

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
PSICHOLOGIJOS KATEDRA

Daina Jarušaitienė

Edukologijos studijų programos
(specializacija: pedagoginė psichologija)
EMMN 1-4 studentė

SAVIVERTĖS UGDYMAS
ANTROJOJE VAIKYSTĖJE IR PAAUGLYSTĖJE

Magistro darbas

Mokslinis vadovas
Prof. habil. dr. D.Beresnevičienė

Šiauliai, 2006

Darbas originalus ..... D.Jarušaitienė
(*studento parašas*)

THE DEVELOPMENT OF SELF-ESTEEM IN THE CHILDHOOD AND TEENS

Summary

The level of self-esteem regulates one's behavior in various life situations and influences interpersonal relations greatly. Self-esteem defines everyone's psychological self-feeling. The development of self-esteem in adolescence is closely connected to education in the family and at school. It's important to encourage and to strengthen positive self-esteem of a child and his abilities. Purposive bringing-up helps children to enter into relations, based on honour, confidence, tolerance and defines the quality of a child's relations with other children. Persons with positive status are the most popular in the group. While repudiated in the group is disliked. One of the most important psychological results of a child being among peers is social acceptance. However unadaptability enables to foresee later serious problems in behavior.

The aim of this research is self-esteem of adolescence. The research tasks: to compare the self-esteem of adolescence from different social priority groups; to compare the self-esteem of first-borns and later children; to count up the correlations among the level of popularity and self-esteem. The research methods: self-esteem was measured by the scale developed by D.Beresnevičienė (1995) that is the sociometric test, self-esteem scales by D.Beresnevičienė (1995), the statistic of data was carried on using the system SPSS.

215 researchers participated in the research, among them 99 girls and 116 boys. The age ranges from 10/11 to 14/15 years. When comparing high and low social priority of adolescence self-esteem it was ascertained that adolescence of higher social priority had higher self-esteem by such parameters as "gifted" ($t(95,427) = 3,821, p = 0,000$), "clever" ($t(98,261) = 2,858, p = 0,005$), "friendly" ($t(108) = 2,107, p = 0,037$), "swift" ($t(102,118) = 2,448, p = 0,016$). Next go the adolescence of medium social priority. They evaluated themselves higher than adolescence of low social priority by such parameters as "gifted" ($t(165) = 3,777, p = 0,000$), "clever" ($t(165) = 2,307, p = 0,023$), "friendly" ($t(165) = 2,436, p = 0,016$). The analysed data of first-borns and other adolescence self-esteem, shows that there are no statistically important self-esteems. The relation between popularity and self-esteem was found. In adolescence groups when self-esteem becomes higher, the popularity among peers also goes up. The higher a child evaluates himself as "gifted", the more popular ($r = 0,358, p = 0,000$) he becomes. This is important statistically. The more a teen evaluates himself as "strong", the less rejected he is ($r = -0,296, p = 0,002$). Psychological self-feeling in studying and self-esteem are closely connected, because all the features are correlated statistically important.

TURINYS

ĮVADAS.....	4
1. ASMENYBĖS YPATUMAI	7
1.1. Asmenybė.....	8
1.1.1. Antros vaikystės asmenybės ugdymo ypatumai.....	12
1.1.2. Paauglių asmenybės ugdymo ypatumai.....	14
2. SAVIVERTĘ ĮTAKOJANTYS VEIKSNIAI.....	18
2.1. Ugdymas šeimoje.....	18
2.2. Savivertės ugdymas.....	21
2.2.1. Savęs vertinimo formavimo šaltiniai.....	24
2.3. Klasės draugų įtaka mokinio savivertei.....	25
2.3.1. Tarpusavio santykių ugdymas.....	26
2.3.2. Bendravimo grupės ir jų ypatumai.....	29
2.3.3. Berniukų ir mergaičių tarpusavio santykių ypatumai.....	30
2.4. Mokinio socialinio statuso ugdymas ir jo vaidmuo mokinių tarpusavio santykių sistemoje.....	31
2.4.1. Teigiamas savęs vertinimas.....	33
2.4.2. Žemos savivertės mokinys.....	34
3. MOKINIŲ SAVIVERTĘ ĮTAKOJANČIŲ VEIKSNIŲ TYRIMAS.....	37
REZULTATŲ APTARIMAS.....	71
IŠVADOS.....	72
REKOMENDACIJOS.....	75
LITERATŪRA.....	78
PRIEDAI.....	84

IVADAS

Temos aktualumas:

Savosios vertės suvokimas yra nepaprastai svarbi asmenybės charakteristika. Savosios vertės lygis reguliuoja elgesį įvairiausiose gyvenimo srityse, stipriai veikia tarpasmeninius santykius, veiklos tikslų ir kryptių pasirinkimą bei jos efektyvumą, apsisprendimą krizinėse situacijose. Nuo bendro asmenybės požiūrio į save labai priklauso sėkminga jos raida.

Pagarba vienas kitam prasideda nuo pagarbos ir meilės sau, tai yra teigiamo savęs vertinimo. Savivertė apsprendžia kiekvieno iš psichologinę savijautą. Savęs įtvirtinimas. Tai labai svarbi sąlyga. Savimi pasitikėjimo stoka nėra įgimta. Pasitikėjimas savimi neturi nieko bendro su žmogaus protingumu. Nepilnavertiškumo jausmą žmoguje galima sukelti įvairiais būdais. Jausmas, kad tavęs niekas neišklauso, nesupranta, kad niekuo negalima pasitikėti, kad tai, kas tau svarbu ir kas vyksta tavyje, niekam nerūpi, - tai dažnai būna vaikų gyvenimo dalis. Vaiko ar paauglio psichologinė raida bei problemos glaudžiai susijusios su šeimoje vykstančiais procesais. Šeimoje įgyjami pirmieji bendravimo, problemų sprendimo įgūdžiai, formuojasi savęs vaizdas, savivertė, sugebėjimas prisitaikyti nuolat kintančioje aplinkoje. Tėvai turėtų parinkti auklėjimo būdus pagal savo įsitikinimus, tikėdamiesi gerų rezultatų, todėl jų įtraukimas į pagalbos vaikui ar paaugliui procesą užtikrina greitesnį ir stabilesnį jos rezultatą.

Mokykla turi sudaryti sąlygas visavertei vaiko asmenybės socializacijai (Gumuliauskienė, 2002). Mokytojas galėti padėti moksleiviams adaptuotis socialinėje klasės sistemoje. Pedagoogo užduotis – padėti mokiniams ugdyti savo vertės jausmą, bendraujant su žmonėmis pasitikėti savimi. Svarbu nuolat palaikyti ir stiprinti teigiamą vaiko savęs ir savo gebėjimų vertinimą, kad klystantis, sunkumų patiriantis, su kitais save lyginantis, o kartais tėvų ar pedagogų kritikuojamas ir spaudžiamas vaikas neprarastų šios puikios savybės. Tikslinga ugdomoji veikla, padedanti vaikams užmegzti tarpusavio ryšius, pagrįstus pagarba, pasitikėjimu, tolerancija, gali būti svarbus ugdymo veiksnys, lemiantis vaiko santykių su kitais vaikais kokybę ir sugebėjimą pajusti pasitenkinimą, kylant suvokiant esamą artumą su kitais.

Svarbiausias žmogaus poreikis – savęs vertinimas ir bendravimas su bendraamžiais. Ne tik kiti vertina pagal tai, kaip mokiniui sekasi – norom nenorom ir pats mokinys save vertina pagal tą patį modelį. Remiantis egzistuojančia ideologija, sėkmė priklauso nuo prigimtinio vertingumo. Ir vis dėlto pasiduodamas egzistuojančios ideologijos spaudimui net normaliausias žmogus priverstas pajusti, kad jei jam sekasi, tai jis šio to vertas, bet jei pralaimi – yra menkysta. Nereikia nė sakyti, kad tai ne itin tvirtas pagrindas savęs vertinimui. Visi šie veiksniai –

konkurencija ir potencialus priešiškus likimo bendrams, baimės, sumažėjusi savivertė – duoda psichologinį rezultatą: individas jaučiasi atskirtas (Karen Horney, 1937).

Norint išsiaiškinti asmenybės individualius bruožus, vertybes, būtina ne tik išanalizuoti jo socialinę padėtį, bet ir pažinti mikroaplinką, tą tarpinę grandį, kuri jungia asmenybę su visuomene –ugdyti mokinio savęs vertinimą.

Susidomėjimą sociometriniu vaikų statusu lemia tai, kad bendravimas su bendraamžiais yra labai svarbus moksleivių gyvenime. Teigiamo statuso asmenys grupėje yra populiariausi. Atstumtasis grupėje nemėgstamas ir atstumiamas. Socialinis vaikų neprisitaikymas leidžia prognozuoti vėlesnes prisitaikymo bei elgesio problemas (mokyklos nelankymą, nusikalstamumą, kitus sutrikimus). Reikia analizuoti tarpasmeninius santykius – tai padėtų geriau atskleisti tarpusavio santykių su bendraamžiais ypatybes.

Vienas svarbiausių vaikų buvimo bendraamžių grupėje psichologinių rezultatų yra socialinis priėmimas, o socialinis neprisitaikymas įgalina prognozuoti vėlesnes prisitaikymo bei elgesio problemas. Savaimė suprantama, kad niekada nebuvo ir nebus taip, kad visi grupės ar bendruomenės nariai būtų vienodai mėgstami. Konkurencinė kova vyksta nežiūrint į amžiaus raidos ypatumus; taip atsiranda populiarūs ar atstumtieji grupės nariai. Populiarūs mokiniai yra mėgstami aplinkinių, jiems labiau sekasi ne tik moksle, bet ir kitose gyvenimiškose situacijose. Kai tuo tarpu atstumtieji menkai save vertina, o laikui bėgant savivertė dar mažėja. Šių vaidmenų atlikimas sukelia įvairių psichologinių problemų. Todėl svarbu nustatyti kas įtakoja savęs vertinimą antroje vaikystėje ir paauglystėje, ir ar savivertės ugdymo veiksniai skiriasi skirtingose amžiaus grupėse.

Susipažinau su „Amžiaus tarpsnių ir pedagogine psichologija“ (1978), Bajoriūno Z. (1994), Barkauskaitės M. (2001), Beresnevičienės D. (1995; 1999), Beresnevičienės D. ir Kanienės L. (2000), Bitino B. (1998; 2002), Butkienės G., Kepalaitės A. (1996), Gailienės I. (2001), Gučo A. (1990), Jacikevičiaus A. (1995), Juodaitytės A. (2000; 2003) ir kitų lietuvių bei užsienio autorių mokslinė literatūra, kuri padėjo kryptingai pasirinkti medžiagą tik man rūpima tema. O metodinės nuorodos įgalino palyginti esminius reikalavimus magistro darbui.

Tyrimo objektas: Savivertės ugdymas antroje vaikystėje ir paauglystėje.

Hipotezės:

1. Antros vaikystės mokinių savivertei didėjant populiarumas tarp bendraamžių didėja.
2. Paauglių savivertei didėjant populiarumas tarp bendraamžių didėja.
3. Tarp savęs vertinimo ir psichologinės savijautos mokantis yra tiesioginis ryšys.

Tyrimo tikslas: Savivertės ugdymas antrojoje vaikystėje ir paauglystėje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Palyginti skirtingo socialinio prioriteto vaikų ir paauglių savivertę.
2. Palyginti skirtingo socialinio prioriteto berniukų ir mergaičių savivertę.
3. Palyginti pirmagimių ir kitų vaikų savivertę.

Tyrimo metodai:

1. D.Beresnevičienės (1995) psichologinės savijautos mokantis skalė.
2. Sociometrijos metodas.
3. Savęs vertinimo skalės pagal D.Beresnevičienę (1995).
4. Duomenų statistinė analizė atlikta panaudojant statistinės analizės sistemą SPSS.

Tiriamieji:

Naujosios Akmenės „Saulėtekio“ pagrindinės mokyklos ketvirtų klasių mokiniai (viso: 108 respondentai, 51- mergaitė, 57- berniukas) ir aštuntų klasių mokiniai (viso: 107 respondentai, 48- mergaitė, 59- berniukai).

Iš viso apklausta 215 tiriamųjų: iš jų 99 mergaitės ir 116 berniukų. Tiriamųjų amžius – 10-11 metų ir 14-15 metų.

Tyrimas atliktas 2005 m. balandžio-gegužės mėnesiais.

Darbo struktūra:

Magistro darbą sudaro: įvadas, 3 skyriai, rezultatų aptarimas, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, priedai.

1. ASMENYBĖS YPATUMAI

Mus moko daugelio dalykų, bet paties svarbiausio – tapti tokiais, kokie norime būti, tenka išmokti patiems.

Dažnai abejojama savimi, bet kažkodėl nebandoma abejoti savo svajonėmis ir nebandoma paveikti savęs kita linkme, nebandoma įsivaizduoti sėkmės.

Ateities vaizdiniai – tai savitas savęs programavimo būdas. Kartais atrodo, kad toks programavimas gali nulemti elgesį. Žmonės, kurie mano esą nelaimingi, nesąmoningai verčia save tokiais jaustis. Jie nenori suvokti akivaizdus fakto, kad gyvena šiandien ir nuo jų priklauso, ar jie galvos apie sėkmę, ją įsivaizduos, ar pasirinks kita minčių bei fantazijų kryptį.

Pasitikėjimas savimi užtikrina saugumą, leidžia bendrauti laisvai, nejučiant įtampos, baimės būti įskaudintam, nuviltam, apgautam, išduotam. Jis labai svarbus mokykloje, klasėje. Pasitikėjimas savimi – ryškus aukštos savivertės bruožas.

Ir kas gi yra savivertė?

Vienas svarbiausių asmenybės nusakančių parametrų – savivertė – įtakoja individo santykius su aplinkiniais žmonėmis, įtakoja asmenybės raidą (Lekavičienė, 2000). Savosios vertės suvokimas yra nepaprastai svarbi asmenybės charakteristika. Savosios vertės lygis reguliuoja mūsų elgesį įvairiose gyvenimo srityse, stipriai veikia mūsų tarpasmeninius santykius. Nuo asmenybės požiūrio į save priklauso sėkminga jos raida.

Savosios vertės jausmą galima išskaidyti į 2 dalis: savigarbą ir simpatiją sau. Asmenybės savigarba – tai vertinimas požiūriu į save aspektas. Jis reiškia tai, ar mes laikome save gabiu, energingu, valingu, lydimu sėkmės, sugebančiu kontroliuoti savo gyvenimą, patikimu žmogumi, turinčiu už ką save gerbti ir kitiems sukeliančią pagarbą. Tuo tarpu simpatiją sau išreiškia daugiau emocijos ir jausmai savo paties atžvilgiu. Tai domėjimasis savuoju Aš, artumas, šiluma sau pačiam, draugiškas santykis ir sutarimas su savimi. Tai besąlygiškas savęs priėmimas su visais trūkumais ir privalumais, savęs pripažinimas. Galiausiai – tai meilė sau. Meilė sau – savo unikalumo suvokimas ir pripažinimas. Bendriausia prasme asmenybe galima vadinti kiekvieną žmogų, suvokiantį aplinką bei save ir kontroliuojantį savo veiksmus.

Siekimas bendrauti yra ne tik vienas pirmųjų žmogaus poreikių, bet ir vienas svarbiausių asmenybės formavimosi veiksmų. Pagrindinis paauglių elgesio ir veiklos mokykloje motyvas yra jų troškimas užimti sau tinkamą vietą klasės draugų tarpe. Svarbiausiu bendravimo ugdymo komponentu reikėtų laikyti gerus mokinių tarpusavio santykius, tinkamą padėtį santykių sistemoje. Kokią vietą individas turės santykių sistemoje, atitinkamai formosis teigiamos ar

neigiamos jo charakterio savybės. Ypač tai aktualu paauglystės amžiuje, kada intensyviai formuojasi asmenybė.

Žemos savivertės mokinys yra savotiškai psichologiškai izoliuotas. Tokia izoliacija sukelia neigiamų emocinių pergyvenimų, kurie labai dažnai stimuliuoja nenormalias elgesio formas. Dėl to formuojasi neigiamos asmenybės savybės (Lepeškienė, 1996).

Formalūs kolektyvai ne visuomet sudaro tinkamas sąlygas patenkinti bendravimo poreikius. Mokiniai, su kuriais dauguma bendraklasių nepalaiko glaudžių kontaktų, bendrauja vieni su kitais. Tokiu būdu jie kompensuoja bendravimo trūkumą klasėje. Mokinys nori būti draugų priimtas ir pripažintas, t.y. nori turėti gerą (jam priimtina) padėtį tarpusavio santykių sistemoje.

Žmogus, kaip socialinė būtybė, nėra abejingas kitiems žmonėms. Psichologija tyrinėja tiesioginius tarpasmeninius žmonių santykius, susidarančius grupėse. Nuo tų santykių priklauso individų statusai grupėse, grupių narių savijauta. Hurlock (1973) nuomone šių laikų jaunimas garbina statuso simbolius ir klimpsta į minią. Kito žmogaus įvertinimas suvokimo procese priklauso nuo suvokiančiojo individo savęs, kaip asmenybės, įvertinimo. Žmogus, kurio padėtis tarp kitų žmonių yra gera, kuris pats yra pakankamai vertinamas, daigiau gerų savybių pastebi ir kituose žmonėse.

1.1. Asmenybė

„Asmenybė – tai žmogus, pasiekęs pakankamai aukštą fizinio, psichinio ir socialinio išsivystymo lygį, kuris leidžia jam elgtis neatsižvelgiant į tiesioginius poveikius ir situacijas, vadovaujantis esminiais gyvenimo principais ir įsitikinimais“ (Lapė, 2003).

Asmenybės sąvoka tarsi pažymi žmogaus kokybę. Žmogaus tapumą asmenybe nusako šie kriterijai: savimonės atsiradimas, savarankiškumo atsiradimas – asmuo pats priima sprendimus; pasireiškia tam tikra motyvų hierarchija, atsiranda vyraujantys motyvai, išryškėja vertybinės orientacijos; pasireiškia atsakomybė už savo poelgius.

Pasak Alporto (2002) asmenybė – tai, koks žmogus yra realiai, nepriklausomai nuo to, koku jį laiko aplinkiniai. Asmenybė pasireiškia:

- įpročiais ar veiksmais, sėkmingai veikiančiais kitus žmones;
- aplinkinių reakcijomis į individumą, kaip į stimulą;
- asmenybė – tai kitų nuomonė apie tave.

Asmenybės sąvokos turinys apima būdingą elgesio stilių, kurie apibrėžia kiekvieno individo prisitaikymą prie gyvenimo sąlygų (W.Mischel). Asmenybe laikomas žmogus su ryškiais, paprastai teigiamais, jam būdingais bruožais. Tokie bruožai atsiskleidžia žmogaus

sąmoningoje veikloje, sąveikaujant su aplinka, žmonėmis „Individualybė – individo psichikos savitumas, kuris reiškiasi individo temperamentu, charakterio bruožais, interesų, poreikių ir sugebėjimų, pažinimo procesų ir intelekto savybių savitumu“ Anglų psichologai H. ir S.Eysenckai mano, kad daugelį žmonių bruožų ir skirtumų galima paaiškinti dviem genetiškai nulemtais kriterijais: ekstraversija – intraversija ir emociniu pastovumu – nepastovumu (Lapė, 2003). Norėdami suprasti asmenybę turime atsižvelgti į tą socialinį kontekstą, kuriame vyksta ugdymas ir pasireiškia konkretus elgesys. Asmenybės santykis su savimi daro įtaką bendravimui su kitais žmonėmis (Gumuliauskienė, 2001).

Prof. L.Jovaiša asmenybę apibrėžia kaip bendrą psichikos struktūrų organizaciją, pasireiškiančią veiklos galimybių, kryptingumo ir būdo ypatumais. Jis išskiria tris sudėtingas tarpusavyje susijusias asmenybės struktūros dalis:

1. asmenybės kryptingumą, kuris atsiskleidžia per elgesio motyvus;
2. asmenybės veiklos formas, kurias lemia temperamentas ir charakteris;
3. asmenybės galimybes, kurias lemia gabumai ir patirtis (Lapė, 2003).

Asmenybė atsiskleidžia tik savo sąmoninga veikla ir laimėjimais. Norint vaiką tinkamai traktuoti ir taip pat su juo elgtis, reikia suprasti jo poreikius bei trūkumus ir žinoti, kaip šie poreikiai yra patenkinami. Poreikis skatina individo aktyvumą ir paiešką tų objektų, kurie gali patenkinti. Ne kiekvienas poreikis būna patenkinamas. Socialiniai poreikiai susiję su žmogaus siekimu užimti tam tikrą vietą socialinėje grupėje, naudotis aplinkinių žmonių prieraišumu ir dėmesiu, būti jų pagarbos ir meilės objektu. Kartu tai ir pagarbos, prisirišimo ir meilės kitiems poreikis. Kiekvienas organizmo vidinių procesų arba individo santykių su aplinka sutrikimas išgyvenamas kaip poreikis ir būna lydimas nemalonių emocijų bei jausmų. Kiekvienas poreikis turi savo objektą, kurio suvokimas ir naudojimas atkuria organizmo vidaus procesų ar individo santykių su aplinka pusiausvyrą, patenkina poreikį ir pašalina emocinę įtampą. Tik suvokus, koks objektas gali patenkinti poreikį, išgyvenamas noras arba potraukis, skatinantis ir reguliuojantis žmogaus sąmoningą veiklą, suteikiantis jai konkretų kryptingumą.

Mokykloje visada pasitaiko vienas kitas mokinys, kuris reikalauja nepaprastai daug dėmesio. Tai rodo, kad vienas jo vidinių reikalavimų nebuvo patenkintasis tai jis dabar bando kompensuoti. Ugdant vaiko pasitikėjimą savimi, akcentuotinas tėvų ir mokytojų jautrumas jos ar jo jausmams, sugebėjimams bei įsitikinimams.

Asmenybė atsiskleidžia tik veikloje. Motyvas yra vidinė būsena, skatinanti žmogų imtis vienokios ar kitokios sąmoningos veiklos. Jis kyla tik žinant objektą, kuris patenkintų poreikį. Kiekvieno asmens gyvenimo šerdis – trys pamatinės vertybės: meilė, priklausymas ir pagarba. Nėra nė vieno, kuris netrokštų būti mylimas, kuris nenorėtų būti kokios nors žmonių bendrijos

narys, kuris nejaustų poreikio būti priimtas toks, koks iš tikrųjų yra. Pašalinus bent vieną šių vertybių iš gyvenimo, žmogus pajustų, kad kažko trūksta, jaustųsi nelaimingas, liguistas, vienišas. I.Kon (1964) nuomone, individo vertybinės orientacijos daro poveikį socialinių vaidmenų pasirinkimui ir jų realizacijai, tačiau kartu vyksta ir atvirkštinis procesas – socialinės rolės veikia asmenybės savybes. Asmenybės formavimosi procese išsiskiria du nepaprastai svarbūs amžiaus tarpsniai, kuriuose vyksta lemiami pakitimai – vaikystė ir paauglystė. Paauglystės laikotarpiu savarankiškai vertinami doroviniai, politiniai, estetiniai, profesiniai idealai, susidaro vertybių sistema, ieškoma gyvenimo prasmės (nors patys paaugliai deklaruoja priešingai). Tas vertybių aiškinimosi ir formavimosi kelias yra, be abejo, labai skirtingas ir laikui bėgant besikeičiantis.

Pagarba. Žmogų augti skatina ir tam tikras sąlygas sudaro besąlygiškos pagarbos nuostata, t.y. vertinantis, ne smerkiantis ar teisiantis, bet priimantis požiūris į jo jausmus, norus, jo pasirinktas vertybes.

Amerikiečių psichologas Marshallas B.Rosenbergas (2000) ją apibrėžia taip: „Pagarba yra kito žmogaus vertės pripažinimas. Gerbti žmogų arba parodyti jam pagarbą reiškia pripažinti kito orumą, vertę ir reikšmę“. Pagarba arba kito žmogaus vertės suvokimas atskleidžia mūsų asmenybių unikalumą, kartu – ir žmonių įvairovę. Tik ten, kur vyrauja pagarpa, priimamas ir senas ir jaunas, tautietis ir kitatautis. Pagarba išlaisvina iš baimės padiktuotų stereotipų. Tikrai kitų gerbiami galime išauginti savo, kaip asmens vertę. Psichologas M.B.Rosenbergas (2000) nurodo, jog pagarpa yra išmatuojama trimis matais. Pirmasis – tai žmogaus vidinė vertė. Tai ne jo veido arba figūros grožis. Tai pastovus dydis, atsinešamas į pasaulį. Jis duotas, jo nereikia nusipelnyti, tačiau jo neįmanoma ir atimti. Žmonės pasikėsinimui į vidinę vertę yra labai jautrūs. Jie patiria daug neteisybės ir nuoskaudų dėl to, kad vidinė asmens vertė nesuprantama. Antrasis žmogaus vertės matas – jo asmenybė. Šis darinys iš dalies paveldimas, tačiau nemažai jį lemia patirtis, auklėjimas ir aplinka. Juk yra taip, kad šalia vienu žmonių galima jaustis tuščiai leidžiant laiką, o būnant su kitais patirti džiaugsmą, būna įdomu, jaučiamasi reikšmingu. Trečias vertingumo matas – laimėjimai. Tai nuveikti darbai, pasiekti rezultatai. Tai kaip atpažinti pagarbą ir kaip ją išreikšti?

Šie dalykai yra ugdomi šeimoje, vaikų darželyje, mokykloje. Kasdienybė kartais parodo tai, kad šios pamokos būna niekam tikusios. Jeigu vaikas negerbiamas, jis įgyja menkavertiškumo kompleksą, praranda viltį. Apie pagarbą sprendžiame iš vaikų elgesio. Kai giria, sako komplimentus, vaikas, paauglys jaučiasi laimingas. Pagarbai reikšti dažnai nereikia žodžių. Užtenka šiltai pažvelgti, dėmesingai išklaudyti.

Emocinė raida. Pasak Plučiko R. kiekvienas augantis individas susiduria su įvairiausiomis situacijomis, kurios vysto savisaugos mechanizmą, neatsiejamą nuo emocinės raidos (Nikolskaja, Granovskaja, 2000). Emocinei raidai būdingas jausmų nepastovumas, padidėjęs jautrumas, jaudinimasis dėl įvairių nelabai svarbių dalykų. Nepažindami savo jausmų, tokie žmonės nežino kaip reaguoti ir į kitų žmonių emocijas. Žmogiški ryšiai – rūpinimosi vienas kitu pagrindas, neįmanomi be emocinės dermės ir gebėjimo įsijausti į kito žmogaus būseną.

Antrojoje vaikystėje, kai vaikams itin svarbūs tampa santykiai su bendraamžiais, daugiau dėmesio skiriama bendravimo įgūdžiams ugdyti – empatijai, impulsų kontrolei ir pykčio valdymui.

A.E.Ličko (1977) teigimu paauglystės amžius yra psichologijos požiūriu kritinis laikotarpis. Jam būdinga akcentuacija – kraštutinis temperamento ar charakterio nukrypimas, dar neperžengiantis normos ribų (Petrulytė, 2003).

Emociškai nuspalvintas paauglių siekimas aktyviai dalyvauti kolektyvo gyvenime turi jiems didelę reikšmę, nes kaupiasi tarpusavio santykių patirtį, tiesiogiai veikiančią jų asmenybę (Dereškevičius, 1987). Paauglių psichologinę savijautą veikia daugelis išorinių veiksnių, pavyzdžiui, kitų vertinimai, santykiai su mokytojais, tėvais, bendraamžiais, mokyklos psichologine atmosfera, sėkmė ir nesėkmės. Mokyklos psichologinis klimatas labai veikia paauglio emocijas ir apskritai sveikatą. Emocinio komforto žmogui teikia pirmiausia saugumo jausmas. Deja mokykloje mokiniai negali jaustis visiškai saugūs, čia vis dar pasitaiko nemažai smurto atvejų. Taigi mokykla yra svarbi paauglio sveikatos ugdymo aplinka.

Paauglystės laikotarpiu formuojasi sava paramos sistema, gyvensena, požiūris į sveikatą, vidinė darna. Vidinės darnos plėtotė yra sudėtingas procesas, glaudžiai susijęs su tapatumo jausmo raida, lytimi ir auklėjimu šeimoje. Pasak E.Eriksono (1963) tapatumui formotis labai svarbus pasitikėjimo savimi ir kitais jausmas, ir būtent tai susiję su vidine darna.(Petrulytė, 2003)

Paauglių vidinė darna susijusi su daugeliu psichologinių sveikatos kriterijų: laimingumu, vienišumu, subjektyviu sveikatos vertinimu, depresija, nervine įtampa, miego sutrikimais ir pan. Gera paauglio psichologinė savijauta mokykloje yra vienas svarbiausių veiksnių lemiančių jo gyvenimą ir tolesnę socialinę raidą. Psichologinę įtampą didina vidiniai konfliktai, emociniai prasiveržimai, pralaimėjimai ir visa, kas sukelia slėgį ar stresą, net mintys ir fantazija. Emocinė įtampa gali būti juntama iš daugelio pusių. Tėvai, mokyklos bendruomenė kelia daug reikalavimų, ir dažnai visai neatsižvelgiama į konkretaus asmens sugebėjimus ar resursus. Daugeliui žmonių yra sunku juos visus patenkinti. Neretai pasipriešinimas tai įtampai sukelia tik naujų sunkumų. Stiprios emocijos ir stresai sukelia baimę, nepasitikėjimą savimi, stiprėjantį nuovargį, galop – gilų nelaimės jausmą ar depresiją.

Gera nuotaika, jeigu ji patvari, stiprina gebėjimą lanksčiai mąstyti ir padeda lengviau surasti problemų – tiek intelektualinių, tiek tarpusavio santykių – sprendimo būdus. Juokas kaip ir pakili nuotaika padeda aiškiau mąstyti ir laisviau bendrauti, išvelgti tarpusavio santykių niuansus, kurie kitu atveju liktų nepastebėti. Tai proto gebėjimas, svarbus ne tik kūrybiškumui palaikyti, bet ir siekiant suprasti sudėtingus žmonių tarpusavio santykius. Netgi nedideli nuotaikos pokyčiai sužadina gebėjimą kitaip suvokti aplinką, o tai padeda mąstyti neįprastai, pasitikėti savimi ir nesustabarėti. Prasta nuotaika neigiamai veikia atmintį, verčia žmogų baimintis ir elgtis pernelyg atsargiai. Apskritai nevaldomos emocijos slopina proto veiklą.

Emocinė savikontrolė yra svarbiausias gebėjimas, ugdant kitas žmogaus proto galias. Valdyti emocijas berniukai ir mergaitės mokomi skirtingai. Apie įvairius jausmus, išskyrus pyktį, tėvai dažniau kalba su dukterimis. Lyčių emocijų raiškos skirtumai išryškėja tryliktais gyvenimo metais: mergaitės dažniau nei berniukai taiko kūrybiškus agresyvumo raiškos būdus – ostrakizmą (ištrėmimą, persekiojimą), piktas apkalbas, netiesioginį kerštą. Tokio amžiaus berniukai pyktį tebereiškia tiesmukai – agresyvu. Ryžtingi, vienatvę mėgstantys berniukai vertina nepriklausomybę ir savarankiškumą, o mergaitėms svarbu tapti bendruomenės dalimi. Todėl berniukai ima nerimauti, kai kas nors kėsina į jų laisvę, o mergaitės rūpinasi išsaugoti artimus santykius (Goleman, 2001).

Perėjimas iš pradinės į pagrindinę mokyklą žymi vaikystės pabaigą. Jis sukelia nemažai emocinių sunkumų. Nekalbant apie kitas problemas, beveik visi mokiniai, pereidami į naują mokyklą, pradeda mažiau pasitikėti savimi ir tampa gerokai drovesni, o jų nuomonė apie save svyruoja ir yra gana neaiški. Vienas didžiausių yra ir „socialinės savigarbos“ išbandymas – tai vaiko įsitikinimas, kad jis gali susidraugauti ir turėti draugų.

Nuo 10 iki 16 metų tai - periodas nuo vaikystės į subrendimą, kai savo jėgos vertinamos per kitų žmonių vertybių prizmę, nuolat lyginama: „aš geresnis ar blogesnis, ar skiriuosi nuo kitų, jeigu taip, kuo būtent ir ar tai man gerai, ar blogai?“. Svarbiausia: „Kaip aš atrodau kitų žmonių akyse, kaip jie mane vertina, ką reiškia būti individualybe?“. Užduotis, kuri tuo periodu išskyla žmogui, - nustatyti savo nepriklausomybės mastą, savo psichologinį statusą, savojo Aš ribas tarp kitų žmonių (Gučas, 1990).

1.1.1. Antrosios vaikystės ugdymo ypatumai. Savęs vertinimas formuojasi jau ankstyvoje vaikystėje. Vaiko savivertei didžiausią įtaką turi šeima, po to bendraamžiai ir mokykla, visuomenė. Mokymo procesas pirminė stipri jėga, kuri ugdo vaiko savęs vertinimą (Booker, 2004). Pradinėse klasėse dažniausiai apsiribojama bendravimu su kaimynų vaikais ir bendraklasiais. Vaiko asmenybė formuojasi darniai, jei jis nepatiria vidinių konfliktų: padėties vienmečių draugijoje ir kt. (Pileckaitė-Markovienė, Nasvytienė, Bumblytė, 2004). Vaikui yra

labai svarbi nuomonė apie jį. Vaiko teigiamas požiūris į save ir jo intelektualiniai sugebėjimai padeda jam adaptuotis tarp bendraamžių. Tie vaikai, kurie save labiau gerbia, yra nuolat gerai vertinami tarp bendraamžių.

Vaikai labai brangina gerą draugų nuomonę apie save. Šiuo laikotarpiu pasireiškia stiprus prisirišimas prie vienos lyties vaikų. Nuolat vyksta kova dėl prestižo, įtakos kitiems, savojo „aš“ identiškumo ir reikšmingumo. „Socialinis žaidimas“ panašus į tikrąjį gyvenimą ir socialinę realybę (Juodaitytė, 2000).

Antroje vaikystėje vaikas save jau supranta kaip asmenybę. Jis jau suvokia kokią vietą užima kolektyve – kitaip tariant jis jau randa save socialinėje erdvėje, žmogiškuose santykiuose (Muchina, 2000). Jaunesniame amžiuje bendri žaidimai, jų metu patirtos emocijos yra pakankamas artumo pagrindas. Šio amžiaus vaikai labai skaudžiai išgyvena bendraamžių atstūmimą.

Vaikai tai specifinė socialinė grupė, priklausanti nuo suaugusiųjų. Vaikai yra nesavarankiški dėl savo nesubrendimo. Vaikų socialinį aktyvumą nuolat ugdo tėvai. Šiandien atsiranda vis daugiau vaikų gyvenimo ir elgsenos problemų. Šiuo amžiaus laikotarpiu formuojasi abstraktus, teorinis mąstymas, vaikai įgyja naujų žinių, mokėjimų, įgūdžių. Nuo viso to ugdomo priklauso tolesnė vaiko socialinė-psichinė raida ir branda. Sėkmingas mokymasis, gebėjimas kokybiškai atlikti įvairias užduotis ir suvokti savo veiklos rezultatus lemia vaikų socialinės kompetencijos plėtojimą(si). Jeigu socialinės kompetencijos pojūtis neišugdomas mokantis pradinėje mokykloje, tai sumažėja ir vaiko savęs vertinimo galimybės ateityje, mokantis aukštesnėse klasėse (Juodaitytė, 2003).

Socialinė vaikų kompetencija apima: a) vaiko gebėjimą bendrauti ir sutarti su bendraamžiais, b) vaiko mokykliniu gebėjimus ir c) socialiai priimtinas taisykles atitinkantį vaiko elgesį. Socialinis nepaisitaisykymas vaikystėje leidžia prognozuoti vėliau vaiką turėsiant prisitaikymo bei elgesio sunkumų. Socialiniam nepaisitaisykymui vaikystėje būdingas ilgalaikis poveikis, nes tie vaikai, kuriuos bendraamžiai atstumia jaunesniajame mokykliniame amžiuje, yra taip pat atstumiami ir vėliau. Agresyvumas gana dažnai būdingas berniukų santykiams su bendraamžiais ir yra stipriausias veiksnys, nulemiantis, kad vaiką atstumtų bendraamžiai. Agresija ir bendradarbiavimas yra du galimi elgesio būdai konfliktams spręsti (Šlapkauskas, 1998).

Dalis vaikų dėl asmeninių savybių, nemokėjimo bendrauti ir pan. palengva išstumiami iš klasės kolektyvo. Dauguma vaikų su jais elgiasi priešišškai. Atstumtas vaikas lieka visiškai vienas, nes kiti, net ir nebūdami jam priešiški, bijo su juo bendrauti ir taip pat atsiderinti panašioje situacijoje. Jiems gana greitai be jokių svarių įrodymų priskiriamos kitų kaltės. Visa tai skatina

atstumtuosius maištauti. Kartais jie užsisklendžia savyje, tokie vaikai gali pereiti į destruktivią gynybą, pasireiškiančią agresyvumu, įžūliu elgesiu ir pan. Taip susiformuoja ratas, kai padarinys virsta nauja, padėtį dar labiau sunkinančia priežastimi.

Paprastai agresyvus elgesys siejamas su žemu statusu ir bendraamžių atstūmimu, tačiau tai, matyt, lemia grupės, kuriai vaikas priklauso, normos (Vaikų psichologinis konsultavimas, 1999). Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikams mokyklos klasė yra ta vieta, kur ugdomi socialiniai kontaktai su bendraamžiais (Axelrod, 1984). Nuolatos vyksta tarpasmeninės ir tarp grupinės vaikų interakcijos, drauge ir „socialinis žaidimas“ dėl statuso, prestižo, įtakos kitiems bei savojo „Aš“ reikšmingumo suvokimas. Vaikai gali pamėginti vadovauti kitiems ar išmokti manipuliuoti kitais (Juodaitytė, 2003).

Grupėje vykstanti sąveika „vaikas – vaikas“ visada įgyja tam tikras komunikacijos formas. Šios sąveikos pobūdis lemia vienas kito priėmimą ar atstūmimą. Vaikai dažnai save sąmoningai arba ne priskiria vienai ar kitai referentinei grupei, o savo elgesį derina prie tos grupės normų ir vertybių.

Vaikai turintys aukštą socialinį statusą, yra taktiški, dėmesingi, linkę padėti kitiems, besilaikantys taisyklių. Žemą socialinį statusą turintys vaikai yra agresyvūs (ypač berniukai) ir nesilaiko taisyklių. Taip pat skiriasi vaikų savęs suvokimas. Populiarūs vaikai turi šiek tiek aukštesnį savęs vertinimą nei vidutiniškai populiarūs (priimtieji). Atstumtieji vaikai sudaro mažiausiai du pogrupius. Vieni linkę nuvertinti savo kompetenciją ir turi menką savęs vertinimą, kiti stengiasi išlaikyti pozityvų savivaizdį, atsisakydami priimti savo žemą statusą ir menką kompetenciją (Boivin, Begin, 1989).

1.1.2. Paauglių asmenybės ugdymo ypatumai. Paauglystė – tai gyvenimo tarpsnis tarp vaikystės ir suaugusiojo amžiaus. Ji trunka nuo fizinio brendimo pradžios iki asmuo pasiekia savarankiško suaugusio žmogaus socialinę padėtį.

Paauglių ugdymo klausimai visada aktualūs. Visus paauglius sieja jiems būdingi bendri bruožai, tačiau kiekviena karta turi ir savo specifinių ypatumų. Mokslininkai ir pedagogai aktyviai diskutuoja apie šiuolaikinių paauglių psichologines ir socialines problemas, jų prevenciją ir elgesio korekciją.

Būtent paauglystėje keičiasi savęs vertinimas, tarpusavio santykiai, autoritetai. Svarbiausi jaunesniųjų paauglių socialinės raidos uždaviniai – pritapti prie bendraamžių grupės ir užmegzti santykius su priešingos lyties atstovu.

Psichologiniu požiūriu paauglystė baigiasi tada, kai individas randa savo tapatumą, sukuria savo vertybių sistemą, geba užmegzti ir palaikyti draugystės ir meilės santykius,

numatyti perspektyvas. Paauglystėje siekiama autonomijos, pripažinimo, dėmesio, neigiami autoritetai, protestuojama prieš taisykles, reikalavimus ir bet kokią kontrolę.

Anot G.Stanley Hallo (1904), pirmojo paauglystę aprašiusio amerikiečių psichologo, įtampa tarp biologinės brandos ir socialinės priklausomybės sukelia „audras ir sunkumus“. Daugelis vyresnių kaip 30 metų žmonių nenorėtų sugrįžti į paauglystę, kai toks svarbus buvo socialinis bendraamžių pripažinimas, kai gyvenimo samprata nuolat keitėsi, o nuo tėvų buvo labiausiai nutolta (Masfarlane, 1964; cit.) (D.Myers, 2000).

Šiuo laikotarpiu išryškėja paauglio siekimas bendrauti ir dirbti kartu su vienmečiais, noras gyventi kolektyvinį gyvenimą, turėti artimų draugų, bičiulį, antra vertus – ne mažiau stiprus noras būti priimtam, pripažintam, gerbiamam draugų (Amžiaus tarpinių ir pedagoginė psichologija, 1978). „Daugeliui paauglystė yra tokia, kokią ją aprašė L.Tolstojus: gyvybingas laikas dar be suaugusiųjų rūpesčių, gražiausios draugystės, aukščiausios idealizmo, nuostabių gyvenimo galimybių suvokimo laikas.“(Petrulytė, 2003).

Gana dažnai paauglystė ir ypač jaunesniųjų paauglių amžiaus tarpnis vadinamas sunkiu, pereinamuoju, problemišku, konfliktiškų audrų ir stresų laikotarpiu. Tokia paauglių savijauta ir elgesys, ypač maištavimas, priešinimasis, tam tikra prasme skatina visuomenės vystymąsi, verčia suaugusiuosius dar kartą patikrinti savo vertybes, susimąstyti, ar jie yra teisūs.

Paauglystės amžiaus ribos yra gana sąlygiškos, dėl jų iki šiol diskutuoja mokslininkų bendruomenė. Sunkiausia tiksliai nurodyti paauglystės pabaigą, nes šiuolaikiniame civilizuotame pasaulyje paauglio socialinė branda trunka ilgiau, tuo tarpu lytinis brendimas vyksta žymiai greičiau (vadinamoji akceleracija). Paauglystės chronologinių ribų nustatymą apsunkina nevienodas požiūris į šį raidos etapą.

Šį tarpinį tyrinėjo M.Barkauskaitė, L.Bulotaitė, V.J.Černius, A.Gučas, A.Dževečka, G.Navaitis, R.Pilkauskaitė, V.Rimkevičienė, A.Vaičiulienė, R.Želvys, R.Žukauskienė ir kiti psichologai bei edukologai.

E Eriksonas (1968), dėstydamas savo psichosocialinę vystymosi koncepciją teigia, kad svarbiausias paauglystės amžiaus tarpsnio uždavinys yra savo tapatumo kūrimas – lyties, tautybės, gebėjimų, karjeros, ideologijos ir pasaulėžiūros, tikėjimo ir vertybių sistemos. Tapatumo kūrimas yra vienas svarbiausių paauglio socializacijos uždavinių (Petrulytė, 2003).

Paauglystėje sprendžiami du svarbūs socializacijos uždaviniai: 1) brandesnių santykių su abiejų lyčių bendraamžiais kūrimas; 2) išsivadavimas iš tėvų globos, t.y. emocinio nepriklausomumo nuo tėvų siekimas. Vienas iš svarbiausių uždavinių – jaustis pilnaverčiu grupės nariu. Susiliejimasis su grupe veikia paauglį. Tai leidžia jam socializuotis su kitomis asmenybėmis, tirti asmeninius interesus. Priklausant grupei, turi sutapti interesai ir norai. Tai

lemia paauglio populiarumą (Sandor, Messervey, Kusumurak, 2000). Kai paaugliui nesiseka spręsti tiek daug problemų, jis ima pykti ant savęs ir kitų, tampa agresyvus arba priešingai, puola į depresiją, ilgalaikį liūdesį, pesimizmą, jaučiasi nelaimingas. Kraštutiniu atveju depresinė būseną gali perraugti į ketinimą nusižudyti.

R.Bieliauskaitės (1999) teigimu, paauglystė yra tarsi nežinios laikas, kai viena vertus, patiriama daug jausmų, išgyvenimų, atsiranda, norų, siekių, kita vertus, nežinai, ką reiškia vienas ar kitas dalykas, kaip reikėtų elgtis ir pan. (Petruolytė, 2003).

Paaugliai ne tik turi daug dalykinių žinių ir tam tikrą asmeninį savarankiškumą, jie jau susipažinę su žmonių tarpusavio bendravimo normomis. Jie ugdomi suprasti, kokio elgesio būdai pageidaujami ir skatinami. Jaunuolis siekia, kad būtų pripažinta jo asmenybė, bei rimtai į jį žiūrima. Jis nori pats rasti sprendimą ir už jį atsakyti. Paaugliams būtina bendrauti su daugeliu žmonių, kad galėtų pažinti save ir įgautų pasitikėjimo savimi, kad pasisemtų informacijos ir gautų impulsą veiklai, kad išmoktų diskutuoti, taptų doroviškai tvirtesni. Šių įvairių kontaktų pynėje bendravimas su vienmečiais užima ypač svarbią vietą. (Šarnhorst, 1986).

Savęs vertinimas paauglystėje atlieka ypatingą vaidmenį (Beresnevičienė, Andziulytė, 2004). Nė vienas iš paauglių nenori būti paskutinis, kiekvienas trokšta, kad į jį būtų žiūrima rimtai, kad su juo būtų skaitomasi, paisoma jo nuomonės. Jaunuolis pirmiausia siekia rasti savo vietą gyvenime (Gaskins, 1994). Paauglys ieško sau socialinės krypties, kuri būdinga suaugusiems ir kuri leidžia jam save laikyti tokiu. Jei savo ateities įvaizdžio pasirinkimo procesas užtrunka arba kitaip komplikuojasi, tai bandydamas greičiau išėiti iš neaiškumo būklės paauglys gali susitaikyti su negatyviais elgesio pavyzdžiais (Leliūgienė, 1997).

Nežiūrint į tai, kad paaugliai stengiasi vis mažiau priklausyti nuo grupės nuomonės ir nuotaikos, būtent paklusimas grupės nerašytiems įstatymams tampa savotišku „nario bilietu“, patvirtinančiu priklausomumą jai. Dauguma paauglių nepriklauso jokiai kompanijai dėl įvairiausių priežasčių. Dažnai taip atsitinka todėl, kad patys paaugliai to nenori, rečiau – todėl, kad į jas jų nepriima. Paaugliai, nepriklausantys neformalioms grupėms, kaip taisyklė, menkai save vertina, daugelis kenčia vienetvėje. Tokių paauglių elgesyje, psichikoje dažnai pastebimi vidiniai išgyvenimai ir destruktivus elgesys. Jie, paprastai, blogiau mokosi (Leliūgienė, 1997).

Kodėl vienus paauglius bendraamžių grupė mėgsta, o kitų – ne? Yra keletas priežasčių: paauglio vardas, fizinis patrauklumas, padėtis jo šeimoje. Tačiau svarbiausia – tarpusavio bendravimo stilius, kuris akivaizdžiai susijęs su daugeliu kitų priežasčių.

Taigi aukštos savivertės paaugliai, sąveikaudami su bendraamžiais, sugeba bendrauti, elgiasi draugiškai, gerai sprendžia problemas, nesuprasdami bendraamžio reakcijos, prašo patikslinti.

Bendraamžių grupės atmetimas sietinas su paauglio konfliktiškumu, agresyvumu, itin aktyviu elgesiu ar kitomis nebrandaus bendravimo formomis. Toks paauglys dažnai save menkai vertina. Žemas savęs vertinimas gali įtakoti problemas mokykloje, psichologinius pergyvenimus, depresijas (Diego, Field, Sanders, 2003).

Ignoruojami paaugliai vengia socialinės sąveikos su bendraamžiais situacijų, tačiau jiems tai nekelia labai didelių rūpesčių, ir jie dažnai nesijaučia vieniši. Susiformavęs paauglio socialinio priėmimo lygmuo turi tendenciją išlikti ilgą laiką. Taigi blogiausią padėtį pakliūva grupės atstumtieji, tad jie savęs realizavimo būdų kartais pradeda ieškoti asocialiose grupėse (Vaikų psich. konsult., 1999).

2. SAVIVERTĘ ĮTAKOJANTYS VEIKSNIAI

Savęs pažinimas paprastai prasideda klausimais: „Kas aš? Geras ar blogas? Gabus ar negabus? Talentingas ar netaletingas? Patinku žmonėms, esu patrauklus ar atstumiantis?“ Jie verčia įsižiūrėti į save, lyginti save su kitais žmonėmis, nusiraminti („aš toks, kaip ir visi“) ir vėl išsigąsti („o kodėl aš toks, kaip ir visi?“): juk nieko savo, originalaus dar neturiu. Tai savojo „Aš“ ieškojimas, savęs pažinimas ir vertinimas. Šis procesas gana sunkus, nes pats žmogus, kad ir kokio amžiaus jis būtų, yra sudėtinga ir prieštaringa būtybė. Geras savęs vertinimas – savosios vertės jausmas – yra naudingas. Žmonės, kurie gerai save vertina, mažiau skundžiasi nemiga, ne taip pasiduoda kitų spaudimui, atkakliau atlieka sunkias užduotis ir yra laimingesni. Menkas savęs vertinimas brangiai kainuoja. Žmonės, kurie jaučiasi nesą tokie, kokie norėtų būti, lengvai pasiduoda depresijai. Tačiau blogo savęs vertinimo įtaka išryškėja eksperimentuojant. Žmogus, kurio savivaizdis laikinai sumenkinamas (pavyzdžiui, pasakius, kad jo gebėjimų testo rezultatai prasti, arba paniekinus jo asmenybę), pradeda labiau niekinti kitus žmones arba reikšti stipresnį nepasitenkinimą kitų atžvilgiu. Žmonės, kurie neigiamai žiūri į save, yra daugiau pažeidžiami ir linkę teisti kitus.

Gali būti tokie savęs vertinimo lygiai:

- padidinta savivertė (savęs perversinimas). Toks žmogus labiausiai domisi savimi, o kitais – tik tiek, kiek jie jam naudingi. Svarbiausia jam – savi norai, savos idėjos ir planai.
- tikroviška (adekvati) savivertė. Toks žmogus kritiškai žiūri į save, nuolat derina savo galimybes ir sugebėjimus su gyvenimo reikalavimais, kelia sau pakankamai realius tikslus, atsisako nuo nepagrįstų siekių, tikslų, veiksmų. Jis pasitiki savimi ir savo jėgomis, gerbia ir priima save tokį, koks yra – su visais privalumais ir trūkumais.
- sumažinta savivertė (savęs nuvertinimas). Tai lengvai pažeidžiamas, nepaprastai jautrus bet kokiam – tiek teigiamam, tiek neigiamam savo asmenybės vertinimui žmogus. Jis sunkiai išgyvena visas savo veiklos nesėkmes, nuolat graužiasi dėl trūkumų, kremtasi, kad kažką pasakė ar padarė ne taip. Bendraudamas su kitais, yra pernelyg drovus, sukaustytas, jaučiasi nejaukiai.

2.1. Ugdymas šeimoje

Socialinio intereso jausmas yra įgimtas kiekvienam žmogui, tačiau būtinos tam tikros sąlygos šeimoje to vidinio potencialo atskleidimui. Jei vaikas nusprendžia, jog jis nieko vertas, jei tokio, koks jis yra, jo nepriima, tada jis vietoje rūpinsis vien tik savimi, savo asmeniniu

statusu (Adler, 2003). Tėvai ugdo vaikų moralinį vystymąsi. Tose šeimose, kur tėvams rūpi vaiko būseną, vaiko savivertė didėja (Forney, Crutsinger, 2006).

Ankstesni tyrimai (Coopersmith (1967), Rosenberg (1965)) parodė, kad vaikų, kurių tėvai duoda vaikams autonomiją ir laisvę, savivertė yra daug aukštesnė. Teigiamai paauglio savivertę veikia ir tėvų pasitikėjimas, geri lūkesčiai (Schmidt, Padilla, 2003).

„Gera pradžia – sveiki genai ir stiprus ryšys su motina, tėvu – turi labai didelę reikšmę visai vaiko ateičiai, jo vystymosi sėkmingumui tiek vaikystės metais, tiek paauglystėje“ (Pikūnas, Palujanskienė, 2001). Sociologinėje, psichologinėje ir psichoterapinėje mokslinėje literatūroje skiriama daug dėmesio vaikų patirčiai, įgytai šeimoje. Geram savęs vertinimui svarbu ir šeimos padėtis, t.y. jos pilnumas tėvų atžvilgiu, skaitlingumas bei materialinė padėtis.

Dvasinės vertybės ugdytos šeimoje lemia daugelį žmogaus savybių: bendrauti su žmonėmis, atkaklumą, atidumą, o kartais priešingai – grubumą, agresyvumą. Ugdytas šeimoje yra kaip pamatas vaikų vystymuisi ir pažangos siekimui (Weisner, 2001; Dapkienė, 2002). Tėvų namuos vaikai turėtų išmokti šiltai priimti žmones, linkėti jiems gero bei džiaugtis jų sėkme. Privalo pastebėti stipriąsias savo ir aplinkinių savybes, jomis žavėtis, jas pripažinti (Miškinis, 1985). J.Uzdilos (1993) nuomone, geriausia sąlyga doroviniam atsparumui – 4-5 asmenų šeima. Taip išugdomi prisitaikymo didesnėje grupėje įgūdžiai, susikaupia konfliktų sprendimo patirtis.

Amerikiečių psichologas W.Toman teigia: „Iki šiol buvo nuomonė, kad pagrindinės vaikų būdo savybės ugdo tėvai, o mažai kreipiamas dėmesys į aplinką, kurią sudaro broliai, seserys“ (Bajoriūnas, 1994). Tėvai dažnai neatsižvelgia į tas problemas, kurias vaikas patiria būdamas bendraamžių tarpe. Kaip teigia D.Beresnevičienė (2000), išsiaiškinus vaikų problemas: populiarumą bendraamžių tarpe, savęs vertinimo laipsnį, galima jiems padėti. Jei tėvai pagarbiai elgiasi su vaiku, tai vaikui formuosis teigiamas savęs vertinimas. Beresnevičienė, Kaniienė (2000) pabrėžia, kad „šeima, bendravimas šeimoje – tai lemtinga socialinė aplinka, kuri daro didžiulę įtaką vaiko elgesiui. Vaikui labai svarbu yra jausti, kad jis yra mylimas ir reikšmingas, skaudu suvokti, kad esi nereikalingas.“

Svarbi harmoningos šeimos sąlyga – šeimos mikroklimatas. Nuo jo priklauso kokie vaikai yra šeimoje – laimingi, pasitikintys savimi, ar nelaimingi priešiški kitiems, neturintys saugumo jausmo. (Bikuličius, 1995). Normalūs santykiai šeimoje sąlygoja sėkmingą vaiko asmenybės vystymąsi.

Amerikos sociologai, šeimos specialistai, analizuodami vaikų savybes, plačiai naudojami vaidmenų teorija. Vaidmens atlikimas – nebūtinai veikla. Ši sąvoka vartojama ir ryšių su kitais žmonėmis specifikai apibūdinti. Kalbant apie ugdymo problemas ir socialinį procesą, vaidmuo yra labai svarbus veiksnys. Jo priėmimas arba atmetimas liudija socialinę vaiko patirtį (Parker,

Benson, 2004). Vaikai, kurių tėvai vadovaujasi šilumos ir lygybės nuostatomis, sparčiau vystosi intelektualiai, jie originalesni, emocionaliai saugesni; mokykliniame amžiuje jie draugiški, neagresyvūs ir populiarūs lyderiai (Rogers, 2005).

Pasak Adlerio (2003) gimimo eiliškumas turi reikšmės gyvenimo stiliaus formavimuisi. Jei vaikai turi tuos pačius tėvus ir auga panašiose gyvenimo sąlygose, jų socialinė aplinka vis tiek nėra identiška.

Vyriausias vaikas – pirmagimis. Jis turi ryškų atsakomybės jausmą. Vyriausio vaiko socialinės patirties pagrindu susiformuoja charakterio ypatybės (globa, rūpinimasis, atsakomybės jausmas ir kt.), būdingos pedagogo asmenybei.

Teigiama: savarankiškas.

Neigiama: stiprus pavydo jausmas.

Vidurinis vaikas. Jis jaučia žemesnę savo padėtį, ypač jei tėvai lygina vaikus tarpusavyje. Taip jis verčiamas ieškoti kokios nors srities, kurioje galėtų vyresnįjį pralenkti. Jis dažnai būna intravertas, turi didelių ambicijų. Geba konkuruoti esant didelei įtampai. Moka prisitaikyti ir kovoti už save, linkęs į kompromisus, gerai išlaiko paslaptis, bet dažnai bijo pasakyti, ką mano, moka nusileisti ir derėtis. Dažnai ieško žmonių pripažinimo.

Teigiama: diplomatas, moka bendrauti, ieško galimybių savo sugebėjimams realizuoti.

Neigiama: ambicingas, trokšta lyderiauti.

Jauniausias vaikas. Ypatinę dėmesį šeimoje patiria jauniausias vaikas. Ypač daug dėmesio ir meilės patiria vaikystėje. Bendravimas su jais paremtas emocijomis. Šie vaikai dažnai užauga optimistai. Visą gyvenimą stengiasi pasivyti vyresniusius.

Teigiama: emocijomis paremtas bendravimas išugdo vaiką optimistą.

Neigiama: neturi racionalaus požiūrio į tikrovę, nesavarankiškas (Vaikų psych.konsl. 1999).

Pasak Barkauskaitės (2001), jei kurio nors klasės bendruomenės nario šeimos išugdyti interesai, poreikiai, polinkiai skiriasi nuo klasės vertybių, poreikių ar normų, tai tarp to mokinio ir klasės neišvengiamai kyla konfliktas, o jo statusas tarp klasės draugų dažniausiai būna žemas.

Glaudūs ryšiai su tėvais yra labai svarbūs. Skurdas, skyrybos, tarpusavio konfliktai – visa tai susiję su vaikų elgesio sutrikimais. Tada sutrinka tėvų ir vaikų bendravimas (Ignatavičienė, Žukauskienė, 1999). Santykiai tarp tėvų nulemia visą šeimos gyvenimą.

Prasidėjęs intensyvus lytinis brendimas, neuroendokrininės sistemos hormonų „audros“ skatina kūną augti, keičia jo formas, suteikia suaugusiems būdingų bruožų. Paaugliai pasijunta suaugę, tačiau jų psichologinė ir ypač socialinė branda paprastai atsilieka, o tėvai dažniausiai dar nepriima į suaugusiųjų „luomą“ ir suaugusiųjų teisių jiems nesuteikia. Paauglio amžiaus vaikai

tėvams, kaip ir auklėtojams, yra tikras išbandymas. Būtent tėvų santykiai su vaikais sudaro prielaidas sėkmingai arba nesėkmingai paauglio socialinei raidai. Tėvai žinoma, turėtų daugiau pažinti savo vaikus nei kiti asmenys ir net patys paaugliai, tačiau ankstyvoje paauglystėje vykstantys pokyčiai yra tokie spartūs ir kartais nenuspėjami, kad tėvai tiesiog nespėja su jais, auklėdami tebesivadovauja senais metodais bei ankstesne patirtimi, apskritai stokoja pedagoginės psichologinės kultūros, skiria savo vaikams per mažai laiko ir dėmesio. Šeimos vaidmens reikšmė neabejotina, sunku būtų rasti bent vieną psichologinį ar socialinį paauglio aspektą, kuriam nedarytų įtakos tėvai, šeima (Miškinis, 1985).

Ypač svarbus tėvų ir paauglių santykių emocinis tonas. Tėvus ir vaikus gali sieti labai įvairūs santykiai – nuo itin šiltų, dėmesingumu ir meile, įvairiomis skatinimo formomis pagrįstų iki šaltų, šiurkščių, bausmėmis grindžiamų santykių. Pastarieji santykiai dažniausiai yra paauglių įvairių psichologinių ir socialinių problemų, bendravimo, mokymosi sunkumų priežastis. Represijos ir spaudimas bet kokiam vaiko amžiuje, ypač paauglystėje, arba sugniuždo asmenybę, jei ji yra silpnesnė arba sukelia protesto reakciją, kuri jei asmenybė stipresnė, gali įgyti drastišką formą. Atsakymuose į savęs vertinimo klausimą aiškiai vyrauja komunikacijos poreikį jaunystėje išreiškiantys bruožai: draugiškumas, linksmumas, pagalba kitiems. Antroje vietoje – ypatybės, susijusios su darbu, mokymusi. Maždaug pusė moksleivių mano esą protingi, valingi ir darbštūs, kiti save vertina kritiškai, vadina paviršutiniškais, bevaliais ir tingiais. Rami atmosfera mokykloje, mokytojų, tėvų ir bendraamžių palaikymas galėtų padėti pradinukui susidoroti su įvairiais kliuviniais ir teigiamai paveiktų jo asmenybės raidą.

Nuo 10 iki 16 metų. Tai - periodas nuo vaikystės į subrendimą, kai savo jėgos vertinamos per kitų žmonių vertybių prizmę, nuolat lyginama: „aš geresnis ar blogesnis, ar skiriuosi nuo kitų, jeigu taip, kuo būtent ir ar tai man gerai, ar blogai?“. Svarbiausia: „Kaip aš atrodau kitų žmonių akyse, kaip jie mane vertina, ką reiškia būti individualybe?“. Užduotis, kuri tuo periodu išskyla žmogui, - nustatyti savo nepriklausomybės mastą, savo psichologinį statusą, savojo Aš ribas tarp kitų žmonių (Gučas, 1981).

2.2. Savivertės ugdymas

Savęs suvokimas, vertinimas, savojo „aš“ vaizdo formavimasis, pozicijos gyvenime ieškojimas yra identiškumo raida. Vaikai, ieškodami savo tapatumo, išbando skirtingus „aš“ įvairiose situacijose.

Vienas svarbiausių asmenybę nusakančių parametrų – savivertė – įtakoja individo santykius su aplinkiniais žmonėmis, paveikia žmogaus požiūrius, turi įtakos asmenybės raidai. Savęs vertinimas- -tai individo savęs paties, savo galimybių ir vietos tarp kitų žmonių vertinimas

(Hishina, Okada, Suzuki, 2005; Cottle, 2004). Tam, kad suteikti teisingą prasmę tikrovei ir nesusipratimams, galintiems kilti tarp draugų, būtina įsisaugoti ir tinkamai įvertinti savo asmens vertę (Albisetti, 2001). Savosios prigimties pažinimo pilnatvė – tai tinkamo auklėjimo ir laisvės padarinys, taip pat vidinės drausmės bei saviugdos vaisius. Žmogaus prigimtį ardančios įtakos ne vien nuslopina vaiko ar paauglio galias, bet ir pažadina agresyvumo bei neapykantos jausmus. Pasak Martišauskienės (1995) savęs vertinimas tai lyg mechanizmas, kurio dėka doroviškai save vertinant objektas ir subjektas sutampa, t.y. visuomenės vertinimas perkeliamas į pačios asmenybės moralinę plotmę.

Psichologijos moksle nėra vieningos sąvokos „savęs vertinimas“ sampratos.

Borozdinos (1992) teigimu, talpiausia sąvoka „aš-koncepcija“ reiškia individų įsivaizdavimų apie save visumą ir turi tris dalis: 1) aš-vaizdą, t.y. aprašomąją; 2) santykį į save, t.y. emocinį – vertybinį žmogaus santykį į save; 3) elgesio dedamąją, t.y. elgesio reakcijas, kylančias iš aš-vaizdo ir santykio į save.

Wels ir Marwelle (1976) išskyrė keturis savęs vertinimo tipus (Valickas, 1991):

1. Savęs vertinimas kaip socialinė nuostata.
2. Savęs vertinimas kaip skirtumas tarp nuostatų, t.y. savęs vertinimas priklauso nuo skirtumo tarp realaus Aš ir idealaus.
3. Savęs vertinimas kaip psichologinė reakcija, kai pagrindinis dėmesys sutelkiamas į žmogaus jausmus, kurie kyla iš tam tikro savęs vertinimo lygio.
4. Savęs vertinimas traktuojamas kaip aš-sistemos komponentas, atliekantis tarpininko funkciją tarp išorinio pasaulio ir Aš.

Kiekviename savęs vertinime galima išvėlyti kognityvinį ir efektyvųjį komponentą. Nuo tarpusavio santykių ugdymo priklauso kiek savęs vertinimas bus artimas realybei. Šalia realaus savęs gali egzistuoti ir parodomasis, skirtas aplinkiniams. Gučo teigimu (1990, p.5): „Savęs vertinimas, dalyvaudamas elgesio ir veiklos reguliacijoje, nustato tam tikrą pusiausvyrą tarp išorinių poreikių, vidinės asmenybės būsenos ir jos elgesio formų“.

Nepakankamas savęs vertinimas silpnina žmogaus jėgas – jas tarsi sukausto, ugdo nepasitikėjimą savimi, aktyvumą ir iniciatyvumą. Atsiranda savęs žeminimo, menkinimo, o kartais nepilnavertiškumo jausmas. Toks jausmas neigiamai veikia visą mokinio dvasinę būseną. Save perversinantys mokiniai mažiau įdeda pastangų mokydami, per daug pasitiki savo jėgomis ir sugebėjimais, o tai skatina lengvabūdiškumą (Spurga, 1999).

Pradinėje mokykloje reikšmingu savęs vertinimo komponentu yra mokytojas- ugdytojas. Vaikas savo reikšmingumą supranta pagal tai, kaip su juo bendrauja mokytojas (Ivanauskienė, Martišauskienė, 2002).

Pagrindinis uždavinys paauglystėje – priimti savo besikeičiančią išorę ir pokyčius psichikoje. Apie savo bruožus ir gebėjimus vaikas sprendžia iš suaugusiųjų ir bendraamžių nuomonės apie jį. Kai paauglys susiduria su aplinkos reikalavimais, dažnai pajunta savo galimybių ribą – neatitikimą nei asmeniniams troškimams, nei kitų lūkesčiams. Savo nepilnavertiškumo pajautimas žadina liūdesį, vienišumą. Susitaikyti su nepageidaujamomis savybėmis ar bruožais nepaprastai sunku, ypač be gerų draugų pagalbos.

Su laiku kintantis požiūris į save neišvengiamai verčia peržiūrėti turimus ryšius su kitais asmenimis, su savo tėvų šeima. Visų pirma žvelgiama į artimiausius draugus, į tuos, kurie yra visada šalia, kuriems beveik viskas pasakojama, kurių teisumas priimamas besąlygiškai ir to paties tikimasi iš jų. Savęs kaip asmenybės suvokimas paauglystėje – tai langas į dinamišką paauglių draugystę pereinamuoju mokykliniu laikotarpiu (Azmitia, Ittel, Radmacher, 2005).

Vertybės, kurias paauglys pats atranda arba pasirenka, stebėdamas žmones, kuriems sekasi, skaitydamas apie juos knygas arba straipsnius žurnaluose ar laikraščiuose, tampa ugdomo sistema, padedančia asmeniui apsispręsti, renkantis ir svarstant įvairias savo galimybes, leidžiančias siekti išbaigto identiteto ir vidinės harmonijos (Pikūnas, Palujanskienė, 2001).

Įdomų tyrimą atliko I.S.Konas ir V.Losenkovas (1979). Paaugliai turėjo balais įvertinti savo būdo bruožus, pavyzdžiui, komunikabilumą, geranoriškumą, draugiškumą, tingumą ir kitus, taip pat nurodyti, kaip juos vertintų tėvai, bendraamžiai, draugai. Tyrimo rezultatai parodė, kad paaugliai save vertina daug tiksliau negu tėvai (Petrulytė, 2003).

Didelė dalis paauglių apie save sprendžia iš aplinkinių santykio su jais, savęs vertinimui didelės reikšmės turi jiems svarbių bendraamžių požiūris. Savęs nevertinti linkę paaugliai, neturintys bendraamžių grupėje aukšto statuso ir menkai suvokiantys savąjį „Aš“. Paaugliai dar nesugeba konstruktyviai spręsti konfliktų ir nuolat jaučia įtampą, o norėdami atsipalaiduoti dažnai pasirenka nederamą elgesį. Vienas iš barjerų, trukdančių vaikui būti atviram naujam patyrimui, yra blogas savęs vertinimas. Kad svarbu pajusti savo vertę, pabrėžė ir A.Maslow, nes tik save gerbiąs žmogus gali būti kūrybiška, save aktualizuojanti asmenybė (Lepeškienė, 1996).

„Iš save teigiamai vertinančių žmonių sklinda darna, sąžiningumas, atsakomybė, užuojauta, meilė ir kompetencija. Mes jaučiame, kad esame svarbūs, kad pasaulis tampa geresnis, nes mes esame čia. Mes pasitikime savo kompetencija. Mes sugebame kreiptis į žmones pagalbos, nors tikime, kad patys galime priimti sprendimus ir patys galime sau padėti. Priimdami savo pačių vertingumą, mes esame pasirengę matyti ir gerbti kitų vertę. Mes spinduliuojame pasitikėjimą ir viltį... Mes priimame save kaip žmones“. Tai žymios psichologės Virginijos Satir (1988, 22 p.) žodžiai apie teigiamai save vertinančius žmones. V.Satir nuomone, žmonės, kurie save vertina blogai, laukia, kad kiti juos apgaudinės, skriaus, jų nevertins, taigi jie

gyvenime užima aukos poziciją ir tarsi sako: „Jei aš savęs nemėgstu, aš save baudžiu. Aš jaučiu baimę, neviltį ir bejėgiškumą. Man sunku imtis atsakomybės net už nelabai svarbius dalykus, tad aš atsakomybę už savo gyvenimą atiduodu į kitų žmonių rankas ir juos kaltinu dėl savo nesėkmių“ (Lepeškienė, 1996).

Mokykla turi išmokyti gyventi, remiantis bendražmogiškėmis vertybėmis, padėti atskleisti ir realizuoti savo paties galimybes. Pedagogai turi sudaryti sąlygas mokiniui suvokti savo troškimus bei sugebėjimus ir išmokyti išreikšti juos gyvenime. Tačiau tam mokytojas turi pirmiausia save gerai pažinti ir mokėti išnaudoti savo stipriąsias puses. Pedagogai gali įtakoti vaiko savęs vertinimą, tačiau tik tada, kai išsiaiškins kaip vienoks ar kitoks vaiko savęs vertinimas atsispindi elgesyje, kaip galima atskirti vaiką su teigiamu savęs vertinimu nuo to, kuriam būdingas nepasitikėjimas savimi, polinkis menkinti savo sugebėjimus, neigiamai save vertinti (Lepeškienė, 1996).

2.2.1. Savęs vertinimo formavimo šaltiniai. Vaiko savosios vertės pajautimą stiprina jo poreikių gerbimas, paisymas. Savęs vertinimas nuo vaikystės iki paauglystės kinta – paauglystėje jis jau tampa labiau adekvatus (Blatchford, 1997).

Korman (1970) nurodo tris savęs vertinimo aspektus: bendrąjį, kurį galima traktuoti kaip santykinai pastovų asmenybės bruožą; į užduotį orientuotą savęs vertinimą, kuris susijęs su gebėjimu perkelti patirtį iš praeities į dabartį bei socialinį savęs vertinimą, kuris formuojasi analizuojant aplinkinių požiūrį į save, savo elgesį.

Norėdami ar ne visi save lygina su kitais žmonėmis. Aplinkiniai žmonės yra tarsi veidrodžiai, pagal kurių atspindžius vaikas kuria savo paties vaizdą, formuoja savęs vertinimą, ugdo nuomonę apie save (Trafimov, Armendariz, Madson, 2004). Taigi vaiko požiūris į save, savęs vertinimas formuojasi introjekcijos būdu – besąlygiškai priimant kaip tiesą visa, ką girdi apie save iš kitų žmonių. Svarbu žinoti, kad neigiamą atgalinį ryšį vaikas linkęs generalizuoti (perdėtai apibendrinti): jis aplinkinių vertinimą priskiria ne tik tam tikram savo elgesiui, už kurį yra baramas ar baudžiamas, kuriam suaugusieji nepitaria konkrečiomis situacijomis, bet sau, kaip žmogui, apskritai (Lepeškienė, 1996).

Svarbiausias veiksnys, skatinantis pajusti savo vertę, yra vaiko pajautimas, kad jis tėvų mylimas ir priimamas besąlygiškai – toks, koks yra. Jei tėvai supranta ir priima vaiko jausmus, net ir neigiamus, nelygina jo su kitais vaikais, yra pasirengę jam padėti visomis gyvenimo situacijomis, juo pasitiki, vaikas jaučiasi vertingas, svarbus vien dėl to, kad jis egzistuoja, jaučia, kad jam gera būti pačiu savimi. Tokioje emocinėje aplinkoje augantis vaikas yra atsparesnis kritikai, iš svetimų žmonių gaunamas neigiamas atgalinis ryšys ir patiriamos nesėkmės jį mažiau

žeidžia ir ne taip ryškiai atsiliepia jo savęs vertinimui, kaip tų vaikų, kurie, norėdami sulaukti tėvų palaikymo ir pritarimo, nuolat turi stengtis įtikti, laikytis jų reikalavimų.

Galima beveik kategoriškai teigti, kad vadinamieji problemiški, arba „sunkūs“, vaikai – tai tie, kurie neigiamai save vertina. Jie siekia įsitvirtinti, išsikovoti vietą tarp kitų labai įvairiais, dažniausiai tėvų ir mokytojų netoleruotais būdais, todėl norėdami, kad jiems pritartų, jie vėl ir vėl „užkliūna“, neįtinka, nuolat girdi, kad jie „blogi“. Atsakymuose į savęs vertinimo klausimą aiškiai vyrauja komunikacijos poreikį jaunystėje išreiškiantys bruožai: draugiškumas, linksmumas, pagalba kitiems. Antroje vietoje – ypatybės, susijusios su darbu, mokymusi. Nemažai moksleivių mano esą protingi, valingi ir darbštūs, kiti save vertina kritiškai, vadina paviršutiniškais, bevaliais ir tingiais. Palyginti nedaug moksleivių vertina save doroviniu aspektu. Šiuo atžvilgiu teigiamai save vertina mergaitės. Kitų žmonių vertinimo skalėje iškeliamas draugiškumas. Tad galima daryti prielaidą, kad komunikacijos poreikis iš dalies yra savotiškas moksleivių skaitomumo trukdys. Rami atmosfera mokykloje, mokytojų, tėvų ir bendraamžių palaikymas galėtų padėti pradinukai susidoroti su įvairiais kliuviniais ir teigiamai paveiktų jo asmenybės raidą (Moreno, 1965).

2.3. Klasės draugų įtaka mokinio savivertei

Bendravimas – tai žmonių sąveika. Jo metu žmonės apsikeičia informacija, emocijomis. Bendravimas būtinas žmogaus egzistavimui ir tobulėjimui. Bendravimą galima apibrėžti kaip žmonių tarpusavio veikimą, kurio metu formuojasi tarpusavio santykiai (Barkauskaitė, 2001).

Pasak Juodaitytės (2000): „Klasė, panašiai kaip ir šeima, yra tarsi mažutis visuomenės modelis. Joje išryškėja socialinės grupės, išskyla lyderiai, vyksta konkurencinė kova“.

Bendravimas mokykloje ugdo mokinių asmenybę, skatina mokinius veikti, klausyti, veikti, diskutuoti, suartina žmones (Bernotas, 1995). Labai svarbu, kad kiekvienas vaikas klasėje jaustųsi saugus, mylimas ir gerbiamas, kad mokytojas ugdytų jo savarankiškumą ir individualumą. Pedagogai turi padėti mokiniui suprasti ir pažinti save, suvokti, kad jis yra individualybė, vertybė. Vaikas ima labiau pasitikėti savimi ir labiau save vertina, aki ką nors įvaldo, išmoksta. Todėl pedagogai turi sudaryti sąlygas kiekvienam patirti sėkmę, atskleisti savo stipriąsias puses. Neigiamas vertinimas ugdo vaiko nepasitikėjimą savimi, menkavertiškumo jausmą (Alma, Ian, 1995).

Asmeninių santykių užmezgimas klasėje yra labai sudėtingas procesas, nes kiekvienas mokinys turi turėti vietą šioje santykių sistemoje. Šią vietą, t.y. statusą, mokiniui nustato visi klasės mokiniai (Erdley, Nangle, Newman, Carpenter, 2001). Prie draugų skirto statuso mokinys derina savo vaidmenį (populiaraus, atstumto, izoliuoto) ir šį vaidmenį atitinkančius poelgius,

požiūrius. Vadinasi, paaugliai jau klasėje priderindami šiam statusui vaidmenį, įgyja nevienodų asmenybės savybių: vieniems – aukšto statuso – nepasitikėjimo, nedraugiškumo, uždarumo jausmai yra svetimi ir nesuprantami, kitiems – žemo statuso – tai nuolat jaučiant ir patiriant, tampa tvirtomis asmenybės savybėmis (Butler, Constantine, 2005).

2.3.1. Tarpusavio santykių ugdymas. Nebendraujant su žmonėmis negali būti normalaus psichinio žmogaus ugdymosi. Tai įmanoma tik kolektyve. Vaikų santykiai yra aktyvūs, pasirinktiniai, visuomeniškai pagrįsti jo ryšiais su aplinka. Individo vystymąsi sąlygoja kitų individų, su kuriais jis tiesiogiai ar netiesiogiai bendrauja, vystymasis. Svarbiausias asmenybės ugdymosi laikotarpis – mokymosi metai. Todėl augančio žmogaus formavimuisi nepaprastai svarbu mokyklos kolektyvas. Kaip tik jis yra svarbiausia socialinė aplinka, kurioje ugdomi individo poreikiai, formuojami gabumai. Turiel (2004) kviečia tapti individualistu ir tuo pat metu būti kolektyvo nariu. Vaičiulienė (2004) teigia, jog skirtingi santykių kontekstai lemia skirtingą atsaką į tuos pačius stimulus.

Vaikų mokyklinis kolektyvas yra suaugusiųjų pedagoginių pastangų rezultatas, antra vertus – spontaniškai besivystantis reiškinys. Todėl visos klasėje pasireiškiančios mokinių tarpusavio bendravimo formos skirstomos į dvi santykių sistemas: dalykinių (oficialių, formaliųjų) ir asmeninių (emocinių). Į dalykinius santykius sueinama, atliekant savo pareigas. Taip susiklosto santykiai tarp klasės aktyvistų ir kitų klasės mokinių. Taip klasėje susiformuoja lenktyniavimo, tarpusavio pagalbos, kontroliavimo santykiai. Kiekvienas mokinys turi savo vietą tiek dalykinių, tiek emocinių santykių sistemoje. Kiekvieno mokinio vietą dalykinių santykių sistemoje lemia visa klasė. Mokinio vietą ir vaidmenį emocinių santykių sistemoje parodo jo socialinis statusas, kurį neoficialiai nustato visi klasės mokiniai. Mokinio santykius su vienmečiais lemia abipusiai moraliniai vertinimai. Bendravimo poreikiui būdinga tai, kad mokiniai nevienodai vertina savo bendraklasius. Asmeniniai santykiai – ne visada pastebimi. Juos vaikas pasirenka individualiai, siekdamas bendrauti. Šie santykiai gimdo simpatijas ir antipatijas.

Bendravimas – tai tarpusavio sąveikos ugdymas, sudėtingi, įvairialypiai žmonių kontaktai, atsirandantys iš bendros veiklos poreikių (Dapkienė, 2002). Jis apima keitimąsi informacija, bendros sąveikų strategijos parengimą, kito žmogaus suvokimą ir supratimą. Bendravimas – tai procesas, kuriame reiškiasi skirtingos patirties partneriai. Jie sukuria santykius, tuo pačiu metu siūsdami ir gaudami pranešimus, kuriuos veikia fizinės ir psichologinės kliūtys (Pikūnas, Palujanskienė, 2001). Bendraujant mokiniai veikia vieni kitus, vieni kitiems daro įtaką – kuriami nauji santykiai, kyla naujos psichinės būsenos – išgyvenimai,

emocijos ir kt. Modernioje visuomenėje neapibrėžtumo jausmą paauglys mažina dalyvaudamas įvairiose bendraamžių subkultūrose, priklausydamas vienam ar kitam klanui. Mokėjimas bendrauti padeda puikiai sutarti su kitais, o šių įgūdžių stoka trukdo pritapti, yra nesėkmių priežastis. Būtent sugebėjimas bendrauti padeda netokėtose situacijose rasti geriausią išeitį, įtikinti ir veikti kitus, įkvėpia dirbti, skatina veikti, vainikuoja sėkme tarpusavio santykius. Remiantis B. ir Ph.Newmanų (1987) raidos koncepcija, vienas svarbiausių paauglių uždavinių yra tapti bendraamžių grupės nariu (Petruolytė, 2003). Išgyvenama pritaipimo prie grupės arba atsiskyrimo psichosocialinė krizė (Beresnevičienė, Markovienė, Eidukevičius, 1999).

Paaugliui tenka vienu metu gyventi dviejuose pasauliuose – bendraamžių ir suaugusiųjų. Bendraamžių pasaulis turi savo subkultūrą, raidą, struktūrą, pripažįsta specifines vertybes ir elgesio normas, tradicijas. Bendraamžių lygybės principas teikia paauglių tarpusavio santykiams ypatingo patrauklumo. Su bendraamžiais galima būti nepriklausomam ir tikrinti savo idėjas, tarp jų sutinki į save panašių tų pačių bėdų „graužiamų“. Bendraamžių grupėje paaugliai mokosi to, ko negali išmokti iš suaugusiųjų: bendrauti su draugais ir lyderiais, reaguoti į agresiją ir prievartą, santykių lygiateisiškumo ir pan. Sėkmingi paauglio santykiai su bendraamžiais lemia jo psichinę sveikatą.

Daugelis psichologų kalba apie paauglio bendravimo sunkumą su bendraamžiais neigiamą poveikį jo tolesnei psichologinei ir socialinei raidai. Socialinė izoliacija ir bendravimo sunkumai susiję su įvairiomis problemomis: alkoholio vartojimu, depresija; dėl skurdžių santykių paauglystėje dažnas mokinys palieka mokyklą ir yra linkęs nusikalsti. Darnūs santykiai su bendraamžiais paauglystėje laiduoja psichinę sveikatą brandžiame amžiuje (Petruolytė, p.24).

G.Valickas (1997) nurodo socializacijos trūkumus nulemiančius veiksniai:

1. nepalankios asmenybės raidos sąlygos šeimoje;
2. neigiamos mokyklos ir bendraamžių grupės poveikis;
3. neigiama visuomenės informavimo priemonių įtaka;
4. tam tikros individualios asmenybės savybės ir jų reikšmė asocialaus elgesio grupėje;
5. mokymasis, kaip asmenybės resocializacijos veiksnys (Petruolytė, 2003).

Vienas svarbiausių paauglio socializacijos veiksnių yra bendraamžių grupė. Patekęs į asocialią grupę, veikiamas jos normų ir vertybių, paauglys savo poelgiais gali peržengti ne tik moralės, bet ir teisės normas. Kuo ilgiau paauglys būna ištrūkęs iš normalios aplinkos į asocialią, tuo ilgiau asocialios grupės vertybės jam yra itin aktualios ir svarbios. Dauguma teisėtvarkos pažeidėjų yra buvę „sunkūs“ vaikai, asocialios grupės nariai. Taigi socialinei raidai labai svarbi bendraamžių grupės vertybių orientacija.

I.S.Konas (1989) nurodo tris svarbiausias paauglių bendravimo su bendraamžiais funkcijas:

1. bendravimas yra svarbi keitimosi informacija priemonė; paaugliai daug sužino bendraudami vieni su kitais;
2. bendravimas mažomis grupėmis, kartu žaidžiant ir užsiimant bendra veikla, ugdo socialinius įgūdžius, bendradarbiavimo ir gyvenimo kartu gebėjimus;
3. bendravimas yra specifinė emocinio kontakto rūšis, padedanti siekti didesnio emocinio artumo, intymumo, skatinanti solidarumo jausmą, teikianti savitarpio pagalbos patirties (Petruolytė, 2003).

Paaugliams būdingi du prieštaringi poreikiai: filiacija, t.y. priklausymas grupei, ir kartu atsiskyrimas nuo jos, ypač nuo suaugusiųjų. Vis dėlto bendraamžių spaudimas ima viršų, ir šiuo atveju pasireiškia paauglių konformizmas. Konformizmas gali būti pozityvus ir negatyvus. Bendraamžiai lemia negatyvų konformistinių elgesį: įpratina vartoti žargoną, kultivuoti tam tikrą stilių, kartais įtraukia į vandalizmo aktus, skatina pašaipų požiūrį į tėvus ir mokytojus. Kita vertus, konformizmas nėra visiškai negatyvus reiškinys, nes padeda paaugliui įsitraukti į bendraamžių pasaulį, rinktis draugus ir leisti su jais laiką. Tai susiję su didėjančiu paauglių socialiniu aktyvumu.

Paauglystėje paaugliai linkę iš bendraamžių perimti antisocialinius standartus. Dėl to kyla daug konfliktų. Šiame amžiuje išryškėja stiprus *alte ego*, antrojo AŠ, t.y. žmogaus, su kuriuo galima būti nuoširdžiam ir atviram, dalytis savo mintimis ir išgyvenimais, poreikiais, to paties tikintis ir iš jo (A.Dževečka, 1999). Kitaip tariant, tai „draugų ieškojimo poreikis“ (Petruolytė, p.27).

Svarbiausios paauglių „draugystės kodekso“ normos – pagarba žmogiškajam orumui, lygybė, ištikimybė, pagalba draugui. Paaugliai visada pastebi draugo elgesį, jį vertina, smerkia neištikimybę draugui ar grupei, susitarimo nesilaikymą, troškimą pirmauti, išpuikimą, orumo įžeidimą, egoizmą.

Psichologinė paauglių savijauta labai priklauso nuo santykių su bendraamžiais. Bendravimo įgūdžių paauglys dažniausiai mokosi ne iš suaugusių, o iš savo draugų. Tarp bendraamžių lengviau rasti emocinį palaikymą ir supratimą. Paaugliai, kuriems dėl vienokių ar kitokių priežasčių nesiseka bendrauti su vienmečiais, lieka atskirti nuo bendraamžių grupės nepopuliarūs tarp bendraamžių paaugliai tampa emociškai prislėgti, pernelyg įsigilinę į save, neužtikrinti savo reikšmingumu.

Paauglių išgyvenimai, jų savijauta tiesiogiai priklauso nuo paauglių tarpusavio santykių.

2.3.2. Bendravimo grupės ir jų ypatumai. C.Sutton (1999) mano, jog „bendraamžių grupės įtaka paauglystės metais galinga. Tai ir atskaitos taškas, ir paramos šaltinis. Tačiau bendraamžių grupė už tą paramą kartais daug užsiprašo: ji galinga tuo, kad gali atmesti, išjuokti ir izoliuoti tuos, kurie prie jos neprisiderina“. Klasės santykių ir ryšių visuma sukuria specifinę klasės bendruomenės atmosferą. Žodis „populiarumas“ atspindi tam tikros grupės, tiksliau klasės narių priimtųjų ir atstumtųjų statistinį pasiskirstymą. Morenas (1965) nagrinėjo grupių sąveikos teoriją. Axelrod (1984) nurodė, kad klasė yra ta aplinka, kurioje mokiniai palaiko socialinius kontaktus su bendraamžiais.

Vaikų kolektyvas mokykloje – spontaniškai besivystantis reiškinys. Bendraudamas vaikas užmezga įvairius kontaktus. Ryšys su kolektyvu reiškiasi bendraujant su kitais nariais, užimant tarp jų atitinkamą padėtį. Negarantavus vaikams saugumo jausmo ir nepatenkinus jo emocinių poreikių, komplikuojasi asmenybės adaptacija (L.Beck, 2001).

Pasak R.Želvio (1986) galima išskirti tris paauglių bendravimo grupes (arba lygius) (Petruolytė, 2003):

1. didelė bendruomenė – dažniausiai suburiama bendrų interesų ar bendrų socialinių renginių;
2. nedidelė grupė – tam tikra „bandymų aikštelė“ paauglio socialinėms pažiūroms ir asmeniniams vertinimams plėtoti;
3. maža grupė – ją sudaro artimiausi draugai; tai itin svarbi, terapinį poveikį turinti grupė; joje paauglys išsivaduoja iš pykčio ir nerimo, jaučiasi saugus, įgauna pasitikėjimo savimi.

Draugais pasirenkami dažniausiai to paties amžiaus ir brandumo asmenys. Kuo sudėtingesnė paauglio asmenybė, tuo jam sunkiau rasti draugų. Lygindamas save su draugais, paauglys pasitikrina savo gebėjimus, sužino, kas jam geriau, o kas blogiau sekasi. Tie, kurie nemoka orientuotis savos subkultūros arba oficialios organizacijos (klasės, būrelio ar pan.) keliamus reikalavimus, iškyla grėsmė nepritapti, būti atstumtiems ir izoliuotiems. Tada vaikai ir paaugliai negali patenkinti sau svarbių poreikių – savęs įtvirtinimo, pripažinimo ir kt. Priklausydami nedidelėms neformalioms (stichinėms) grupėms, paaugliai papildo, pagilina tai, ką jie įgijo šeimoje, mokymo įstaigoje. Arba atvirkščiai – visa tai naikina.

Vaikai turi sukaupę nevienodą bendravimo su draugais patirtį. Vieni bendravimui skiria daug laiko, kiti bendrauja tik mokykloje. Ilgainiui su klasės draugais vis dažniau susitinkama ne mokykloje ir ne mokymosi reikalais, atsiranda naujų interesų, veiklos. Bendravimas su draugais tampa savarankiška ir labai svarbia paauglio gyvenimo sritimi, didele vertybe. Ji kartais būna tokia patraukli ir reikšminga, kad mokymosi reikalai nustumiami į antrą vietą. Paauglys nutolsta nuo tėvų, gyvena savo gyvenimą, nenoriai pasakoja apie save, veržiasi iš namų pas draugus.

Mokyklinio amžiaus vaikų poreikis bendrauti ypač sustiprėja paauglystės metais. Paauglys trokšta bendrauti kiek nori ir su kuo nori. „Aš pats žinau, su kuo draugauti, o su kuo ne. Nesikiškite. Tai mano reikalas!“ – pareiškia paauglys, kai tėvai bando uždrausti su kuo nors draugauti. Santykius su vienmečiais jie laiko savo asmeniniu reikalu ir mano turį šiuo atveju teisę būti savarankiški. Menkiausias suaugusių kišimasis, juo labiau netaktiškas, įžeidžia, skatina priešintis.

Paaugliui būdingas noras veikti kartu su vienmečiais, bendruomeniškai gyventi, būti draugų mėgstamu, pripažįstamu, gerbiamu, jai santykiai su bendraamžiais nesiklosto, jei paauglys neturi artimų draugų arba jei draugystė staiga nutrūksta, labai dėl to sielojasi, išgyvena tikrą asmeninę dramą. Itin nemalonu paaugliui – nuoširdus draugų pasmerkimas, o didžiausia bausmė – nenoras su juo bendrauti, viešas ir tylus jo ignoravimas. Susidarę negatyvūs paauglių subkultūros veiklos vertinimo stereotipai nulemia reakcijas į konkretų vaiką. Toks neigiamų poelgių ar savybių akcentavimas, įtaiga stipriai veikia paauglio socializacijos procesą ir tolesnę psichologinę adaptaciją. Paaugliui reikia bendraamžių pripažinimo. Nuo to kaip paauglys patenkins savo bendravimo su bendraamžiais poreikį priklausys, kokia augs ir formosis asmenybė (Barkauskaitė, 2001).

Suaugusiųjų moralės normas paauglys perpranta bendraudamas būtent su bendraamžiais, draugais. Susidraugauti pirmiausia padeda panašūs interesai ir veikla. Paauglys greitai „užsikrečia“ jam patrauklaus vienmečio interesais, artimi draugai stengiasi viską daryti kartu, daug ir dažnai šnekasi. Jie brangina pasitikėjimą, nuoširdumą, gebėjimą neišplepėti svarbių dalykų „pašaliniam“. Jų draugystė labai emocionali, kupina išgyvenimų, o santykių nutraukimas jiems itin skaudus įvykis.

2.3.3. Berniukų ir mergaičių tarpusavio santykių ypatumai. Berniukai ir mergaitės save vertina skirtingai. Atlikus tyrimus daugelyje šalių, yra įrodyta, kad mergaičių savivertė yra aukštesnė nei berniukų, tačiau tuo pat metu Sahlstein ir Allen (2002) teigia, kad berniukų savivertė augant kyla, mergaičių mažėja (Rublely, 2004), tai labiausiai pasireiškia 9-16-aisiais metais, kai baigiasi vaikystė ir prasideda paauglystė (Science News, 1993).

Pradinių klasių berniukų ir mergaičių požiūris į draugus beveik nesiskiria: visiems didžiausias autoritetas – mokytojas (Rodkin, Pearl, Farmer, Van Acker, 2003). Paaugliams vis reikšmingesnė tampa draugų nuomonė.

D.Beresnevičienė (1995) moksleivių savęs vertinimą siejo su populiarumu bendraamžių tarpe. Tyrinėdama paauglių savivertę bei jų populiarumą tarp bendraamžių, ji nustatė, kad yra akivaizdūs skirtumai tarp lyčių. Kuo labiau mergina save vertina, tuo ji populiarsnė, o

populiarieji vaikinai save vertino prasčiau. Nuo socialinio statuso labiau priklauso mergaičių savęs vertinimas.

Honling Xie, R.B. Cairns, B.D. Cairns (1999) teigia, jog socialios mergaitės populiarnės, kai berniukai populiarnesni agresyvaus elgesio. Paaugliai berniukai stengiasi būti tokioje grupėje, kur yra panašios kompetencijos bendraamžiai. Tačiau ar agresija įtakoja socialinius santykius? Yra manoma, kad agresyvūs paaugliai stengiasi būti su sau panašiais. Agresyvūs berniukai nori pirmauti, siekia dėmesio (Tryon, 1991). Berniukai, kurie nori vadovauti ir vystytis „uždarai“, bendrauti ir draugauti su berniukais, piešia santykius jėga ir moka atsispirti kitų spaudimui (Chu, 2005). Berniukai dažniau draugauja didelėmis grupėmis, o mergaitės buriasi į mažesnes grupes ar poras; berniukus labiausia sieja bendra veikla, mergaitėms svarbiau socialinis pasitenkinimas ir artumas, santykių emocionalumas. Paauglėms mergaitėms labai svarbus teigiamas savęs vertinimas, nes tai įtakoja ne tik psichologinę savijautą, bet ir sėkmę mokykloje (Powell, 2004).

Domėjimasis priešinga lytimi mobilizuoja paauglio asmenybę, gebėjimus, žadina troškimą būti geresniam, paslaugesniam. Ir berniukams, ir mergaitėms svarbūs tarpusavio santykiai, kad galėtų pajusti savo vertę tarp bendraamžių (Powell, 2004).

2.4. Mokinio socialinio statuso ugdymas ir jo vaidmuo mokinių tarpusavio santykių sistemoje

Mokinio statusą klasės kolektyve lemia individualūs ir išoriniai veiksniai, priklausantys nuo pačios asmenybės. Pasitikėjimas savimi, kaip vienas iš savęs vertinimo aspektų, turi itin didelę įtaką mūsų bendravimui ir tarpusavio santykiams. Pasitikėjimas savimi bendravime, arba pasitikintis savimi elgesys – tai sugebėjimas suvokti ir atvirai išsakyti savo norus, poreikius, lūkesčius, jausmus ir mintis, apginti savi interesus ir teisę, neįžeidžiant kito žmogaus ir nesukeliant agresijos.

Nepasitikintis savimi elgesys – tai savo poreikių, jausmų, nuomonės slėpimas, bijant likti nesuprastu, pažemintu, atstumtu. Nepasitikintis savimi žmogus nemoka aiškiai išreikšti savo norų bei poreikių ir tuo pačiu yra „bejėgis“ atsilaikyti prieš kitų žmonių reikalavimus, todėl dažnai tampa jų manipuliavimo auka (Barkauskaitė, 2001).

Pasitikinčio savimi ugdymo elgesio modelis – žmogus kalba tvirtai, neužsikirdamas, pakankamai garsiai, nevengia akių kontakto. Jis mielai aptarinėja pasiūlytą temą, atvirai parodo savo jausmus (pyktį, meilę, apgailestavimą), išsako savo nuomonę (pritarimą ar nepritarimą). Jis laiko save lygiaverčiu bendravimo partneriu ir nesuteikia skausmo nei sau, nei kitam. Pasitikintis

savimi žmogus su pagarba žiūri į pašnekovą, sugeba išklaudyti priešingą pusę, o įtikintas pagrįstų argumentų, gali pakeisti savo poziciją, eiti į kompromisą.

Mokykla viena pirmųjų sudaro sąlygas, kurios kryptingai ugdo mokinį. Čia vaikas atlieka visuomenines pareigas, perima visuomenines vertybes, pripranta bendradarbiauti su žmonėmis. Mokymosi kokybei labai svarbi moksleivių savijauta mokykloje (Gumuliauskienė, 2002).

Statusas nusako ne tik asmens populiarumą ir mėgstamumą, bet yra vertinamas ir kaip suderinamumo veiksnys: įrodyta, jog ankstyvas atstūmimas bendraamžių tarpe vėliau turi negatyvios įtakos socialinei adaptacijai (Brayfield, 1999). Statusas suprantamas kaip padėtis santykių sistemoje, kurią užima kiekvienas klasės mokinys pagal tai, kaip jį vertina kiti klasės mokiniai, rinkdamiesi jį įvairiai veiklai. Asmenys, gavę klasėje daug pasirinkimų, turi aukštą statusą ir vadinami grupės lyderiais, „žvaigždėmis“, gavę mažai pasirinkimų – atstumtaisiais, o negavę nė vieno pasirinkimo, vadinami grupės izoliuotaisiais. Visi mokiniai, ypač paaugliai, stengiasi kolektyve užimti statusą, atlikti tam tikrą jam priimtina vaidmenį, nebūti jame „tuščia vieta“.

Kadangi kiekvieno mokinio statusą emocinių santykių sistemoje nustato kiti, o nepasirenka jis pats, kyla kitas ne mažiau svarbus klausimas: ar patenkina kiekvieną mokinį jam skirtas statusas (ar patenkintas mokinys savo statusu). Taigi paauglio socialinis statusas tarpusavio santykių sistemoje yra svarbiausias asmenybę formuojantis veiksnys. Vadinasi, atlikdamas klasės mylimo arba nemylimo mokinio vaidmenį, paauglys formuojasi tam vaidmeniui atitinkamus bruožus, savybes, kurios vėliau tampa įgūdžiais (Gaskins, 1994). Klasės „atstumti“ nepatenkina bendravimo poreikio, yra savotiškai psichologiškai izoliuoti nuo kitų. Tokia izoliacija kelia neigiamus emocinius išgyvenimus, kurie labai dažnai skatina nederamai elgtis. O tai sudaro pagrindą formotis neigiamoms asmenybės savybėms.

Kai kurie veiksniai, lemiantys mokinio statusą:

1. Nuo paties mokinio priklausą individualūs veiksniai: išorė, lytis, amžius, charakteris, gabumai, pažangumas, inteligencija, informalumas ir t.t.
2. Išoriniai veiksniai, turintys įtakos mokinio statusui: klasės ypatumai, mokytojai, draugai, šeima ir t.t.

Kiekviena asmenybė siekia aukštesnio statuso. Jos veiklos rezultatai geresni ir gyvenimas pilnavertiškesnis, kai ji yra reikšminga, kai suvokia savo vertę grupėje. Asmenybės savo paties statuso grupėje supratimas gali nesutapti su objektyviu statusu. Nesutamant subjektyviam ir objektyviam statusams, asmenybė atsiduria konfliktinėje situacijoje. Tos būsenos išsprendimo keliai labai įvairūs – nuo susitaikymo su grupės vertinimais iki atmetimo, atsiskyrimo nuo grupės (Jacikevičius, 1995).

Paauglystės pradžioje keičiasi anksčiau buvusių populiarių vaikų grupė: netenka pripažinimo ankstesni prioritetai ir išpopuliarėja kiti.

2.4.1. Teigiamas savęs vertinimas. Teigiamas savęs vertinimas susijęs su pasisekimu gyvenime, mokykloje. E.T Ossolotch (2006) teigia, jog aukštą savęs vertinimą turi gražūs žmonės, tokiems žmonėms sekasi darbe; tai įtakoja socialinius kontaktus ir draugystę ir lengviau įveikiamos nesėkmės; aukštos savivertės žmonės yra laimingesni.

Teigiamai save vertinantis žmogus turėtų matyti save vertingą ir kompetetingą, turintį tam tikrų unikalių sugebėjimų ir kuo pasidalyti su kitais žmonėmis. Teigiamas savęs vertinimas neturi nieko bendra su pasipūtimu ar puikybe – tai tiesiog realistiškas savęs išsąmoninimas, gebėjimas gerbti savo ir kitų unikalumą, dvasingumą bei žmogiškąsias teises. Teigiamai save vertinantys žmonės pasitiki savimi, tiki savo sėkme, gebėjimu užmegzti gerus tarpasmeninius santykius, o blogai save vertinantys jaučiasi menki ir mažai tesugebantys, o bendraudami su kitais, retai išgyvena artumo, bendrumo jausmus. (Lepeškienė, 1996).

Kad paauglys gerai jaustųsi, patirtų emocinį komfortą, be galo svarbus yra teigiamas savęs vertinimas. Savęs vertinimas yra svarbiausia asmenybės charakteristika, jos branduolys. Teigiamai save vertinantys mokiniai pasitiki savimi, yra aktyvūs, stengiasi, todėl pasiekia ir geresnių rezultatų. Sėkmė suteikia pasitenkinimo savo veikla, be to sulaukiama teigiamų kitų žmonių atsiliepiamų. Teigiamas kitų žmonių vertinimas ypač stiprina teigiamą savęs vertinimą (Faison-Hodge, Christiansen, Matthews-Saunders, Kay, 2003) . Šie tarpusavyje susiję dalykai veikia paauglio psichologinę savijautą. Teigiamas savęs vertinimas susijęs su veiklumu, aukštu sociometriniu statusu ir gera savijauta bendruomenėje. A.G.Davidavičienės (1999) tyrimo duomenys rodo, kad tik nedidelis skaičius moksleivių turi labai aukštą savigarbą. Daugiau paauglių berniukų nei mergaičių nurodė save vertinantys labai aukštai ir mažiau jų savęs nevertina. Glaudus ryšys egzistuoja tarp savęs vertinimo ir žalingų įpročių: daugelis menkai ir labai menkai save vertinančių moksleivių rūkė, vartojo alkoholį, narkotikus (Petruolytė, 2003).

Pasitikėjimas savimi susijęs su mokėjimu aiškiai reikšti savi mintis ir jausmus. Tai mažina nerimą, baimę, kitas neigiamas emocijas. Teigiamas savęs vertinimas ir pasitikėjimas savimi padeda įveikti nerimą ir stresą. Būtent nerimas ir stresas dažnai yra ankstyvosios paauglystės palydovai, nuo kurių priklauso psichologinė savijauta. O ją lemia nerimastingumas, savigarbos lygis bei požiūris į mokytojus ir mokyklą. Nepopuliarūs ir klasės atstumtieji dažnai save vertina klaidingai, daugeliu atvejų – perdėtai. Paauglystėje palyginus su pradinukais padidėja dvi kraštutinės vaikų grupės (populiarių ir izoliuotų), ir vaiko padėtis kolektyve pasidaro pastovesnė.

Socialinis intelektas padeda žmonėms lengvai užmegzti tarpusavio santykius, numatyti kitų reakciją, nuspėti savijautą, vadovauti, organizuoti, spręsti ginčus. Tokie žmonės yra apsigimę lyderiai, gebantys išpėti neišsakytus kolektyvo lūkesčius ir vadovauti kokio nors tikslo siekiančiai asmenų grupei. Su tokiais žmonėmis visi mielai bendrauja, nes jie emociškai įkrauna ir kitus, pakelia nuotaiką (Goleman, 2001).

Aukštos savivertės vaiko nuotaika paprastai būna gera, jis elgiasi ramiai, per pamokas jis aktyvus, smalsus, įsitraukęs į darbą, noriai dalyvauja pokalbiuose ar diskusijose. Jo santykiai su bendraamžiais būna pagarbūs ir draugiški, jis pasitiki kitais vaikais ir pasiryžęs nuoširdžiai jiems padėti, nedemonstruodamas savo pranašumo, nežemindamas kitų (La Fontana, Cillessen, 1999).

Aukštą paauglio sociometrinį statusą klasėje lemia:

1. Klasės vertinamos teigiamos asmenybės savybės;
2. Paauglio vertybių sutapimas su klasės vertybėmis;
3. Tapatus ir netgi šiek tiek žemesnis savęs įvertinimas pagal draugų ypač vertinamas savybes (Amžiaus tarps. ir ped. psichol., 1978).

2.4.2. Žemos savivertės mokinys. Tai lengvai pažeidžiamas, jautrus, bet kokiam savo asmenybės vertinimui žmogus. Jis sunkiai viską išgyvena, nesugeba priimti sprendimų įvairiose gyvenimo situacijose, nuolat graužiasi dėl trūkumų, dažnai užsidaręs, bėga nuo tikrovės, negerbia savęs. Save nevertinantis žmogus, bendraudamas su kitais, yra drovus, įsitempęs, jaučiasi nejaukiai. Toks žmogus dažnai pats neigiamai vertina kitus. Tokie žmonės rečiau susilaukia aplinkinių simpatijų (Wilburn, Smith, 2005).

Neigiamas savęs vertinimas paprastai būdingas tiems moksleiviams, kurie nesijaučia saugūs, yra vieniši. Atsiskyrėlis negali būti pilnaverčiu žmogumi (Dapkienė, 2002). Depresija, nervinė įtampa, padidėjęs nerimas ir kiti sutrikimai glaudžiai siejasi su neigiamu savęs vertinimu. Nepriimtinas elgesys yra susijęs su bendraamžių atstūmimu. Pagrindiniai vaiko statuso vertintojai yra kiti vaikai, jo bendraamžiai; jų nuomonė yra lemiamą. Tarp bendraamžių elgesio egzistuoja tam tikros normos, ir vaikai labai jautriai reaguoja, kai jo pažeidžiamos. Žemos savivertės vaikai linkę būti agresyvūs ir destruktivūs. Dažnai būtent bendraamžiai sustiprina agresyvų elgesį ir sudaro galimybes pasireikšti. Teigiama, kad vaikai nepopuliarūs tarp vaikų, labai retai sąveikauja, todėl neturi galimybių įgyti naujų bendravimo įgūdžių bei naujų draugų (Pope, 2003). Bendraamžių atstūmimas yra sudėtingas reiškinys, kurio nenulemia vien galimų ryšių kiekis. Tokių vaikų, kurių nemėgsta bendraklasiai yra kiekvienoje mokykloje ir kiekvienoje klasėje. Atstūmimas lemia žinių trūkumą, kitas mokymosi problemas (Gailienė, 2001). Vaikai turintys vidinių problemų linkę netinkamai elgtis, o tai verčia kitus jų nemėgti. Vidinė nedarna

sukelia vaiko socialinę dezaptaciją. Santykiai pagrįsti antipatija ir priešišku neleidžia tobulėti (Hartup, 2003).

Nemokantys bendrauti vaikai yra ne tik atstumiami draugų, – jiems nesiseka ir mokytis. Per pamoką, kai ne tik mokomasi, bet ir bendraujama, jiems sunku suprasti tiek mokytoją, tiek bendraklasius ir tinkamai atsiliepti. Tyrimai parodė, kad nerimas ir sumišimas, kylantys dėl nesugebėjimo suprasti ir išreikšti nežodinių signalų, trukdo mokytis tai nustatyta atlikus intelekto koeficiento (IQ) testus. (Goleman, 2001). Žemos savivertės vaikai nesugeba bendrauti, bet gali to išmokti. Juos reikia kaip nors pagirti ar paskatinti sėkmingai ką nors padariusi draugą; būtina šypsotis, prireikus pasisiūlyti padėti, patarti ir padrąsinti. Daug ar net dauguma atstumtųjų vaikų, įgiję pagrindinių emocijų žinių, gali vėl išmokti draugauti. Tokio vaiko gyvenimas sunkus, skausmingas. Jausdamasis menkavertis, nereikšmingas, toks vaikas kartu yra labai pažeidžiamas, todėl daro visa, kad apsigintų nuo savo negandų šaltinio. Taigi jo kasdienis gyvenimas yra nuolatinė dramatiška kova. Toks vaikas nuolat išgyvena frustracijos būseną, o tai žaloja jų savęs vertinimą.

G.Valickas (1997, p. 29) teigia, remdamasis T.J.Dishion atstumtųjų paauglių persiorientavimą į asocialias bendraamžių grupes: „galima vertinti kaip prisitaikymo prie susiklosčiusių sąlygų procesą, kai tam tikri nepageidautini faktoriai (atstūmimas) formuoja atitinkamus tarpasmeninius santykius, kurie savo ruožtu lemia tolesnę asmenybės raidą“.

Izoliuotiems ir atstumtiems paaugliams asocialios bendraamžių grupės tampa svarbiausia ir dažnai vienintele aplinka, kurioje jie gali patenkinti daugelį svarbių poreikių – savęs įtvirtinimo, priklausymo bendruomenei, pripažinimo bei pritarimo, naujų išpūdžių, globos bei paramos, saugumo. Būtent asocialioje subkultūroje jie kompensuoja socialioje aplinkoje patiriamas nesėkmes ir užsitikrina minimalų psichologinį komfortą. Asociali grupė paaugliams įgyja referentinės grupės statusą ir kartu turi didžiausią įtaką jų asmenybės formavimuisi. Tokia grupė atstumtiesiems gali pakeisti net šeimą. Tačiau jai priklausantys paaugliai dažnai būna įžūlesni, lengvai peržengia ne tik moralės, bet ir teisėtvarkos normas. Tokioms grupėms būdinga agresija, nepasitikėjimo atmosfera, valdžios siekimo poreikis, griežtos tarpusavio santykių taisyklės (Petrulytė, 2003).

Taigi nesėkmingai besiklostantys paauglio santykiai su bendraamžiais tampa jam rimta problema. Paaugliai, kurių santykiai su vienmečiais klostosi ne itin palankiai, visai stengiasi užsitarnauti draugų simpatiją ir pagarbą, užimti klasėje reikšmingą vietą. To siekdami, kai kurie vaikai demonstruoja savo teigiamas savybes, kiti – atvirkščiai. Dažnai jie tyčia nesilaiko suaugusiųjų reikalavimų, elgesio taisyklių, drausmės: štai, girdi, koks aš drąsus, man viskas niekai. Anot Žukauskienės (1997) nepopuliarumo tarp draugų priežastys – netoleruotinas

elgesys, agresyvumas, drovumas, saviizoliacija. Kiti, norėdami įgyti draugų simpatiją ir neeilinę vietą klasėje, kaip įmanydami stengiasi juos linksminti: kvailioja, maivosi, krečia įvairius pokštus, tikėdamiesi dėmesio. Paprastai „klounai“ nėra draugų gerbiami ir geidžiamos padėties klasėje nepasiekia. Jie tik kartkarčiais, kai visi nori atsipalaiduoti ar pasilinksminti, pakenčiami. Paaugliai tokį elgesį laiko žeminančiu. Abramoba (1997) teigia, kad „vaiko išvaizda, jo drabužiai, kalba kartais gali būti nepriimtini jo bendraamžiams, todėl jis pasijunta atstumtas...“

Paauglys gali jausti grėsmę, nors objektyvių priežasčių nerimauti nėra. Nerimas sutrikdo pusiausvyrą, paauglys blaškosi, neranda sau vietos. Nerimą gali sukelti sudėtingi santykiai su tėvais, mokytojais ar bendraamžiais, augimo sunkumai, seksualinio brendimo problemos. Pabrėždamas ir apibrėždamas save paauglys nepaliaujamai tikrinasi, identifikuodamasis su bendraamžiais, jam svarbiais suaugusiais asmenimis. Dažnai atrodo, kad jis vaidina savo gyvenimą, atlikdamas tai vieną tai kitą vaidmenį, o tai savo ruožtu didina vidinę jo išgyvenamą sumaištį. Visuomenė reguliuoja paauglio pasirinkimus, vis primindama, kuo jis turėtų tapti etnine, religine, profesine prasme ir kt.

Užimamas statusas asmeninių santykių sistemoje ne visuomet sutampa su norimu, individualiai įsivaizduojamu statusu. Žemo statuso paaugliai dažniausiai nenori bendrauti su kitais žemo statuso klasės draugais, tuo tarpu aukšto statuso paaugliams tai nebūdinga. Vadinasi, žemo statuso paaugliai suvokia asmeninių santykių svarbą ir siekia padėti gerinti. Prasmingas savęs atradimas priklauso nuo didėjančio protinio brendimo laipsnio, savo galių bei talentų plėtojimo ir pasaulėžiūros formavimo. Paauglystės laikotarpiu savarankiškai vertinami doroviniai, politiniai, estetiniai, profesiniai idealai, susidaro vertybių sistema, ieškoma gyvenimo prasmės (nors patys paaugliai deklaruoja priešingai). Tas vertybių aiškinimosi ir formavimosi kelias yra, be abejo, labai skirtingas ir laikui bėgant besikeičiantis. Sėkminga paauglių socialinė raida priklauso nuo jų psichologinės savijautos, besiformuojančios vidinės darnos ir jai įtaką darančių išorės veiksnių.

3. MOKINIŲ SAVIVERTĘ ĮTAKOJANČIŲ VEIKSNIŲ TYRIMAS

Tyrimo objektas: Antros vaikystės ir paauglių savivertės ugdymas

Tyrimo tikslas: Nustatyti savivertės ugdymo antroje vaikystėje ir paauglystėje psichologinius ypatumus.

Tyrimo metodai:

- D.Beresnevičienės (1995) Psichologinės savijautos mokantis skalė. Tiriamasis vertina nuo 1 iki 5 pagal 6 kriterijus.
- Sociometrija pagal teigiamus ir neigiamus pasirinkimus. Pasirinkti reikia 3-4 klasės narius.
- Savęs vertinimo skalės pagal D.Beresnevičienę (1995). Skalės sudarytos semantinio diferencijavimo principu. Tiriamasis įvertina save nuo 1 iki 5 balų pagal 7 kriterijus.
- Duomenų statistinė analizė atlikta panaudojant statistinės analizės sistemą SPSS.

Tyrimo eiga: Tyrimai buvo atliekami bendrojo lavinimo mokykloje. Kiekvienam tiriamajam buvo išdalintos anketos. Prieš išdalinant jas, buvo mokiniams paaiškinta, jog šios anketos pagalba bus tiriama, kas įtakoja mokinių populiarumą pradinėse ir vyresnėse klasėse. Buvo paprašyta atsakinėti į klausimus sąžiningai, nes tik tada tyrimo rezultatai bus tikslesni.

Mokiniams buvo išdalintos anketos su 7 klausimais:

1. Buvo prašoma parašyti savo vardą, pavardę ir klasę, kurioje mokiniš mokosi.
2. Klausama, kelintas vaikas šeimoje.
3. Reikėjo parašyti tėvų išsilavinimą.
4. Klausama, ar respondentui patinka mokytis mokykloje; pagal pateiktus parametrus reikėjo įvertinti pagal stiprumą nuo 1 iki 5 balų skalėje: nepatinka – patinka, sunku – lengva, nuobodu – įdomu, nemalonu – malonu, žalinga – naudinga, nesiseka – sekasi.
5. Šiuo klausimu buvo klausama, su kuo iš klasės draugų respondentas norėtų dirbti. Reikėjo įvardinti 3-4 draugus.
6. Šiuo klausimu buvo klausama, su kuo iš klasės draugų respondentas nenorėtų dirbti. Reikėjo įvardinti 3-4 draugus.

7. reikėjo įvertinti save, savo savybes jas pažymėti pagal stiprumą 5 balų skalėje: silpnas – stiprus, negražus – gražus, tinginys – darbštus, kvailas – protingas, priešiškas – draugiškas, negabus – gabus, lėtas – vikrus.

Duomenų apdorojimo būdai: Anketiniai duomenys buvo suvesti į „Exel“ skaičiuoklę, kad suskaičiuoti teigiamų ir neigiamų pasirinkimų kiekį. Po to duomenys buvo suvesti į statistinės analizės sistemą SPSS, kiekvienam respondentui suteikiant unikalų numerį (ID). Skaičiavimų rezultatai iš SPSS įkelti į teksto redaktorių „World“, kur galutinai sutvarkyti ir apibendrinti.

Aukšto ir vidutinio socialinio prioriteto (pagal darbą) mokinių savęs vertinimo palyginimas

Savivertės parametrai	Aukšto socialinio prioriteto (N = 40)		Vidutinio socialinio prioriteto (N = 97)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	T	df	p
S1 (stiprus)	3,78	,150	3,64	,101	,738	135	,462
S2 (gražus)	3,58	,168	3,39	,128	,808	135	,421
S3 (darbštus)	3,68	,173	3,61	,100	,349	135	,728
S4 (protingas)	4,03	,131	3,86	,085	1,074	135	,285
S5 (draugiškas)	4,13	,140	4,08	,090	,256	135	,799
S6 (gabus)	3,98	,127	3,86	,082	,791	135	,430
S7 (vikrus)	4,28	,134	4,07	,094	1,193	135	,235
S (bendras)	3,92	,112	3,79	,065	1,058	135	,292

Lyginant bendrą savęs vertinimą skirtingo socialinio prioriteto grupėse (pagal darbą), pastebėta, kad aukšto socialinio prioriteto asmenų bendras savęs vertinimas ($\bar{x} = 3,92$, $\sigma = 0,112$) didesnis nei vidutinio ($\bar{x} = 3,79$, $\sigma = 0,065$) ir žemo socialinio prioriteto ($\bar{x} = 3,46$, $\sigma = 0,089$) mokinių.

Lyginant aukšto ir vidutinio socialinio prioriteto savęs vertinimą (pagal darbą), pastebėta, kad aukšto socialinio prioriteto mokinių savęs vertinimas didesnis pagal vikrumo ($\bar{x} = 4,28$, $\sigma = 0,134$), draugiškumo ($\bar{x} = 4,13$, $\sigma = 0,140$), protingumo ($\bar{x} = 4,03$, $\sigma = 0,131$), gabumo ($\bar{x} = 3,98$, $\sigma = 0,127$) kriterijus, tačiau mažai save vertina kaip gražiais ($\bar{x} = 3,58$, $\sigma = 0,168$) ir darbščiais ($\bar{x} = 3,68$, $\sigma = 0,173$). Vidutinio socialinio prioriteto mokiniai save laiko draugiškais ($\bar{x} = 4,08$, $\sigma = 0,090$), vikriais ($\bar{x} = 4,07$, $\sigma = 0,094$), bet ne gražiais ($\bar{x} = 3,39$, $\sigma = 0,128$). Statistiškai reikšmingų skirtumų nėra (žr.1 lentelę). Kaip matyti 1 lentelėje, geriausiai mokiniai save vertino pagal vikrumo kriterijų.

Aukšto ir žemo socialinio prioriteto (pagal darbą) mokinių savęs vertinimo palyginimas

Savivertės parametrai	Aukšto socialinio prioriteto (N = 40)		Žemo socialinio prioriteto (N = 70)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	T	df	p
S1 (stiprus)	3,78	,150	3,50	,135	1,303	108	,195
S2 (gražus)	3,58	,168	3,16	,150	1,771	108	,079
S3 (darbštus)	3,68	,173	3,29	,152	1,618	108	,108
S4 (protingas)	4,03	,131	3,50	,128	2,858	98,261	,005
S5 (draugiškas)	4,13	,140	3,69	,136	2,107	108	,037
S6 (gabus)	3,98	,127	3,31	,118	3,821	95,427	,000
S7 (vikrus)	4,28	,134	3,80	,140	2,448	102,118	,016
S (bendras)	3,92	,112	3,46	,089	3,140	108	,002

Tyrimas parodė, kad žemo socialinio prioriteto mokinių savęs vertinimas taip pat didžiausias pagal vikrumo ($\bar{x} = 3,80$, $\sigma = 0,140$) kriterijų. Jie kaip ir aukšto ir vidutinio socialinio prioriteto mokiniai, mažiausiai save vertina pagal gražumą ($\bar{x} = 3,16$, $\sigma = 0,150$). Analizuojant žemo ir aukšto socialinio prioriteto savęs vertinimo ypatumus, nustatyta, kad pirmieji laiko save ne tokiais darbščiais ($\bar{x} = 3,29$, $\sigma = 0,152$), mažiau gabiais ($\bar{x} = 3,31$, $\sigma = 0,118$), ir ne tokiais stipriais ($\bar{x} = 3,50$, $\sigma = 0,135$) bei protingais ($\bar{x} = 3,50$, $\sigma = 0,128$) nei aukšto prioriteto vaikai.

T-testo rezultatai parodė, kad yra statistiškai reikšmingų skirtumų pagal gabumo ($t(95,427) = 3,821$, $p = 0,000$), protingumo ($t(98,261) = 2,858$, $p = 0,005$), draugiškumo ($t(108) = 2,107$, $p = 0,037$), vikrumo ($t(102,118) = 2,448$, $p = 0,016$) kriterijus. Statistiškai reikšmingai skiriasi bendras mokinių savęs vertinimas ($t(108) = 3,140$, $p = 0,002$).

Vidutinio ir žemo socialinio prioriteto (pagal darbą) mokinių savęs vertinimo palyginimas

Savivertės parametrai	Vidutinio socialinio prioriteto (N = 97)		Žemo socialinio prioriteto (N = 70)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	T	df	p
S1 (stiprus)	3,64	,101	3,50	,135	,845	165	,399
S2 (gražus)	3,39	,128	3,16	,150	1,186	165	,237
S3 (darbštus)	3,61	,100	3,29	,152	1,769	165	,079
S4 (protingas)	3,86	,085	3,50	,128	2,307	165	,023
S5 (draugiškas)	4,08	,090	3,69	,136	2,436	165	,016
S6 (gabus)	3,86	,082	3,31	,118	3,777	165	,000
S7 (vikrus)	4,07	,094	3,80	,140	1,610	165	,101
S (bendras)	3,79	,065	3,46	,089	3,009	165	,003

Kaip matyti 3 lentelėje, vidutinio socialinio prioriteto vaikai laiko save vikresniais ($\bar{x} = 4,07$, $\sigma = 0,094$), draugiškesniais ($\bar{x} = 4,08$, $\sigma = 0,090$, $t(165) = 2,436$, $p = 0,016$), gabesniais ($\bar{x} = 3,86$, $\sigma = 0,082$, $t(165) = 3,777$, $p = 0,000$), protingesniais ($\bar{x} = 3,86$, $\sigma = 0,085$, $t(165) = 2,307$, $p = 0,023$), darbštesniais ($\bar{x} = 3,61$, $\sigma = 0,100$), stipresniais ($\bar{x} = 3,64$, $\sigma = 0,101$), gražesniais ($\bar{x} = 3,39$, $\sigma = 0,128$).

T-testo rezultatai parodė, kad yra statistiškai reikšmingų skirtumų pagal gabumo ($t(165) = 3,777$, $p = 0,000$), protingumo ($t(165) = 2,307$, $p = 0,023$), draugiškumo ($t(165) = 2,436$, $p = 0,016$) kriterijus. Statistiškai reikšmingai skiriasi bendras mokinių savęs vertinimas ($t(165) = 3,009$, $p = 0,003$).

Aukšto ir vidutinio socialinio prioriteto (pagal darbą) mokinių savęs vertinimo palyginimas I-oje amžiaus grupėje

Savivertės parametrai	Aukšto socialinio prioriteto (N = 22)		Vidutinio socialinio prioriteto (N = 52)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
S1 (stiprus)	3,91	,196	3,85	,124	,274	72	,785
S2 (gražus)	3,82	,204	3,54	,177	,923	72	,359
S3 (darbštus)	4,14	,151	4,08	,113	,298	72	,767
S4 (protingas)	4,18	,156	4,12	,109	,340	72	,735
S5 (draugiškas)	4,23	,160	4,42	,096	-1,080	72	,284
S6 (gabus)	4,23	,146	4,10	,092	,769	72	,445
S7 (vikrus)	4,41	,157	4,23	,128	,806	72	,423
S (bendras)	4,13	,123	4,05	,068	,634	72	,528

Lyginant bendrą savęs vertinimą skirtingo socialinio prioriteto grupėse (pagal darbą), pastebėta, kad aukšto socialinio prioriteto asmenų bendras savęs vertinimas ($\bar{x} = 4,13$, $\sigma = 0,123$) didesnis nei vidutinio ($\bar{x} = 4,05$, $\sigma = 0,068$) ir žemo socialinio prioriteto ($\bar{x} = 3,71$, $\sigma = 0,141$) mokinių.

Analizuojant savęs vertinimo ypatumus pastebėta, kad aukšto socialinio prioriteto vaikai labiausiai vertina save kaip vikrius ($\bar{x} = 4,41$, $\sigma = 0,157$), gabius ($\bar{x} = 4,23$, $\sigma = 0,146$), draugiškus ($\bar{x} = 4,23$, $\sigma = 0,160$), protingus ($\bar{x} = 4,18$, $\sigma = 0,156$), darbščius ($\bar{x} = 4,14$, $\sigma = 0,151$), nepakankamai vertina save kaip gražius ($\bar{x} = 3,82$, $\sigma = 0,204$) ir stiprius ($\bar{x} = 3,91$, $\sigma = 0,196$). Vidutinio socialinio prioriteto vaikai daugiausia save vertina kaip draugiškus ($\bar{x} = 4,42$, $\sigma = 0,096$), vikrius ($\bar{x} = 4,23$, $\sigma = 0,128$), protingus ($\bar{x} = 4,12$, $\sigma = 0,109$), gabius ($\bar{x} = 4,10$, $\sigma = 0,092$), tačiau, kaip ir aukšto socialinio prioriteto vaikai, jaučiasi esą nelabai gražūs ($\bar{x} = 3,54$, $\sigma = 0,177$) ir stiprūs ($\bar{x} = 3,85$, $\sigma = 0,124$). Pagal draugiškumo parametras vidutinio socialinio prioriteto vaikai ($\bar{x} = 4,42$, $\sigma = 0,096$) vertina save daugiau nei aukšto socialinio prioriteto vaikai ($\bar{x} = 4,23$, $\sigma = 0,160$).

T-testo rezultatai parodė, kad statistinio reikšmingumo nėra.

5 lentelė

Aukšto ir žemo socialinio prioriteto (pagal darbą) mokinių savęs vertinimo palyginimas I-oje amžiaus grupėje

Savivertės parametrai	Aukšto socialinio prioriteto (N = 22)		Žemo socialinio prioriteto (N = 30)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
S1 (stiprus)	3,91	,196	4,03	,212	-,415	50	,680
S2 (gražus)	3,82	,204	3,47	,229	1,101	50	,276
S3 (darbštus)	4,14	,151	3,73	,214	1,429	50	,159
S4 (protingas)	4,18	,156	3,77	,149	1,889	50	,065
S5 (draugiškas)	4,23	,160	3,67	,221	2,051	48,832	,046
S6 (gabus)	4,23	,146	3,40	,177	3,423	50	,001
S7 (vikrus)	4,41	,157	3,93	,253	1,597	46,085	,117
S (bendras)	4,13	,123	3,71	,141	2,121	50	,039

Tyrimo rezultatai parodė, kad žemo socialinio prioriteto vaikų savęs vertinimas pagal stiprumo kriterijų ($\bar{x} = 4,03$, $\sigma = 0,212$) save vertina daugiau nei aukšto socialinio prioriteto ($\bar{x} = 3,91$, $\sigma = 0,196$) vaikai, tačiau šis skirtumas nėra statistiškai reikšmingas. Žemo socialinio prioriteto vaikai save laiko vikriais ($\bar{x} = 3,93$, $\sigma = 0,253$), tačiau mano, kad yra negabūs ($\bar{x} = 3,40$, $\sigma = 0,177$) ir negražūs ($\bar{x} = 3,47$, $\sigma = 0,229$).

T-testo rezultatai parodė, kad statistiškai reikšmingai vaikų savęs vertinimas skiriasi pagal draugiškumo ($t(48,832) = 2,051, p = 0,046$), gabumo ($t(50) = 3,423, p = 0,001$) parametrus. Statistiškai reikšmingai skiriasi bendras mokinių savęs vertinimas ($t(50) = 2,121, p = 0,039$).

6 lentelė

Vidutinio ir žemo socialinio prioriteto (pagal darbą) mokinių savęs vertinimo palyginimas I-oje amžiaus grupėje

Savivertės parametrai	Vidutinio socialinio prioriteto (N = 52)		Žemo socialinio prioriteto (N = 30)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
S1 (stiprus)	3,85	,124	4,03	,212	-,818	80	,416
S2 (gražus)	3,54	,177	3,47	,229	,247	80	,805
S3 (darbštus)	4,08	,113	3,73	,214	1,563	80	,122
S4 (protingas)	4,12	,109	3,77	,149	1,911	80	,060
S5 (draugiškas)	4,42	,096	3,67	,221	3,131	80	,003
S6 (gabus)	4,10	,092	3,40	,177	3,491	80	,001
S7 (vikrus)	4,23	,128	3,93	,253	1,048	80	,300
S (bendras)	4,05	,068	3,71	,141	2,388	80	,019

Tyrimo duomenimis vidutinio socialinio prioriteto vaikai laiko save labiau draugiškais ($\bar{x} = 4,42, \sigma = 0,096$), vikresniais ($\bar{x} = 4,23, \sigma = 0,128$), protingesniais ($\bar{x} = 4,12, \sigma = 0,190$), gabesniais ($\bar{x} = 4,10, \sigma = 0,092$), darbštesniais ($\bar{x} = 4,08, \sigma = 0,113$) nei žemo socialinio prioriteto vaikai. Tačiau šie kur kas daugiau save vertina pagal stiprumo kriterijų ($\bar{x} = 4,03, \sigma = 0,212, t(80) = -0,818, p = > 0,05$), tačiau šis skirtumas statistiškai nereikšmingas.

T-testo rezultatai parodė, kad statistiškai reikšmingai vidutinio ir žemo socialinio prioriteto (pagal darbą) mokinių savęs vertinimo palyginimas I-oje amžiaus grupėje skiriasi pagal gabumo ($t(80) = 3,491, p = 0,001$) ir draugiškumo ($t(80) = 3,131, p = 0,003$) parametrus. Statistiškai reikšmingai skiriasi bendras mokinių savęs vertinimas ($t(80) = 2,388, p = 0,019$).

Aukšto ir vidutinio socialinio prioriteto (pagal darbą) mokinių savęs vertinimo palyginimas II-oje amžiaus grupėje

Savivertės parametrai	Aukšto socialinio prioriteto (N = 18)		Vidutinio socialinio prioriteto (N = 45)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
S1 (stiprus)	3,61	,231	3,40	,157	,733	61	,466
S2 (gražus)	3,28	,266	3,22	,185	,165	61	,870
S3 (darbštus)	3,11	,290	3,07	,133	,139	61	,890
S4 (protingas)	3,83	,218	3,56	,121	1,178	61	,243
S5 (draugiškas)	4,00	,243	3,69	,138	,1,168	61	,247
S6 (gabus)	3,67	,198	3,58	,129	,371	61	,712
S7 (vikrus)	4,11	,227	3,89	,136	,861	61	,393
S (bendras)	3,66	,184	3,49	,100	,884	61	,380

Lyginant bendrą savęs vertinimą skirtingo socialinio prioriteto grupėse (pagal darbą), pastebėta, kad aukšto socialinio prioriteto asmenų bendras savęs vertinimas ($\bar{x} = 3,66$, $\sigma = 0,184$) didesnis nei vidutinio ($\bar{x} = 3,49$, $\sigma = 0,100$) ir žemo socialinio prioriteto ($\bar{x} = 3,28$, $\sigma = 0,105$) mokinių.

Tyrimas parodė, kad aukšto socialinio prioriteto paaugliai savęs vertina kaip labiau vikresniais ($\bar{x} = 4,11$, $\sigma = 0,227$), draugiškesniais ($\bar{x} = 4,00$, $\sigma = 0,243$), tačiau nepakankamai esą darbštūs ($\bar{x} = 3,11$, $\sigma = 0,290$) ir gražūs ($\bar{x} = 3,28$, $\sigma = 0,266$). Vidutinio socialinio prioriteto paaugliai taip pat daugiausia save vertina pagal vikrumo ($\bar{x} = 3,89$, $\sigma = 0,136$) ir draugiškumo ($\bar{x} = 3,69$, $\sigma = 0,138$) parametrus ir kaip aukšto socialinio prioriteto paaugliai mano nesą darbštūs ($\bar{x} = 3,07$, $\sigma = 0,133$) ir gražūs ($\bar{x} = 3,22$, $\sigma = 0,185$).

T-testo rezultatai rodo, kad statistinio reikšmingumo nėra.

Aukšto ir žemo socialinio prioriteto (pagal darbą) mokinių savęs vertinimo palyginimas II-oje amžiaus grupėje

Savivertės parametrai	Aukšto socialinio prioriteto (N = 18)		Žemo socialinio prioriteto (N = 40)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	T	df	p
S1 (stiprus)	3,61	,231	3,10	,147	1,908	56	,511
S2 (gražus)	3,28	,266	2,93	,194	1,037	56	,353
S3 (darbštus)	3,11	,290	2,95	,199	,454	56	,161
S4 (protingas)	3,83	,218	3,30	,190	1,670	56	,533
S5 (draugiškas)	4,00	,243	3,70	,172	,986	56	,300
S6 (gabus)	3,67	,198	3,25	,159	1,531	56	,417
S7 (vikrus)	4,11	,227	3,70	,157	,1473	56	,411
S (bendras)	3,66	,184	3,28	,105	1,921	56	,060

Tyrimo rezultatai parodė, kad žemo socialinio prioriteto paaugliai daugiausia save vertina pagal draugiškumą ($\bar{x} = 3,70$, $\sigma = 0,172$) ir vikrumo ($\bar{x} = 3,70$, $\sigma = 0,157$) parametrus, tačiau mažiausias savęs vertinimas buvo pagal gražumo ($\bar{x} = 2,93$, $\sigma = 0,194$) ir darbštumo ($\bar{x} = 2,95$, $\sigma = 0,199$) parametrus. Lyginant rezultatus aukšto ir žemo socialinio prioriteto (pagal darbą) mokinių savęs vertinimą II-oje amžiaus grupėje paaiškėjo, kad viena ir kita grupė labiausiai save vertina pagal vikrumo ir draugiškumo parametrus, o mažai vertina savo gražumą ir darbštumą.

T-testo rezultatai statistinio reikšmingumo nerodo.

Vidutinio ir žemo socialinio prioriteto (pagal darbą) mokinių savęs vertinimo palyginimas II-oje amžiaus grupėje

Savivertės parametrai	Vidutinio socialinio prioriteto (N = 45)		Žemo socialinio prioriteto (N = 40)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
S1 (stiprus)	3,40	,157	3,10	,147	1,386	83	,170
S2 (gražus)	3,22	,185	2,93	,194	1,108	83	,271
S3 (darbštus)	3,07	,133	2,95	,199	,488	83	,627
S4 (protingas)	3,56	,121	3,30	,190	1,133	83	,261
S5 (draugiškas)	3,69	,138	3,70	,172	-,051	83	,960
S6 (gabus)	3,58	,129	3,25	,159	1,614	83	,110
S7 (vikrus)	3,89	,136	3,70	,157	,915	83	,363
S (bendras)	3,49	,100	3,28	,105	1,453	83	,150

Kaip matyti 9 lentelėje vidutinio socialinio prioriteto paaugliai laiko save vikresniais ($\bar{x} = 2,89$, $\sigma = 0,136$), gabesniais ($\bar{x} = 3,58$, $\sigma = 0,129$), protingesniais ($\bar{x} = 3,56$, $\sigma = 0,121$), stipresniais ($\bar{x} = 3,40$, $\sigma = 0,157$), gražesniais ($\bar{x} = 3,22$, $\sigma = 0,185$), darbštesniais ($\bar{x} = 3,07$, $\sigma = 0,133$), nei žemo socialinio prioriteto, tačiau šie save vertina daugiau pagal draugiškumo parametą ($\bar{x} = 3,69$, $\sigma = 0,138$), tačiau šis skirtumas statistiškai nereikšmingas.

10 lentelė

Berniukų aukšto ir vidutinio socialinio prioriteto savęs vertinimo palyginimas

Savivertės parametrai	Aukšto socialinio prioriteto (N = 23)		Vidutinio socialinio prioriteto (N = 47)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
S1 (stiprus)	3,96	,194	3,66	,167	1,079	68	,284
S2 (gražus)	3,65	,223	3,43	,189	,725	68	,471
S3 (darbštus)	3,70	,247	3,51	,155	,660	68	,512
S4 (protingas)	4,17	,174	3,89	,133	1,239	68	,220
S5 (draugiškas)	3,96	,194	4,04	,132	-,370	68	,713
S6 (gabus)	4,04	,160	3,89	,123	,721	68	,474
S7 (vikrus)	4,39	,163	4,21	,125	,841	68	,403
S (bendras)	3,98	,152	3,81	,100	,987	68	,327

Lyginant bendrą savęs vertinimą skirtingo socialinio prioriteto grupėse pastebėta, kad aukšto socialinio prioriteto berniukų bendras savęs vertinimas ($\bar{x} = 3,98$, $\sigma = 0,152$) didesnis nei vidutinio ($\bar{x} = 3,81$, $\sigma = 0,100$) ir žemo socialinio prioriteto ($\bar{x} = 3,60$, $\sigma = 0,119$) berniukų.

Analizuojant savęs vertinimo ypatumus pastebėta, kad aukšto socialinio prioriteto berniukai labiausiai save vertina pagal vikrumo ($\bar{x} = 4,39$, $\sigma = 0,163$), protingumo ($\bar{x} = 4,17$, $\sigma = 0,174$), gabumo ($\bar{x} = 4,04$, $\sigma = 0,160$), stiprumo ($\bar{x} = 3,96$, $\sigma = 0,194$) parametrus, tačiau vertina savo grožį ($\bar{x} = 3,65$, $\sigma = 0,223$) ir darbštumą ($\bar{x} = 3,70$, $\sigma = 0,247$). Vidutinio socialinio prioriteto berniukai laiko save mažiau vikriais ($\bar{x} = 4,21$, $\sigma = 0,125$), gabiais ($\bar{x} = 3,89$, $\sigma = 0,123$), protingais ($\bar{x} = 3,89$, $\sigma = 0,133$), stipriais ($\bar{x} = 3,66$, $\sigma = 0,167$), ypač mažai vertina savo grožį ($\bar{x} = 3,43$, $\sigma = 0,189$) ir darbštumą ($\bar{x} = 3,51$, $\sigma = 0,155$). Reikia pastebėti, kad abi grupės mažiausiai įvertino savo grožį ir darbštumą. Tačiau vidutinio socialinio prioriteto berniukai vertina save aukščiau pagal draugiškumo kriterijų ($\bar{x} = 4,04$, $\sigma = 0,132$) nei aukšto socialinio prioriteto berniukai, nors šis skirtumas statistiškai nereikšmingas.

Berniukų aukšto ir žemo socialinio prioriteto savęs vertinimo palyginimas

Savivertės parametrai	Aukšto socialinio prioriteto (N = 23)		Žemo socialinio prioriteto (N = 41)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	T	df	p
S1 (stiprus)	3,96	,194	3,66	,166	1,124	62	,265
S2 (gražus)	3,65	,223	3,24	,203	1,281	62	,205
S3 (darbštus)	3,70	,247	3,32	,222	1,082	62	,283
S4 (protingas)	4,17	,174	3,68	,165	1,913	62	,060
S5 (draugiškas)	3,96	,194	3,71	,175	,904	62	,370
S6 (gabus)	4,04	,160	3,56	,152	2,041	62	,046
S7 (vikrus)	4,39	,163	4,05	,178	1,280	62	,205
S (bendras)	3,98	,152	3,60	,119	1,937	62	,057

Lyginant aukšto ir žemo socialinio prioriteto berniukų savivertę, galima teigti, jog pagal visus parametrus žemo socialinio prioriteto berniukai save vertina mažiau nei aukšto socialinio prioriteto berniukai, statistiškai reikšmingų skirtumų nėra. Žemo socialinio prioriteto berniukai daugiausia save vertina kaip vikrius ($\bar{x} = 4,05$, $\sigma = 0,178$), draugiškus ($\bar{x} = 3,71$, $\sigma = 0,175$), protingus ($\bar{x} = 3,68$, $\sigma = 0,165$), stiprius ($\bar{x} = 3,66$, $\sigma = 0,166$), gabius ($\bar{x} = 3,56$, $\sigma = 0,152$), tačiau nelabai gražius ($\bar{x} = 3,24$, $\sigma = 0,203$), ir darbščius ($\bar{x} = 3,32$, $\sigma = 0,222$).

Berniukų vidutinio ir žemo socialinio prioriteto savęs vertinimo palyginimas

Savivertės parametrai	Vidutinio socialinio prioriteto (N = 47)		Žemo socialinio prioriteto (N = 41)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
S1 (stiprus)	3,66	,167	3,66	,166	,004	86	,997
S2 (gražus)	3,43	,189	3,24	,203	,654	86	,515
S3 (darbštus)	3,51	,155	3,32	,222	,729	86	,468
S4 (protingas)	3,89	,133	3,68	,165	1,001	86	,319
S5 (draugiškas)	4,04	,132	3,71	,175	1,547	86	,125
S6 (gabus)	3,89	,123	3,56	,152	1,718	86	,089
S7 (vikrus)	4,21	,125	4,05	,178	,768	86	,444
S (bendras)	3,81	,100	3,60	,119	1,314	86	,192

Kaip matyti 12 lentelėje, vidutinio socialinio prioriteto berniukų savęs vertinimas pagal visus kriterijus yra didesnis, nei žemo socialinio prioriteto. Statistiškai reikšmingų savęs vertinimų nėra. Tačiau galima pastebėti, jog abi grupės labiausiai save vertina pagal parametrus vikrus, draugiškas, protingas, gabus, o mažiausiai vertina savo grožį ir darbštumą.

**Berniukų aukšto ir vidutinio socialinio prioriteto savęs vertinimo palyginimas
I-oje amžiaus grupėje**

Savivertės parametrai	Aukšto socialinio prioriteto (N = 13)		Vidutinio socialinio prioriteto (N = 21)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
S1 (stiprus)	4,15	,222	4,05	,189	,358	32	,723
S2 (gražus)	3,77	,303	3,62	,271	,358	32	,723
S3 (darbštus)	4,15	,222	4,19	,148	-,143	32	,887
S4 (protingas)	4,23	,231	4,19	,178	,139	32	,890
S5 (draugiškas)	4,15	,191	4,38	,161	-,892	32	,379
S6 (gabus)	4,23	,231	4,24	,153	-,028	32	,978
S7 (vikrus)	4,54	,183	4,43	,148	,465	32	,645
S (bendras)	4,18	,169	4,16	,088	,112	32	,912

Lyginant bendrą savęs vertinimą skirtingo socialinio prioriteto grupėse pastebėta, kad I-os amžiaus grupės aukšto socialinio prioriteto berniukų bendras savęs vertinimas ($\bar{x} = 4,18$, $\sigma = 0,169$) didesnis nei vidutinio ($\bar{x} = 4,16$, $\sigma = 0,088$) ir žemo socialinio prioriteto ($\bar{x} = 3,92$, $\sigma = 0,183$) berniukų.

Berniukų aukšto ir vidutinio socialinio prioriteto savęs vertinimo palyginimas I-oje amžiaus grupėje rodo, kad pirmos grupės vaikai labiausiai save vertina kaip vikrius ($\bar{x} = 4,54$, $\sigma = 0,183$), protingus, gabius ($\bar{x} = 4,23$, $\sigma = 0,231$), stiprius, darbščius ($\bar{x} = 4,15$, $\sigma = 0,222$), draugiškus ($\bar{x} = 4,15$, $\sigma = 0,191$), tačiau labai menkai vertina savo grožį ($\bar{x} = 3,77$, $\sigma = 0,303$). Vidutinio socialinio prioriteto berniukai taip pat daugiausia save vertina pagal vikrumo ($\bar{x} = 4,43$, $\sigma = 0,148$), protingumo ($\bar{x} = 4,19$, $\sigma = 0,178$), stiprumo ($\bar{x} = 4,05$, $\sigma = 0,189$) kriterijus, tačiau kiek mažiau nei aukšto socialinio prioriteto berniukai. Pagal gražumo ($\bar{x} = 3,62$, $\sigma = 0,271$) kriterijų antroji grupė kaip ir pirmoji save vertina mažiausiai. Kaip matyti 40 lentelėje, pagal gabumo ($\bar{x} = 4,24$, $\sigma = 0,153$), draugiškumo ($\bar{x} = 4,38$, $\sigma = 0,161$), darbštumo ($\bar{x} = 4,19$, $\sigma = 0,148$) kriterijus vidutinio socialinio prioriteto berniukai save vertina šiek tiek daugiau nei aukšto socialinio prioriteto berniukai, tačiau šie skirtumai statistiškai nereikšmingi.

**Berniukų aukšto ir žemo socialinio prioriteto savęs vertinimo palyginimas
I-oje amžiaus grupėje**

Savivertės parametrai	Aukšto socialinio prioriteto (N = 13)		Žemo socialinio prioriteto (N = 20)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	T	df	p
S1 (stiprus)	4,15	,222	4,30	,219	-,449	31	,657
S2 (gražus)	3,77	,303	3,70	,282	,162	31	,872
S3 (darbštus)	4,15	,222	3,75	,289	1,005	31	,323
S4 (protingas)	4,23	,231	4,00	,145	,893	31	,379
S5 (draugiškas)	4,15	,191	3,80	,287	,910	31	,370
S6 (gabus)	4,23	,231	3,60	,210	1,967	31	,058
S7 (vikrus)	4,54	,183	4,30	,282	,626	31	,536
S (bendras)	4,18	,169	3,92	,183	,957	31	,346

Lyginant berniukų aukšto ir žemo socialinio prioriteto savęs vertinimą I-oje amžiaus grupėje matyti, kad statistiškai reikšmingų skirtumų nėra, tačiau žemo socialinio prioriteto berniukai laiko save stipresniais ($\bar{x} = 4,30$, $\sigma = 0,219$) nei aukšto socialinio prioriteto berniukai. Žemo socialinio prioriteto berniukai labiausia save vertina pagal vikrumo ($\bar{x} = 4,30$, $\sigma = 0,282$), stiprumo, protingumo ($\bar{x} = 4,00$, $\sigma = 0,145$), draugiškumo ($\bar{x} = 3,80$, $\sigma = 0,287$) kriterijus, tačiau mano esą ne tokie gabūs ($\bar{x} = 3,60$, $\sigma = 0,210$), gražūs ($\bar{x} = 3,70$, $\sigma = 0,282$), darbštūs ($\bar{x} = 3,75$, $\sigma = 0,289$).

**Berniukų vidutinio ir žemo socialinio prioriteto savęs vertinimo palyginimas
I-oje amžiaus grupėje**

Savivertės parametrai	Vidutinio socialinio prioriteto (N = 21)		Žemo socialinio prioriteto (N = 20)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
S1 (stiprus)	4,05	,189	4,30	,219	-,876	39	,386
S2 (gražus)	3,62	,271	3,70	,282	-,207	39	,837
S3 (darbštus)	4,19	,148	3,75	,289	1,375	39	,177
S4 (protingas)	4,19	,178	4,00	,145	,826	39	,414
S5 (draugiškas)	4,38	,161	3,80	,287	1,789	39	,081
S6 (gabus)	4,24	,153	3,60	,210	2,472	39	,018
S7 (vikrus)	4,43	,148	4,30	,282	,410	39	,684
S (bendras)	4,16	,088	3,92	,183	1,174	39	,248

Tyrimo rezultatai rodo, kad vidutinio socialinio prioriteto berniukai laiko save vikresniais ($\bar{x} = 4,43$, $\sigma = 0,148$), gabesniais ($\bar{x} = 4,24$, $\sigma = 0,153$), draugiškesniais ($\bar{x} = 4,38$, $\sigma = 0,161$), darbštesniais ($\bar{x} = 4,24$, $\sigma = 0,153$), protingesniais ($\bar{x} = 4,19$, $\sigma = 0,178$) nei žemo socialinio prioriteto berniukai. Žemo socialinio prioriteto berniukai vertina save kiek daugiau pagal stiprumą ($\bar{x} = 4,30$, $\sigma = 0,219$) ir gražumą ($\bar{x} = 3,70$, $\sigma = 0,282$).

T-testo rezultatai parodė, kad statistiškai reikšmingai berniukų savęs vertinimas skiriasi pagal gabumo parametrus ($t(39) = 2,472$, $p = 0,018$).

16 lentelė

Berniukų aukšto ir vidutinio socialinio prioriteto savęs vertinimo palyginimas II-oje amžiaus grupėje

Savivertės parametrai	Aukšto socialinio prioriteto (N = 10)		Vidutinio socialinio prioriteto (N = 26)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
S1 (stiprus)	3,70	,335	3,35	,248	,784	34	,438
S2 (gražus)	3,50	,342	3,27	,263	,485	34	,631
S3 (darbštus)	3,10	,433	2,96	,196	,335	34	,739
S4 (protingas)	4,10	,277	3,65	,183	1,303	34	,201
S5 (draugiškas)	3,70	,367	3,77	,187	-,184	34	,855
S6 (gabus)	3,80	,200	3,62	,167	,620	34	,539
S7 (vikrus)	4,20	,291	4,04	,188	,458	34	,650
S (bendras)	3,73	,261	3,52	,145	,727	34	,472

Lyginant bendrą savęs vertinimą skirtingo socialinio prioriteto grupėse pastebėta, kad II-oje amžiaus grupėje aukšto socialinio prioriteto berniukų bendras savęs vertinimas ($\bar{x} = 3,73$, $\sigma = 0,261$) didesnis nei vidutinio ($\bar{x} = 3,52$, $\sigma = 0,145$) ir žemo socialinio prioriteto ($\bar{x} = 3,30$, $\sigma = 0,123$) berniukų.

Palyginus aukšto ir vidutinio socialinio prioriteto berniukų savivertę II-oje amžiaus grupėje, matyti, statistiškai reikšmingų skirtumų nėra. Aukšto socialinio prioriteto berniukai labiausiai save vertina pagal vikrumą ($\bar{x} = 4,20$, $\sigma = 0,291$), protingumą ($\bar{x} = 4,10$, $\sigma = 0,277$), gabumą ($\bar{x} = 3,80$, $\sigma = 0,200$), stiprumą ($\bar{x} = 3,70$, $\sigma = 0,335$), draugiškumą ($\bar{x} = 3,70$, $\sigma = 0,367$), tačiau menkas įvertinimas pagal darbštumą ($\bar{x} = 3,10$, $\sigma = 0,433$) ir gražumą ($\bar{x} = 3,50$, $\sigma = 0,342$). Vidutinio socialinio prioriteto berniukai II-oje amžiaus grupėje labiausiai vertina savo vikrumą ($\bar{x} = 4,04$, $\sigma = 0,188$), truputi mažiau draugiški ($\bar{x} = 3,77$, $\sigma = 0,187$), protingi ($\bar{x} = 3,65$, $\sigma = 0,183$), gabūs ($\bar{x} = 3,62$, $\sigma = 0,167$), o darbštumas lieka paskutinėje vietoje ($\bar{x} = 2,96$, $\sigma = 0,196$). Tačiau pagal draugiškumą ($\bar{x} = 3,77$, $\sigma = 0,187$) vidutinio socialinio prioriteto berniukai vertina save daugiau nei aukšto socialinio prioriteto berniukai.

**Berniukų aukšto ir žemo socialinio prioriteto savęs vertinimo palyginimas
II-oje amžiaus grupėje**

Savivertės parametrai	Aukšto socialinio prioriteto (N = 10)		Žemo socialinio prioriteto (N = 21)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	T	df	p
S1 (stiprus)	3,70	,335	3,05	,161	1,993	29	,056
S2 (gražus)	3,50	,342	2,81	,264	1,535	29	,136
S3 (darbštus)	3,10	,433	2,90	,316	,357	29	,724
S4 (protingas)	4,10	,277	3,38	,280	1,596	29	,121
S5 (draugiškas)	3,70	,367	3,62	,212	,204	29	,840
S6 (gabus)	3,80	,200	3,52	,225	,918	26,838	,367
S7 (vikrus)	4,20	,291	3,81	,214	1,056	29	,299
S (bendras)	3,73	,261	3,30	,123	1,699	29	,100

Lyginant aukšto ir žemo socialinio prioriteto berniukų savęs vertinimą II-oje amžiaus grupėje matyti. Kad statistiškai reikšmingų skirtumų nėra. Jei aukšto socialinio prioriteto berniukai labiausiai vertino vikrumą, protingumą, gabumą, draugiškumą ir stiprumą, o mažiausiai savivartė buvo pagal darbštumo ir gražumo parametrus. Tai žemo socialinio prioriteto berniukai labiausiai save vertina pagal vikrumo ($\bar{x} = 3,81$, $\sigma = 0,214$), draugiškumo ($\bar{x} = 3,62$, $\sigma = 0,212$), gabumo ($\bar{x} = 3,52$, $\sigma = 0,225$), protingumo ($\bar{x} = 3,38$, $\sigma = 0,280$), stiprumo ($\bar{x} = 3,05$, $\sigma = 0,161$) kriterijus, o mažiausiai vertina gražumą ($\bar{x} = 2,81$, $\sigma = 0,264$) ir darbštumą ($\bar{x} = 2,90$, $\sigma = 0,316$).

**Berniukų vidutinio ir žemo socialinio prioriteto savęs vertinimo palyginimas
II-oje amžiaus grupėje**

Savivertės parametrai	Vidutinio socialinio prioriteto (N = 26)		Žemo socialinio prioriteto (N = 21)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
S1 (stiprus)	3,35	,248	3,05	,161	1,010	41,414	,319
S2 (gražus)	3,27	,263	2,81	,264	1,219	45	,229
S3 (darbštus)	2,96	,196	2,90	,316	,159	45	,874
S4 (protingas)	3,65	,183	3,38	,280	,843	45	,404
S5 (draugiškas)	3,77	,187	3,62	,212	,533	45	,597
S6 (gabus)	3,62	,167	3,52	,225	,334	45	,740
S7 (vikrus)	4,04	,188	3,81	,214	,806	45	,425
S (bendras)	3,52	,145	3,30	,123	1,135	45	,262

Tyrimas parodė, kad žemo socialinio prioriteto berniukai laiko save šiek tiek šiek tiek mažiau darbštesniais ($\bar{x} = 2,90$, $\sigma = 0,316$), draugiškesniais ($\bar{x} = 3,62$, $\sigma = 0,212$), gabesniais ($\bar{x} = 3,52$, $\sigma = 0,225$) nei vidutinio socialinio prioriteto berniukai. 18 lentelėje matyti, kad labiausiai abi grupės vertina save pagal vikrumo, draugiškumo gabumo, protingumo parametrus, o mažiausiai vertina darbštumą ir gražumą.

19 lentelė

Mergaičių aukšto ir vidutinio socialinio prioriteto savęs vertinimo palyginimas

Savivertės parametrai	Aukšto socialinio prioriteto (N = 17)		Vidutinio socialinio prioriteto (N = 50)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
S1 (stipri)	3,53	,229	3,62	,117	-,375	65	,709
S2 (graži)	3,47	,259	3,36	,176	,328	65	,744
S3 (darbšti)	3,65	,242	3,70	,129	-,202	65	,840
S4 (protinga)	3,82	,196	3,82	,110	,016	65	,987
S5 (draugiška)	4,35	,191	4,12	,123	,974	65	,334
S6 (gabi)	3,88	,208	3,82	,110	,279	65	,781
S7 (vikri)	4,12	,225	3,94	,138	,655	65	,515
S (bendras)	3,83	,168	3,77	,085	,361	65	,719

Lyginant bendrą savęs vertinimą skirtingo socialinio prioriteto grupėse pastebėta, kad aukšto socialinio prioriteto mergaičių bendras savęs vertinimas ($\bar{x} = 3,83$, $\sigma = 0,168$) didesnis nei vidutinio ($\bar{x} = 3,77$, $\sigma = 0,085$) ir žemo socialinio prioriteto ($\bar{x} = 3,27$, $\sigma = 0,126$) mergaičių.

Nagrinėjant mergaičių aukšto ir vidutinio socialinio prioriteto savęs vertinimą matyti, kad mergaitės labiausiai vertina draugiškumą ($\bar{x} = 4,35$, $\sigma = 0,191$), vikrumą ($\bar{x} = 4,12$, $\sigma = 0,225$), gabumą ($\bar{x} = 3,88$, $\sigma = 0,208$), protingumą ($\bar{x} = 3,82$, $\sigma = 0,196$), darbštumą ($\bar{x} = 3,65$, $\sigma = 0,242$), mažai save vertina pagal gražumą ($\bar{x} = 3,47$, $\sigma = 0,259$) ir stiprumo ($\bar{x} = 3,53$, $\sigma = 0,229$) kriterijus. Vidutinio socialinio prioriteto mergaitės labiausiai save vertino pagal draugiškumą (tik truputi mažiau nei aukšto socialinio prioriteto mergaitės) ($\bar{x} = 4,12$, $\sigma = 0,123$), vikrumą ($\bar{x} = 3,94$, $\sigma = 0,138$), gabumą ir protingumą ($\bar{x} = 3,82$, $\sigma = 0,110$), labai mažai įvertino save pagal gražumą ($\bar{x} = 3,36$, $\sigma = 0,176$). Tačiau šios mergaitės pagal stiprumo ($\bar{x} = 3,620$, $\sigma = 0,117$) ir darbštumo ($\bar{x} = 3,70$, $\sigma = 0,129$) parametrus save vertina daigiau nei aukšto socialinio prioriteto mergaitės. Atlikus T-testą matyti, kad statistiškai reikšmingų skirtumų nėra.

Mergaičių aukšto ir žemo socialinio prioriteto savęs vertinimo palyginimas

Savivertės parametrai	Aukšto socialinio prioriteto (N = 17)		Žemo socialinio prioriteto (N = 29)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	T	df	p
S1 (stipri)	3,53	,229	3,28	,221	,749	44	,458
S2 (graži)	3,47	,259	3,03	,225	1,231	44	,225
S3 (darbšti)	3,65	,242	3,24	,196	1,282	44	,206
S4 (protinga)	3,82	,196	3,24	,196	1,956	44	,057
S5 (draugiška)	4,35	,191	3,66	,218	2,410	43,091	,020
S6 (gabi)	3,88	,208	2,97	,168	3,378	44	,002
S7 (vikri)	4,12	,225	3,45	,214	2,037	44	,048
S (bendras)	3,83	,168	3,27	,126	2,710	44	,010

Kaip matyti 20 lentelėje geriausiai save mergaitės vertina pagal vikrumo ir draugiškumo kriterijus. Jei aukšto socialinio prioriteto mergaitės mažiausiai save vertina pagal gražumo ($\bar{x} = 3,47$, $\sigma = 0,259$) ir stiprumo ($\bar{x} = 3,53$, $\sigma = 0,229$) parametrus, tai žemo socialinio prioriteto mergaitės mažiausiai save vertina pagal gabumą ($\bar{x} = 2,97$, $\sigma = 0,168$) ir gražumą ($\bar{x} = 3,03$, $\sigma = 0,225$).

Atlikus T-testą rezultatai parodė, kad statistiškai reikšmingai mergaičių savęs vertinimas skiriasi pagal draugiškumo ($t(43,091) = 2,410$, $p = 0,020$), gabumo ($t(44) = 3,378$, $p = 0,002$) ir vikrumo ($t(44) = 2,037$, $p = 0,048$) parametrus. Statistiškai reikšmingai skiriasi bendras mergaičių savęs vertinimas ($t(44) = 2,710$, $p = 0,010$).

Mergaičių vidutinio ir žemo socialinio prioriteto savęs vertinimo palyginimas

Savivertės parametrai i	Vidutinio socialinio prioriteto (N = 50)		Žemo socialinio prioriteto (N = 29)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
S1 (stipri)	3,62	,117	3,28	,221	1,373	43,982	,177
S2 (graži)	3,36	,176	3,03	,225	1,134	77	,260
S3 (darbšti)	3,70	,129	3,24	,196	2,035	77	,045
S4 (protinga)	3,82	,110	3,24	,196	2,792	77	,007
S5 (draugiška)	4,12	,123	3,66	,218	1,856	46,117	,070
S6 (gabi)	3,82	,110	2,97	,168	4,440	77	,000
S7 (vikri)	3,94	,138	3,45	,214	2,017	77	,047
S (bendras)	3,77	,085	3,27	,126	3,413	77	,001

Lyginant mergaičių vidutinio ir žemo socialinio prioriteto savęs vertinimą matyti, kad pirmoji grupė save vertina geriau nei antroji – skirtumas žymus. Tačiau kaip aukšto socialinio prioriteto, taip ir vidutinio bei žemo socialinio prioriteto mergaitės labiausiai save vertina pagal draugiškumo, vikrumo protingumo kriterijus. Jei vidutinio socialinio prioriteto prasčiausiai įvertintas yra grožis ($\bar{x} = 3,36$, $\sigma = 0,176$) ir stiprumas ($\bar{x} = 3,62$, $\sigma = 0,117$), tai žemo socialinio prioriteto mergaitės mažiausiai save vertina pagal gabumą ($\bar{x} = 2,97$, $\sigma = 0,168$) ir gražumą ($\bar{x} = 3,03$, $\sigma = 0,225$).

Pagal T-testo rezultatus matyti statistškai reikšmingų mergaičių savęs vertinimo skirtumų pagal protingumo ($t(77) = 2,792$, $p = 0,007$), gabumo ($t(77) = 4,440$, $p = 0,000$) ir vikrumo ($t(77) = 2,017$, $p = 0,047$) parametrus. Statistiškai reikšmingai skiriasi bendras mergaičių savęs vertinimas ($t(77) = 3,413$, $p = 0,001$).

22 lentelė

Mergaičių aukšto ir vidutinio socialinio prioriteto savęs vertinimo palyginimas I-oje amžiaus grupėje

Savivertės parametrai	Aukšto socialinio prioriteto (N = 9)		Vidutinio socialinio prioriteto (N = 31)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
S1 (stipri)	3,56	,338	3,71	,162	-,439	38	,663
S2 (graži)	3,89	,261	3,48	,236	,876	38	,386
S3 (darbšti)	4,11	,200	4,00	,161	,349	38	,729
S4 (protinga)	4,11	,200	4,06	,139	,166	38	,869
S5 (draugiška)	4,33	,289	4,45	,121	-,434	38	,667
S6 (gabi)	4,22	,147	4,00	,114	,983	38	,332
S7 (vikri)	4,22	,278	4,10	,188	,330	38	,743
S (bendras)	4,06	,186	3,97	,096	,447	38	,657

Lyginant bendrą savęs vertinimą skirtingo socialinio prioriteto grupėse pastebėta, kad I-os amžiaus grupės aukšto socialinio prioriteto mergaičių bendras savęs vertinimas ($\bar{x} = 4,06$, $\sigma = 0,186$) didesnis nei vidutinio ($\bar{x} = 3,97$, $\sigma = 0,096$) ir žemo socialinio prioriteto ($\bar{x} = 3,30$, $\sigma = 0,148$) mergaičių.

Aukšto socialinio prioriteto mergaitės I-oje amžiaus grupėje save labiausiai vertina pagal draugiškumą ($\bar{x} = 4,33$, $\sigma = 0,289$), gabumą ($\bar{x} = 4,22$, $\sigma = 0,147$), vikrumą ($\bar{x} = 4,22$, $\sigma = 0,278$), darbštumą ir protingumą ($\bar{x} = 4,11$, $\sigma = 0,200$), mažiausiai save vertina pagal stiprumą ($\bar{x} = 3,56$, $\sigma = 0,338$) ir gražumą ($\bar{x} = 3,89$, $\sigma = 0,261$). Vidutinio socialinio prioriteto mergaitės labiausiai save vertina pagal draugiškumą ($\bar{x} = 4,45$, $\sigma = 0,121$)(kaip ir aukšto socialinio prioriteto mergaitės), vikrumą ($\bar{x} = 4,10$, $\sigma = 0,188$), protingumą ($\bar{x} = 4,06$, $\sigma = 0,139$),

gabumą ($\bar{x} = 4,00$, $\sigma = 0,114$) ir darbštumą ($\bar{x} = 4,00$, $\sigma = 0,161$), mažiausiai vertina savo gražumą ($\bar{x} = 3,48$, $\sigma = 0,236$) ir stiprumą ($\bar{x} = 3,71$, $\sigma = 0,162$). Statistiškai reikšmingų skirtumų nėra.

23 lentelė

Mergaičių aukšto ir žemo socialinio prioriteto savęs vertinimo palyginimas I-oje amžiaus grupėje

Savivertės parametrai	Aukšto socialinio prioriteto (N = 9)		Žemo socialinio prioriteto (N = 10)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	T	df	p
S1 (stipri)	3,56	,338	3,50	,428	,100	17	,921
S2 (graži)	3,89	,261	3,00	,365	1,941	17	,069
S3 (darbšti)	4,11	,200	3,70	,300	1,113	17	,281
S4 (protinga)	4,11	,200	3,30	,300	2,196	17	,042
S5 (draugiška)	4,33	,289	3,40	,340	2,068	17	,054
S6 (gabi)	4,22	,147	3,00	,298	3,548	17	,002
S7 (vikri)	4,22	,278	3,20	,442	1,957	14,895	,069
S (bendras)	4,06	,186	3,30	,148	3,240	17	,005

Tyrimas parodė, kad žemo socialinio prioriteto mergaičių savivertė didžiausia pagal darbštumo ($\bar{x} = 3,70$, $\sigma = 0,300$), stiprumo ($\bar{x} = 3,50$, $\sigma = 0,428$), draugiškumo ($\bar{x} = 3,40$, $\sigma = 0,340$), protingumo ($\bar{x} = 3,30$, $\sigma = 0,300$) ir stiprumo ($\bar{x} = 3,50$, $\sigma = 0,428$), kriterijus, mažiausiai įvertino savo gabumą ($\bar{x} = 3,00$, $\sigma = 0,298$) ir gražumą ($\bar{x} = 3,000$, $\sigma = 0,365$). Jei žemo socialinio prioriteto mergaitės pirmenybę savo vertinime teikia darbštumui, stiprumui, draugiškumui, tai aukšto socialinio prioriteto mergaitės savyje labiausiai vertina draugiškumą, gabumą, vikrumą ir tik tada darbštumui.

T-testo rezultatai rodo, statistiškai reikšmingų mergaičių savęs vertinimo skirtumų yra pagal protingumo ($t(17) = 2,196$, $p = 0,042$) ir gabumo ($t(17) = 3,548$, $p = 0,002$) parametrus. Statistiškai reikšmingai skiriasi bendras mergaičių savęs vertinimas ($t(17) = 3,240$, $p = 0,005$).

Mergaičių vidutinio ir žemo socialinio prioriteto savęs vertinimo palyginimas I-oje amžiaus grupėje

Savivertės parametrai	Vidutinio socialinio prioriteto (N = 31)		Žemo socialinio prioriteto (N = 10)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
S1 (stipri)	3,71	,162	3,50	,428	,563	39	,577
S2 (graži)	3,48	,236	3,00	,365	1,041	39	,304
S3 (darbšti)	4,00	,161	3,70	,300	,909	39	,369
S4 (protinga)	4,06	,139	3,30	,300	2,576	39	,014
S5 (draugiška)	4,45	,121	3,40	,340	2,914	11,381	,014
S6 (gabi)	4,00	,114	3,00	,298	3,840	39	,000
S7 (vikri)	4,10	,188	3,20	,442	2,171	39	,036
S (bendras)	3,97	,096	3,30	,148	3,566	39	,001

Palyginus mergaičių vidutinio ir žemo socialinio prioriteto savęs vertinimą I-oje amžiaus grupėje matyti, kad vidutinio socialinio prioriteto mergaitė vertina save geriau, nei žemo socialinio prioriteto mergaitės. Žemo socialinio prioriteto mergaitės labiausiai save vertina pagal darbštumą ($\bar{x} = 3,70$, $\sigma = 0,300$), stiprumo ($\bar{x} = 3,50$, $\sigma = 0,428$), draugiškumo ($\bar{x} = 3,40$, $\sigma = 0,340$), protingumo ($\bar{x} = 3,30$, $\sigma = 0,300$) ir stiprumo ($\bar{x} = 3,50$, $\sigma = 0,428$), parametrus, mažiausiai įvertino savo „gabumą“ ($\bar{x} = 3,00$, $\sigma = 0,298$) ir „gražumą“ ($\bar{x} = 3,000$, $\sigma = 0,365$).

T-testo rezultatai parodė, kad statistiškai reikšmingai I-os amžiaus grupės mergaičių savęs vertinimas skiriasi pagal protingumo ($t(39) = 2,576$, $p = 0,014$), draugiškumo ($t(11,381) = 2,914$, $p = 0,014$), gabumo ($t(39) = 3,8402$, $p = 0,000$) ir vikrumo ($t(39) = 2,171$, $p = 0,036$) parametrus.

Mergaičių aukšto ir vidutinio socialinio prioriteto savęs vertinimo palyginimas II-oje amžiaus grupėje

Savivertės parametrai	Aukšto socialinio prioriteto (N = 8)		Vidutinio socialinio prioriteto (N = 19)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
S1 (stipri)	3,50	,327	3,47	,160	,081	25	,936
S2 (graži)	3,00	,423	3,16	,257	-,328	25	,745
S3 (darbšti)	3,13	,398	3,21	,164	-,239	25	,813
S4 (protinga)	3,50	,327	3,42	,139	,264	25	,794
S5 (draugiška)	4,38	,263	3,58	,207	2,195	25	,038
S6 (gabi)	3,50	,378	3,53	,208	-,065	25	,948
S7 (vikri)	4,00	,378	3,68	,188	,836	25	,411
S (bendras)	3,57	,273	3,44	,131	,507	25	,616

Lyginant bendrą savęs vertinimą skirtingo socialinio prioriteto grupėse pastebėta, kad II-os amžiaus grupės aukšto socialinio prioriteto mergaičių bendras savęs vertinimas ($\bar{x} = 3,57$, $\sigma = 0,273$) didesnis nei vidutinio ($\bar{x} = 3,44$, $\sigma = 0,131$) ir žemo socialinio prioriteto ($\bar{x} = 3,25$, $\sigma = 0,178$) mergaičių.

Mergaičių aukšto ir vidutinio socialinio prioriteto savęs vertinimo palyginimas II-oje amžiaus grupėje parodė, kad aukšto socialinio prioriteto mergaitės labiausiai vertina savo draugiškumą ($\bar{x} = 4,38$, $\sigma = 0,263$), vikrumą ($\bar{x} = 4,00$, $\sigma = 0,378$), stiprumą ir protingumą ($\bar{x} = 3,50$, $\sigma = 0,327$), gabumą ($\bar{x} = 3,50$, $\sigma = 0,378$), mažiausiai vertina savo gražumą ($\bar{x} = 3,00$, $\sigma = 0,423$) ir darbštumą ($\bar{x} = 3,13$, $\sigma = 0,398$). Vidutinio socialinio prioriteto mergaitės daugiausia save vertina pagal vikrumą ($\bar{x} = 3,68$, $\sigma = 0,188$), draugiškumą ($\bar{x} = 3,58$, $\sigma = 0,207$), gabumą ($\bar{x} = 3,53$, $\sigma = 0,208$), stiprumą ($\bar{x} = 3,47$, $\sigma = 0,160$), protingumą ($\bar{x} = 3,42$, $\sigma = 0,139$), mažiausiai save vertina pagal gražumą ($\bar{x} = 3,16$, $\sigma = 0,257$) ir darbštumą ($\bar{x} = 3,21$, $\sigma = 0,164$).

Pagal T-testo rezultatus statistiškai reikšmingai mergaičių aukšto ir vidutinio socialinio prioriteto savęs vertinimas skiriasi pagal draugiškumo ($t(25) = 2,195$, $p = 0,038$) parametą.

26 lentelė

Mergaičių aukšto ir žemo socialinio prioriteto savęs vertinimo palyginimas II-oje amžiaus grupėje

Savivertės parametrai	Aukšto socialinio prioriteto (N = 8)		Žemo socialinio prioriteto (N = 19)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
S1 (stipri)	3,50	,327	3,16	,257	,760	25	,454
S2 (graži)	3,00	,423	3,05	,291	-,100	25	,921
S3 (darbšti)	3,13	,398	3,00	,242	,276	25	,785
S4 (protinga)	3,50	,327	3,21	,260	,636	25	,531
S5 (draugiška)	4,38	,263	3,79	,282	1,247	25	,224
S6 (gabi)	3,50	,378	2,95	,209	1,369	25	,183
S7 (vikri)	4,00	,378	3,58	,233	,968	25	,342
S (bendras)	3,57	,273	3,25	,178	,989	25	,332

Lyginant aukšto ir žemo socialinio prioriteto mergaičių savęs vertinimą II-oje amžiaus grupėje matyti, kad pagal visus parametrus žemo socialinio prioriteto mergaitės save vertina mažiau, nei aukšto socialinio prioriteto, tačiau yra viena išimtis – pagal kriterijų „graži“ ($\bar{x} = 3,05$, $\sigma = 0,291$) žemo socialinio prioriteto mergaitės vertina save šiek tiek daugiau nei aukšto

prioriteto mergaitės, tačiau šis skirtumas statistiškai nereikšmingas. Žemo socialinio prioriteto mergaitės labiausiai vertina save pagal draugiškumą ($\bar{x} = 3,79$, $\sigma = 0,282$), vikrumą ($\bar{x} = 3,58$, $\sigma = 0,233$), stiprumą ($\bar{x} = 3,16$, $\sigma = 0,257$), mažiausiai įvertino savo gabumus ($\bar{x} = 2,95$, $\sigma = 0,209$) ir darbštumą ($\bar{x} = 3,00$, $\sigma = 0,242$). Kai tuo tarpu aukšto socialinio prioriteto mergaitės labiausiai vertina savo draugiškumą ($\bar{x} = 4,38$, $\sigma = 0,263$), vikrumą ($\bar{x} = 4,00$, $\sigma = 0,378$), stiprumą ir protingumą ($\bar{x} = 3,50$, $\sigma = 0,327$), gabumą ($\bar{x} = 3,50$, $\sigma = 0,378$), mažiausiai vertina savo gražumą ($\bar{x} = 3,00$, $\sigma = 0,423$) ir darbštumą ($\bar{x} = 3,13$, $\sigma = 0,398$).

Statistiškai reikšmingų skirtumų nėra.

27 lentelė

Mergaičių vidutinio ir žemo socialinio prioriteto savęs vertinimo palyginimas II-oje amžiaus grupėje

Savivertės parametrai	Vidutinio socialinio prioriteto (N = 19)		Žemo socialinio prioriteto (N = 19)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
S1 (stipri)	3,47	,160	3,16	,257	1,044	36	,303
S2 (graži)	3,16	,257	3,05	,291	,271	36	,788
S3 (darbšti)	3,21	,164	3,00	,242	,721	36	,476
S4 (protinga)	3,42	,139	3,21	,260	,713	36	,480
S5 (draugiška)	3,58	,207	3,79	,282	-,602	36	,551
S6 (gabi)	3,53	,208	2,95	,209	1,965	36	,057
S7 (vikri)	3,68	,188	3,58	,233	,351	36	,728
S (bendras)	3,44	,131	3,25	,178	,849	36	,401

Tyrimų rezultatai parodė, kad žemo socialinio prioriteto mergaitės vertina save daugiau pagal kriterijų „draugiška“ ($\bar{x} = 3,79$, $\sigma = 0,282$) nei vidutinio socialinio prioriteto mergaitės ($\bar{x} = 3,58$, $\sigma = 0,207$), tačiau statistiškai nereikšminga. Pagal kitus kriterijus žemo socialinio prioriteto mergaitės vertina save mažiau nei vidutinio socialinio prioriteto mergaitės, tačiau statistiškai nereikšmingai.

T-testo rezultatai rodo, kad statistiškai reikšmingų skirtumų nėra.

Berniukų ir mergaičių savęs vertinimo palyginimas

Savivertės parametrai	Berniukai		Mergaitės		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
Stiprus	3,72	,102	3,50	,099	1,542	205	,125
Gražus	3,41	,119	3,28	,123	,724	205	,470
Darbštus	3,48	,116	3,55	,100	-,478	205	,633
Protingas	3,87	,092	3,65	,092	1,745	205	,082
Draugiškas	3,90	,096	4,02	,100	-,867	205	,387
Gabus	3,80	,085	3,57	,093	1,819	205	,070
Vikrus	4,19	,091	3,82	,107	2,628	205	,009
S (bendras)	3,77	,069	3,63	,069	1,411	205	,160

Lyginant berniukų ir mergaičių savęs vertinimą pagal skirtingus vertinimo kriterijus, galima matyti, kad berniukų savęs vertinimas yra didesnis beveik pagal visus parametrus, išskyrus berniukų savęs vertinimą „draugiškas“ ($\bar{x} = 3,90$, $\sigma = 0,096$) – jis yra mažesnis nei mergaičių savęs vertinimas pagal tą patį parametą ($\bar{x} = 4,02$, $\sigma = 0,100$). Berniukų bendras savęs vertinimas yra šiek tiek didesnis ($\bar{x} = 3,77$, $\sigma = 0,069$) nei mergaičių ($\bar{x} = 3,63$, $\sigma = 0,069$), tačiau tai statistiškai nereikšminga.

Apskaičiavus T-testo rezultatus, paaiškėja, kad statistiškai reikšmingas savęs vertinimas yra pagal vikrumo ($t(205) = 2,628$, $p = 0,009$) parametą.

Pirmagimių ir kitų vaikų savivertės palyginimas

Savivertės parametrai	Pirmagimiai (N-108)		Likusieji vaikai (N-99)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
Stiprus	3,62	,096	3,62	,107	,029	205	,977
Gražus	3,43	,118	3,26	,124	,955	205	,341
Darbštus	3,53	,097	3,49	,124	,201	205	,834
Protingas	3,89	,085	3,64	,100	1,939	205	,054
Draugiškas	3,87	,101	4,05	,092	-1,308	205	,192
Gabus	3,69	,084	3,70	,096	-,020	205	,984
Vikrus	3,96	,101	4,08	,098	-,834	205	,405
S (bendras)	3,71	,070	3,69	,070	,220	205	,826

Kaip matyti 28 lentelėje, pirmagimių bendras savęs vertinimas yra šiek tiek didesnis ($\bar{x} = 3,71$, $\sigma = 0,070$) nei kitų vaikų savivertė ($\bar{x} = 3,69$, $\sigma = 0,070$). Apskaičiavus T-testo rezultatus, paaiškėjo, kad skirtumas nėra statistiškai reikšmingas.

Tyrimo rezultatai parodė, kad pirmagimiai labiausiai vertina save kaip vikrius ($\bar{x} = 3,96$, $\sigma = 0,101$), protingus ($\bar{x} = 3,89$, $\sigma = 0,085$), draugiškus ($\bar{x} = 3,87$, $\sigma = 0,101$) ir gabius ($\bar{x} = 3,69$, $\sigma = 0,084$), tačiau kaip nepakankamai gražius ($\bar{x} = 3,43$, $\sigma = 0,118$). Likusieji šeimos vaikai taip pat daugiausia save vertina kaip vikrius ($\bar{x} = 4,08$, $\sigma = 0,098$), draugiškus ($\bar{x} = 4,05$, $\sigma = 0,092$) ir gabius ($\bar{x} = 3,70$, $\sigma = 0,096$), mažai save vertina pagal kriterijų „gražus“ ($\bar{x} = 3,26$, $\sigma = 0,124$). Kaip matyti 28 lentelėje pagal draugiškumo ($\bar{x} = 4,05$, $\sigma = 0,092$), gabumo ($\bar{x} = 3,70$, $\sigma = 0,096$), vikrumo ($\bar{x} = 4,08$, $\sigma = 0,098$) kriterijus nepirmagimiai vaikai vertina save daugiau nei pirmagimiai, tačiau šie skirtumai statistiškai nereikšmingi.

Lyginant pirmagimių ir likusių šeimos vaikų savęs vertinimą pagal skirtingus vertinimo kriterijus, atlikus T-testą paaiškėjo, kad statistiškai reikšmingų savęs vertinimų nėra.

30 lentelė

Pirmagimių ir kitų vaikų savivertės palyginimas I-oje grupėje

Savivertės parametrai	Pirmagimiai (N-53)		Likusieji vaikai (N-51)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	P
Stiprus	3,98	,133	3,84	,138	,719	102	,474
Gražus	3,79	,156	3,35	,174	1,883	102	,062
Darbštus	4,04	,108	3,94	,147	,534	102	,595
Protingas	4,15	,099	3,90	,120	1,611	102	,110
Draugiškas	4,09	,143	4,24	,114	-,766	102	,445
Gabus	3,96	,108	3,88	,124	,488	102	,627
Vikrus	4,13	,162	4,24	,127	-,499	102	,619
S (bendras)	4,02	,090	3,91	,081	,893	102	,374

I-oje amžiaus grupėje pirmagimių bendras savęs vertinimas yra šiek tiek didesnis ($\bar{x} = 4,02$, $\sigma = 0,090$) nei kitų vaikų savivertė ($\bar{x} = 3,91$, $\sigma = 0,081$). Apskaičiavus T-testo rezultatus, paaiškėjo, kad skirtumas nėra statistiškai reikšmingas.

Analizuojant savivertę I-oje vaikų grupėje pastebėta, kad pirmagimiai vaikai labiausiai save vertina kaip protingus ($\bar{x} = 4,15$, $\sigma = 0,099$), vikrius ($\bar{x} = 4,13$, $\sigma = 0,162$), draugiškus ($\bar{x} = 4,09$, $\sigma = 0,143$), tačiau kaip nepakankamai gabius ($\bar{x} = 3,96$, $\sigma = 0,108$) ir stiprius ($\bar{x} = 3,98$, $\sigma = 0,133$). Likę šeimos vaikai daugiausia save vertina pagal tuos pačius kriterijus kaip ir pirmagimiai „draugiškas“ ($\bar{x} = 4,24$, $\sigma = 0,114$), „vikrus“ ($\bar{x} = 4,24$, $\sigma = 0,127$); ir šie vertinimai yra aukštesni nei pirmagimių, tačiau statistiškai nereikšmingi. Ypač mažai nepirmagimiai save vertina kaip gražius ($\bar{x} = 3,35$, $\sigma = 0,174$). T-testo rezultatai parodė, kad statistiškai reikšmingų savęs vertinimų nėra.

Pirmagimių ir kitų vaikų savivertės palyginimas II-oje grupėje

Savivertės parametrai	Pirmagimiai (N=55)		Likusieji vaikai (N=48)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
Stiprus	3,27	,123	3,38	,154	-,515	101	,608
Gražus	3,07	,164	3,17	,177	-,390	101	,698
Darbštus	3,04	,130	3,02	,180	,071	101	,943
Protingas	3,64	,128	3,35	,153	1,424	101	,153
Draugiškas	3,65	,138	3,85	,143	-1,004	101	,318
Gabus	3,44	,118	3,50	,143	-,346	101	,730
Vikrus	3,80	,120	3,92	,148	-,617	101	,538
S (bendras)	3,42	,090	3,46	,106	-,288	101	,774

II-oje amžiaus grupėje pirmagimių bendras savęs vertinimas yra šiek tiek mažesnis ($\bar{x} = 3,42$, $\sigma = 0,090$) nei kitų vaikų savivertė ($\bar{x} = 3,46$, $\sigma = 0,106$). Apskaičiavus T-testo rezultatus, paaiškėjo, kad skirtumas nėra statistiškai reikšmingas.

Analizuojant tyrimo rezultatus nustatyta, jog II-oje vaikų grupėje pirmagimiai labiausiai save vertina kaip vikrus ($\bar{x} = 3,80$, $\sigma = 0,120$), draugiškus ($\bar{x} = 3,65$, $\sigma = 0,138$), protingus ($\bar{x} = 3,64$, $\sigma = 0,128$), tačiau jaučiasi esą nepakankamai darbštūs ($\bar{x} = 3,04$, $\sigma = 0,130$) ir gražūs ($\bar{x} = 3,07$, $\sigma = 0,164$). Nepirmagimių savęs vertinimas didžiausias pagal parametrus „vikrus“ ($\bar{x} = 3,92$, $\sigma = 0,148$), „draugiškas“ ($\bar{x} = 3,85$, $\sigma = 0,143$) ir „gabus“ ($\bar{x} = 3,50$, $\sigma = 0,143$), tačiau šie vaikai mažai save vertina kaip darbščius ($\bar{x} = 3,02$, $\sigma = 0,180$) ir gražius ($\bar{x} = 3,17$, $\sigma = 0,177$). Kaip matyti 12 lentelėje pagal vikrumo ($\bar{x} = 3,92$, $\sigma = 0,148$), draugiškumo ($\bar{x} = 3,85$, $\sigma = 0,143$), gabumo ($\bar{x} = 3,50$, $\sigma = 0,143$), stiprumo ($\bar{x} = 3,38$, $\sigma = 0,154$) ir gražumo ($\bar{x} = 3,17$, $\sigma = 0,177$) kriterijus nepirmagimiai save vertina aukščiau nei pirmagimiai, tačiau šie skirtumai statistiškai nereikšmingi.

T-testo rezultatai parodė, kad statistinio reikšmingumo II-oje vaikų grupėje nėra.

Berniukų pirmagimių ir kitų vaikų savivertės palyginimas I-oje grupėje

Savivertės parametrai	Pirmagimiai (N-26)		Likusieji vaikai (N-28)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
Stiprus	4,19	,176	4,14	,168	,203	52	,840
Gražus	3,81	,229	3,57	,232	,723	52	,473
Darbštus	4,04	,162	4,00	,212	,143	52	,887
Protingas	4,27	,142	4,00	,145	1,321	52	,192
Draugiškas	4,00	,222	4,21	,157	-,797	52	,429
Gabus	4,00	,175	4,00	,163	,000	52	1,000
Vikrus	4,38	,215	4,43	,140	-,173	52	,863
S (bendras)	4,10	,144	4,05	,101	,275	52	,784

Berniukų pirmagimių I-oje amžiaus grupėje bendras savęs vertinimas yra šiek tiek didesnis ($\bar{x} = 4,10$, $\sigma = 0,144$) nei kitų vaikų savivertė ($\bar{x} = 4,05$, $\sigma = 0,101$). Apskaičiavus T-testo rezultatus, paaiškėjo, kad skirtumas nėra statistiškai reikšmingas.

Tyrimo rezultatai parodė, kad pirmagimiai berniukai I-oje amžiaus grupėje labiausiai save vertina kaip vikrius ($\bar{x} = 4,38$, $\sigma = 0,215$), protingus ($\bar{x} = 4,27$, $\sigma = 0,142$), stiprius ($\bar{x} = 4,19$, $\sigma = 0,176$) tačiau mano esą negražūs ($\bar{x} = 3,81$, $\sigma = 0,229$). Kiti vaikai labiausiai save vertina kaip vikrius ($\bar{x} = 4,43$, $\sigma = 0,140$), stiprius ($\bar{x} = 4,14$, $\sigma = 0,168$), tačiau nepakankamai gražius ($\bar{x} = 3,57$, $\sigma = 0,232$). Kaip matyti 31 lentelėje, pagal vikrumą ($\bar{x} = 4,43$, $\sigma = 0,140$) ir draugiškumą ($\bar{x} = 4,21$, $\sigma = 0,157$) nepirmagimiai vertina save aukščiau nei pirmagimiai („vikrus“ – $\bar{x} = 4,38$, $\sigma = 0,215$), „draugiškas“ – $\bar{x} = 4,00$, $\sigma = 0,222$), tačiau šie skirtumai statistiškai nereikšmingi. T-testo rezultatai parodė, kad statistinio reikšmingumo nėra.

Mergaičių pirmagimių ir kitų vaikų savivertės palyginimas I-oje grupėje

Savivertės parametrai	Pirmagimiai (N-27)		Likusieji vaikai (N-23)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
Stipri	3,78	,195	3,48	,207	1,051	48	,298
Graži	3,78	,216	3,09	,259	2,069	48	,044
Darbšti	4,04	,146	3,87	,202	,686	48	,496
Protinga	4,04	,136	3,78	,198	1,083	48	,284
Draugiška	4,19	,185	4,26	,169	-,298	48	,767
Gabi	3,93	,130	3,74	,191	,829	48	,411
Vikri	3,89	,235	4,00	,218	-,343	48	,733
S (bendras)	3,95	,109	3,75	,125	1,217	48	,229

Mergaičių pirmagimių I-oje amžiaus grupėje bendras savęs vertinimas didesnis ($\bar{x} = 3,95$, $\sigma = 0,109$) nei kitų vaikų savivertė ($\bar{x} = 3,75$, $\sigma = 0,125$). Apskaičiavus T-testo rezultatus, paaiškėjo, kad skirtumas nėra statistiškai reikšmingas.

Lyginant mergaičių pirmagimių ir nepirmagimių savivertę I-oje amžiaus grupėje matyti, kad pirmagimių savęs vertinimas didžiausias pagal draugiškumo ($\bar{x} = 4,19$, $\sigma = 0,185$), darbštumo ($\bar{x} = 4,04$, $\sigma = 0,146$), protingumo ($\bar{x} = 4,04$, $\sigma = 0,136$) kriterijus, tačiau mažai save vertina kaip gražias ($\bar{x} = 3,78$, $\sigma = 0,216$) ir stiprias ($\bar{x} = 3,78$, $\sigma = 0,195$). Nepirmagimės mergaitės jaučiasi esančios draugiškos ($\bar{x} = 4,26$, $\sigma = 0,169$), vikrios ($\bar{x} = 4,00$, $\sigma = 0,218$), tačiau ypač mažai save vertina kaip gražias ($\bar{x} = 3,09$, $\sigma = 0,259$). Kaip matyti 32 lentelėje pagal draugiškumo ($\bar{x} = 4,26$, $\sigma = 0,169$) ir vikrumo ($\bar{x} = 4,00$, $\sigma = 0,218$) kriterijus nepirmagimės mergaitės vertina save aukščiau nei pirmagimės, tačiau šie skirtumai statistiškai nereikšmingi.

T-testo rezultatai parodė, kad statistiškai reikšmingai mergaičių pirmagimių ir vaikų savivertė I-oje amžiaus grupėje skiriasi pagal gražumo ($t(48) = 2,069$, $p = 0,044$) parametrus.

34 lentelė

Berniukų pirmagimių ir kitų vaikų savivertės palyginimas II-oje grupėje

Savivertės parametrai	Pirmagimiai (N-28)		Likusieji vaikai (N-29)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
Stiprus	3,18	,186	3,41	,214	-,829	55	,411
Gražus	3,18	,242	3,10	,235	,223	55	,824
Darbštus	3,00	,178	2,93	,272	,212	55	,833
Protingas	3,79	,188	3,48	,214	1,060	55	,294
Draugiškas	3,50	,167	3,90	,194	-1,544	55	,128
Gabus	3,50	,150	3,72	,178	-,959	55	,342
Vikrus	3,89	,173	4,07	,185	-,693	55	,491
S (bendras)	3,42	,130	3,52	,135	-,446	55	,657

Berniukų pirmagimių II-oje amžiaus grupėje bendras savęs vertinimas yra mažesnis ($\bar{x} = 3,42$, $\sigma = 0,130$) nei kitų vaikų savivertė ($\bar{x} = 3,52$, $\sigma = 0,135$). Apskaičiavus T-testo rezultatus, paaiškėjo, kad skirtumas nėra statistiškai reikšmingas.

Analizuojant berniukų pirmagimių ir likusių šeimos vaikų savivertę II-oje amžiaus grupėje matyti, kad pirmagimiai berniukai labiau save linę laikyti vikriais ($\bar{x} = 3,89$, $\sigma = 0,173$), protingais ($\bar{x} = 3,79$, $\sigma = 0,188$), draugiškais ($\bar{x} = 3,50$, $\sigma = 0,167$), gabiais ($\bar{x} = 3,50$, $\sigma = 0,150$), tačiau nepakankamai stipriais ($\bar{x} = 3,18$, $\sigma = 0,186$) ir gražiais ($\bar{x} = 3,18$, $\sigma = 0,242$). Nepirmagimiai mažiausiai save vertina kaip darbščiais ($\bar{x} = 2,93$, $\sigma = 0,272$), daugiausia save

vertina kaip ir pirmagimiai vikriais ($\bar{x} = 4,07$, $\sigma = 0,185$), draugiškais ($\bar{x} = 3,90$, $\sigma = 0,194$) ir gabiais ($\bar{x} = 3,72$, $\sigma = 0,178$). Ir pagal šiuos parametrus nepirmagimiai save vertina šiek tiek daugiau nei pirmagimiai, tačiau šie skirtumai statistiškai nereikšmingi.

T-testo rezultatai parodė, kad statistinio reikšmingumo nėra.

35 lentelė

Mergaičių pirmagimių ir kitų vaikų savivertės palyginimas II-oje grupėje

Savivertės parametrai	Pirmagimiai (N-27)		Likusieji vaikai (N-19)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
Stipri	3,37	,161	3,32	,242	,195	44	,846
Graži	2,96	,223	3,26	,274	-,854	44	,398
Darbšti	3,07	,192	3,16	,191	-,300	44	,766
Protinga	3,48	,172	3,16	,206	1,207	44	,234
Draugiška	3,81	,220	3,79	,211	,080	44	,937
Gabi	3,37	,186	3,16	,220	,737	44	,465
Vikri	3,70	,167	3,68	,242	,069	44	,946
S (bendras)	3,40	,126	3,36	,175	,171	44	,865

Mergaičių pirmagimių II-oje amžiaus grupėje bendras savęs vertinimas yra šiek tiek didesnis ($\bar{x} = 3,40$, $\sigma = 0,126$) nei kitų vaikų savivertė ($\bar{x} = 3,36$, $\sigma = 0,075$). Apskaičiavus T-testo rezultatus, paaiškėjo, kad skirtumas nėra statistiškai reikšmingas.

Tyrimas parodė, kad pirmagimės mergaitės II-oje amžiaus grupėje daugiau save vertina pagal draugiškumo ($\bar{x} = 3,81$, $\sigma = 0,220$), vikrumo ($\bar{x} = 3,70$, $\sigma = 0,167$) parametrus, tačiau labai mažai save vertina kaip gražias ($\bar{x} = 2,96$, $\sigma = 0,223$). Nepirmagimių mergaičių savęs vertinimas didžiausias pagal draugiškumo ($\bar{x} = 3,79$, $\sigma = 0,211$) ir vikrumo ($\bar{x} = 3,68$, $\sigma = 0,242$) parametrus. Tačiau mažai save vertina kaip protingas ($\bar{x} = 3,16$, $\sigma = 0,216$) ir darbščias ($\bar{x} = 3,16$, $\sigma = 0,191$). Kaip matyti 34 lentelėje nepirmagimės mergaitės vertina save šiek tiek aukščiau nei pirmagimės pagal gražumą ($\bar{x} = 3,26$, $\sigma = 0,274$) ir darbštumą ($\bar{x} = 3,16$, $\sigma = 0,191$), tačiau šie skirtumai yra statistiškai nereikšmingi.

T-testo rezultatai parodė, kad statistinio reikšmingumo mergaičių pirmagimių ir likusių šeimos vaikų savivertės II-oje grupėje nėra.

Populiarumo ir savivertės koreliacija

Savivertės parametrai	Gautų pasirinkimų skaičius	Gautų atmetimų skaičius
Stiprus	,150(*) ,031 207	-,143(**) ,039 207
Gražus	,156(*) ,025 207	-,082 ,238 207
Darbštus	,094 ,180 207	-,123 ,078 207
Protingas	,199(**) ,004 207	-,094 ,178 207
Draugiškas	,121 ,081 207	-,175(*) ,012 207
Gabus	,275(**) ,000 207	-,161(*) ,021 207
Vikrus	,165(*) ,017 207	-,136 ,051 207

Gauta koreliacija tarp savęs vertinimo „gabus“ ir gautų pasirinkimų skaičiaus. Kuo mokiniai daugiau save vertina pagal parametą „gabus“, tuo labiau yra populiarsni ($r = 0,275$, $p = 0,000$) ir tuo mažiau jie gauna atstūmimų – statistiškai reikšminga neigiama koreliacija tarp „gabus“ ir atmetimų skaičiaus ($r = -0,161$, $p = 0,021$). Kuo daugiau mokinytis save vertina pagal parametą „protingas“, tuo gauna didesnį pasirinkimų skaičių. Vadinasi kuo mokinytis protingesnis, tuo jis yra populiarsnis ($r = 0,199$, $p = 0,004$).

Gauta neigiama statistiškai reikšminga koreliacija tarp savęs vertinimo „draugiškas“ ir gautų atmetimų skaičiaus. Kuo vaikui atrodo, kad jis yra draugiškesnis, tuo mažiau bendraamžių jis yra atmetamas ($r = -0,175$, $p = 0,012$). Grupėje mėgstami ir tie vaikai, kurie laiko save vikriais ($r = 0,165$, $p = 0,017$). Gauta koreliacija tarp savęs vertinimo „stiprus“ ir gautų pasirinkimų ir atmetimų. Vadinasi, kuo mokinytis jaučiasi esąs stipresnis, tuo gauna daugiau pasirinkimų ($r = 0,150$, $p = 0,031$) ir mažiau grupės narių yra atmetamas. Tai rodo statistiškai reikšminga neigiama koreliacija ($r = -0,143$, $p = 0,039$).

Populiarumo ir savivertės koreliacija I grupėje

Amžiaus grupė	Savivertės parametrai	Gautų pasirinkimų skaičius	Gautų atmetimų skaičius
Vaikai (11 m.)	Stiprus	,183 ,063 104	,048 ,629 104
	Darbštus	,068 ,493 104	-,100 ,311 104
	Protingas	,192 ,051 104	-,142 ,151 104
	Draugiškas	,143 ,147 104	-,288(**) ,003 104
	Gabus	,358(**) ,000 104	-,231(*) ,019 104
	Vikrus	,213(*) ,031 104	-,102 ,305 104

Populiarumo ir savivertės I-os grupės lentelėje matosi koreliacija tarp savęs vertinimo „gabus“ ir pasirinkimų skaičiaus. Kuo vaikas labiau save vertina „gabiu“, tuo jį labiau mėgsta grupė ($r = 0,358$, $p = 0,000$), ir mažiau grupės narių juos atmeta ($r = -0,231$, $p = 0,019$), ir tai yra statistiškai reikšminga. Kuo daugiau vaikas save vertina pagal parametą „draugiškas“, tuo mažiau yra grupės narių atmetamas ($r = -0,288$, $p = 0,003$). Populiarūs ne tik gabūs, bet ir vikrūs vaikai. Kuo daugiau vaikas save vertina pagal parametą „vikrus“, tuo daugiau gauna pasirinkimų ($r = 0,213$, $p = 0,031$) ir mažiau gauna atmetimų ($r = -0,102$, $p > 0,05$, tačiau tai statistiškai nereikšminga).

Populiarumo ir savivertės koreliacija II grupėje

Amžiaus grupė	Savivertės parametrai	Gautų pasirinkimų skaičius	Gautų atmetimų skaičius
Paaugliai (14 m.)	Stiprus	,106 ,286 103	-,296(**) ,002 103
	Darbštus	,090 ,368 103	-,069 ,487 103
	Protingas	,204(*) ,038 103	-,022 ,827 103
	Draugiškas	,089 ,370 103	-,044 ,657 103
	Gabus	,196(*) ,047 103	-,068 ,492 103
	Vikrus	,099 ,320 103	-,151 ,129 103

Paauglių grupėje statistiškai reikšminga neigiama koreliacija tarp atmetimo skaičiaus ir savęs vertinimo pagal parametą „stiprus“. Kuo paauglys labiau save vertina kaip „stiprus“, tuo jį mažiau atmeta ($r = -0,296$, $p = 0,002$). Apskaičiavus koreliaciją pastebėta, kad kuo paaugliai labiau save laiko protingais, tuo jie labiau populiarūs ($r = 0,204$, $p = 0,038$). Populiarūs yra ir tie paaugliai, kurie save laiko gabiais ($r = 0,196$, $p < 0,05$). Statistinis ryšys statistiškai reikšmingas.

Berniukų populiarumo ir savivertės koreliacija

Lytis	Savivertės parametrai	Gautų pasirinkimų skaičius	Gautų atmetimų skaičius
Berniukai	Stiprus	,155 ,104 111	-,216(*) ,023 111
	Darbštus	-,053 ,583 111	-,109 ,256 111
	Protingas	,186 ,051 111	-,092 ,334 111
	Draugiškas	,090 ,345 111	-,095 ,320 111
	Gabus	,252(**) ,008 111	-,166 ,081 111
	Vikrus	,159 ,095 111	-,174 ,067 111

Ištyrus berniukų populiarumo ir savivertės koreliaciją matosi aiškus statistiškai reikšmingas ryšys tarp savęs vertinimo pagal parametą „gabus“ ir gautų pasirinkimų skaičiaus ($r = 0,252$, $p = 0,008$). Gabesniu save laikantis berniukas dažniau pasirenkamas ir rečiau atmetamas ($r = -0,166$, $p > 0,05$; nors tai statistiškai nereikšminga).

Berniukų grupėje statistiškai reikšminga neigiama koreliacija tarp savęs vertinimo pagal parametą „stiprus“ ir atmetimo skaičiaus ($r = -0,216$, $p = 0,023$). Kuo berniukas daugiau save vertina kaip „stiprus“, tuo mažiau jį atmeta.

Mergaičių populiarumo ir savivertės koreliacija

Lytis	Savivertės parametrai	Gautų pasirinkimų skaičius	Gautų atmetimų skaičius
Mergaitės	Stipri	,142 ,468 96	-,082 ,426 96
	Darbšti	,075 ,468 96	-,148 ,150 96
	Protinga	,214(*) ,036 96	-,189 ,066 96
	Draugiška	,161 ,117 96	-,317(**) ,002 96
	Gabi	,302(**) ,003 96	-,255(*) ,012 96
	Vikri	,171 ,095 96	-,206(*) ,044 96

Mergaičių tarpe pastebima neigiama koreliacija tarp savęs vertinimo pagal parametą „draugiška“ ir gautų atmetimų skaičiaus ($r = -0,317$, $p = 0,002$), ji statistiškai reikšminga. Kuo mergaitės daugiau save laiko „draugiškomis“, tuo mažiau jas atmeta. Kuo daugiau mergaitės save vertina kaip „gabiomis“, tuo jos populiarnesnės ($r = 0,302$, $p = 0,003$). Šias mergaites mažiau ir atmeta ($r = -0,255$, $p = 0,012$). Bendraamžiai daugiau renkasi mergaites, kurios save laiko protingomis ($r = 0,214$, $p = 0,036$).

Psichologinė savijauta mokantis ir savivertės koreliacija

	r- koreliacija p- tikimybė N- tiriamųjų sk.	Stiprus	Gražus	Darbštu s	Proting as	Draugiškas	Gabus	Vikrus
Patinka mokytis	r p N	- ,260(**) ,000 207	,198(**)) ,004 207	,159(*) ,002 207	,265(**) ,000 207	,206(**) ,003 207	,289(**) ,000 207	,118 ,089 207
Lengva	r p N	,310(**) ,000 207	,373(**)) ,000 207	,275(**) ,000 207	,340(**) ,000 207	,226(**) ,001 207	,277(**) ,000 207	,240(**) ,000 207
Įdomu	r p N	,334(**) ,000 207	,336(**)) ,000 207	,244(**) ,000 207	,282(*) ,000 207	,282(**) ,000 207	,287(**) ,000 207	,204(**) ,003 207
Malonu	r p N	,396(**) ,000 207	,387(**)) ,000 207	,230(**) ,001 207	,278(**) ,000 207	,248(**) ,000 207	,336(**) ,000 207	,165(*) ,017 207
Nauding a	r p N	,258(**) ,000 207	,208(**)) ,003 207	,142(*) ,041 207	,266(**) ,000 207	,379(**) ,000 207	,352(**) ,000 207	,354(**) ,000 207
Sekasi	r p N	,282(**) ,000 207	,292(**)) ,000 207	,203(**) ,003 207	,483(**) ,000 207	,176(*) ,011 207	,433(**) ,000 207	,247(**) ,000 207

40 lentelėje matosi reikšmingi statistiniai ryšiai tarp visų psichologinės savijautos mokantis ir savivertės požymių, tačiau pasirinkti požymiai, turintys stipriausią koreliaciją:

mokiniui, kuris save vertina kaip „protingas“ – mokytis sekasi ($r = 0,483$, $p = 0,0001$), vidutinė statistiškai reikšminga koreliacija;

mokiniui, kuris save vertina kaip „gabus“ – mokytis sekasi ($r = 0,433$, $p = 0,0001$), vidutinė statistiškai reikšminga koreliacija;

mokiniui, kuris save vertina kaip „stiprus“ – malonu mokytis ($r = 0,396$, $p = 0,0001$), koreliacijos silpnas reikšmingas ryšys.

Atlikus koreliaciją buvo pastebėta tendencija, kad kuo mokiniai labiau save laiko protingais ir gabiais, tuo jiems labiau sekasi mokytis.

REZULTATŲ APTARIMAS

Tiek visų tiriamųjų (žr. 1 priedo 1 lentelę), tiek atskirose amžiaus grupėse (žr. 4; 7 lentelę) aukšto socialinio prioriteto mokinių savivertė yra didesnė nei vidutinio socialinio prioriteto mokinių savivertė. Tai patvirtina Boivin, Begin (1989) teiginį, jog populiarūs vaikai turi šiek tiek aukštesnę savęs vertinimą nei vidutiniškai populiarūs vaikai.

Žemas savęs vertinimas įtakoja asmenybės nepasitikėjimą savo jėgomis, o tai daro įtaką naujovių, žinių įsisąmoninimui, psichologinei savijautai mokantis (žr. 1 priedo 50-52 lenteles) tai patvirtina M.A. Diego, T.M. Field, Ch.E. Sanders (2003) teiginį, jog žemas savęs vertinimas gali įtakoti problemas mokykloje.

Kiekvieno mokinio socialinį statusą įtakoja ne tik savivertė, bet ir visi klasės mokiniai (žr. 36-38 lenteles), tai patvirtina Erdley, Nangle, Newman, Carpenter (2001), Buttler, Constatntine (2005) teiginį, jog teigiamas savęs vertinimas susijęs su aukštu sociometrinio statusu ir gera savijauta bendruomenėje. Teigiamas kitų žmonių vertinimas ypač stiprina teigiamą savęs vertinimą (Faison-Hodge, Christiansen, Matthews-Saunders, Kay, 2003).

Nustatyta, kad yra akivaizdūs skirtumai tarp lyčių. Kuo labiau mergina save vertina, tuo ji populiarsnė, o populiarieji vaikinai save vertino prasčiau. Nuo socialinio statuso labiau priklauso mergaičių savęs vertinimas. Šiuos teiginius patvirtina atlikti tyrimai (žr. 40-39 lenteles). D.Beresnevičienė (1995) bei Honling Xie, R.B.Cairns, B.D.Cairns (1999) moksleivių savęs vertinimą sieja su populiarumu bendraamžių tarpe.

Paauglėms mergaitėms labai svarbus teigiamas savęs vertinimas, nes tai įtakoja ne tik psichologinę savijautą, bet ir sėkmę mokykloje (Powell K.C, 2004). Tai patvirtina atlikti tyrimai (žr. 40 ir 1 priedo 55 lenteles).

A.G.Davidavičienės (1999) tyrimo duomenys rodo, kad daugiau paauglių berniukų nei mergaičių nurodė save vertinantys labai aukštai (Petrulytė, 2003). Tyrimo duomenys šį teiginį patvirtino (žr. 28 lentelę) – berniukai beveik pagal visus parametrus save vertina daugiau nei mergaitės.

IŠVADOS

1. Tyrimas patvirtino pirmą hipotezę, kad antrosios vaikystės mokinių amžiaus grupėje savivertei didėjant populiarumas tarp bendraamžių didėja. Kuo vaikas daugiau save vertina pagal parametras „gabus“, tuo jis populiarnesnis ($r = 0,358$, $p = 0,000$) ir mažiau atmetamas ($r = -0,231$, $p = 0,019$). Kuo vaikai daugiau save vertina kaip „draugiškas“, tuo mažiau grupės narių juos atmeta ($r = -0,288$, $p = 0,003$).

2. Tyrimas patvirtino antrą hipotezę, kad paauglių savivertei didėjant populiarumas tarp bendraamžių didėja. Kuo daugiau paaugliai save vertina kaip „stiprus“, tuo juos mažiau atmeta ($r = -0,296$, $p = 0,002$). Kuo daugiau paaugliai save vertina kaip „protingas“ ($r = 0,204$, $p = 0,038$) ir „gabus“ ($r = 0,196$, $p < 0,05$), tuo jie yra populiarnesni.

3. Tyrimo duomenys patvirtina trečią hipotezę, kad psichologinė savijauta mokantis ir savivertė yra glaudžiai susiję: kuo daugiau mokiniai save vertina pagal parametras „stiprus“, tuo jiems maloniau mokytis ($r = 0,396$, $p = 0,0001$), ir kuo daugiau save vertina pagal parametrus „protingas“ ($r = 0,483$, $p = 0,0001$) ir „gabus“ ($r = 0,433$, $p = 0,0001$), tuo mokytis labiau sekasi.

4. Lyginant aukšto ir žemo socialinio prioriteto mokinių savivertę, nustatyta, kad aukšto socialinio prioriteto vaikų savivertė yra didesnė pagal parametrus: „gabus“ ($t(95,427) = 3,821$, $p = 0,000$), „protingas“ ($t(98,261) = 2,858$, $p = 0,005$), ir statistiškai reikšmingai skiriasi bendras mokinių savęs vertinimas ($t(108) = 3,140$, $p = 0,002$). Lyginant vidutinio ir žemo socialinio prioriteto mokinių savivertę nustatyta, kad vidutinio socialinio prioriteto mokiniai (pagal darbo kriterijų) daugiau save vertina pagal parametrus: „gabus“ ($t(165) = 3,777$, $p = 0,000$), „draugiškas“ ($t(165) = 2,436$, $p = 0,016$) nei žemo socialinio prioriteto mokiniai ir statistiškai reikšmingai skiriasi bendras mokinių savęs vertinimas ($t(165) = 3,009$, $p = 0,003$).

Ištyrus I-ą amžiaus grupę – antrosios vaikystės mokinius ir palyginus aukšto ir žemo socialinio prioriteto vaikų savivertę tyrimo rezultatai parodė, kad aukšto socialinio prioriteto vaikų savivertė yra didesnė pagal parametrus: „draugiškas“ ($t(48,832) = 2,051$, $p = 0,046$), „gabus“ ($t(50) = 3,423$, $p = 0,001$) ir statistiškai reikšmingai skiriasi bendras mokinių savęs vertinimas ($t(50) = 2,121$, $p = 0,039$). I-oje amžiaus grupėje lyginant vidutinio ir žemo socialinio prioriteto mokinių savivertę nustatyta, kad vidutinio socialinio prioriteto vaikai daugiau save vertina pagal parametrus: „gabus“ ($t(80) = 3,491$, $p = 0,001$) ir „draugiškas“ ($t(80) = 3,131$, $p = 0,003$) ir statistiškai reikšmingai skiriasi bendras mokinių savęs vertinimas ($t(80) = 2,388$, $p = 0,019$).

Lyginant aukšto ir vidutinio socialinio prioriteto mokinių savivertę statistiškai reikšmingų skirtumų nerasta.

4. Palyginus berniukų ir mergaičių savivertę, nustatyta, kad berniukų bendras savęs vertinimas yra šiek tiek didesnis ($\bar{x} = 3,77$, $\sigma = 0,069$) nei mergaičių ($\bar{x} = 3,63$, $\sigma = 0,069$), tačiau tai statistiškai nereikšminga. Lyginant berniukų ir mergaičių savęs vertinimą pagal skirtingus vertinimo kriterijus, galima matyti, kad berniukų savęs vertinimas yra didesnis beveik pagal visus parametrus, išskyrus berniukų savęs vertinimą „draugiškas“ ($\bar{x} = 3,90$, $\sigma = 0,096$) – jis yra mažesnis, nes mergaičių savęs vertinimas pagal tą patį parametą yra didesnis ($\bar{x} = 4,02$, $\sigma = 0,100$). Lyginant berniukų ir mergaičių savęs vertinimą statistiškai reikšmingas savęs vertinimas yra pagal vikrumo ($t(205) = 2,628$, $p = 0,009$) parametą.

Lyginant mergaičių aukšto ir žemo socialinio prioriteto savęs vertinimą rezultatai parodė, kad aukšto socialinio prioriteto mergaitės daugiau save vertina pagal parametrus: „draugiška“ ($t(43,091) = 2,410$, $p = 0,020$), „gabi“ ($t(44) = 3,378$, $p = 0,002$) ir „vikri“ ($t(44) = 2,037$, $p = 0,048$), nei žemo socialinio prioriteto mergaitės ir statistiškai reikšmingai skiriasi bendras mergaičių savęs vertinimas ($t(44) = 2,710$, $p = 0,010$). Lyginant vidutinio ir žemo socialinio prioriteto mergaičių savivertę nustatyta, kad vidutinio socialinio prioriteto mergaitės vidutinio socialinio prioriteto mergaitės daugiau save vertina pagal parametrus: „protinga“ ($t(77) = 2,792$, $p = 0,007$), „gabi“ ($t(77) = 4,440$, $p = 0,000$) ir statistiškai reikšmingai skiriasi bendras mergaičių savęs vertinimas ($t(77) = 3,413$, $p = 0,001$).

Lyginant antrosios vaikystės mergaičių aukšto ir žemo socialinio prioriteto savivertę, nustatyta, kad aukšto socialinio prioriteto mergaičių savivertė yra didesnė pagal parametrus: „protinga“ ($t(17) = 2,196$, $p = 0,042$) ir „gabi“ ($t(17) = 3,548$, $p = 0,002$) ir statistiškai reikšmingai skiriasi bendras mergaičių savęs vertinimas ($t(17) = 3,240$, $p = 0,005$). Lyginant antrosios vaikystės vidutinio ir žemo socialinio prioriteto mergaičių savivertę, nustatyta, kad vidutinio socialinio prioriteto mergaitės labiau save vertina pagal parametrus: „gabi“ ($t(39) = 3,8402$, $p = 0,000$) ir „protinga“ ($t(39) = 2,576$, $p = 0,014$).

Mergaičių paauglių grupėje pastebėta, kad aukšto socialinio prioriteto mergaitės daugiau save vertina pagal parametą „draugiška“ ($t(25) = 2,195$, $p = 0,038$) nei vidutinio socialinio prioriteto paauglės.

Lyginant antrosios vaikystės grupėje vidutinio ir žemo socialinio prioriteto berniukų savivertę, nustatyta, kad vidutinio socialinio prioriteto berniukų savivertė didesnė pagal parametą „gabus“ ($t(39) = 2,472$, $p = 0,018$).

6. Ištyrus pirmagimių ir kitų vaikų savivertę gauti duomenys rodo, kad statistiškai reikšmingų savęs vertinimų nėra.

Mergaičių grupėje antrosios vaikystės amžiuje pirmagimių mergaičių savivertė didesnė nei kitų vaikų pagal parametą „graži“ ($t(48) = 2,069, p = 0,044$).

7. Nustatytas ryšys tarp savivertės ir populiarumo: kuo mokinys daugiau save vertina pagal parametą „gabus“, tuo šie mokiniai yra populiarnesni ($r = 0,275, p = 0,000$); kuo mokinys gabesnis, tuo jį labiau vertina grupė, ir tuo mažiau jis gauna atstūmimų – statistiškai reikšminga neigiama koreliacija tarp „gabus“ ir atmetimų skaičiaus ($r = -0,161, p = 0,021$). kuo mokinys daugiau save vertina kaip „protingas“, tuo jis yra populiarnesnis ($r = 0,199, p = 0,004$). Kuo vaikas daugiau save vertina pagal parametą „draugiškas“, tuo mažiau bendraamžių jis yra atmetamas ($r = -0,175, p = 0,012$).

Tyrimo rezultatai parodė, kad mergaičių grupėje pastebima neigiama koreliacija tarp savęs vertinimo „draugiška“ ir gautų atmetimų skaičiaus, vadinasi, kuo mergaitė daugiau save laiko „draugiška“, tuo mažiau yra grupės atmetama ($r = -0,317, p = 0,002$). Kuo mergaitė daugiau save vertina pagal parametą „gabi“ ($r = 0,302, p = 0,003$), tuo ji populiarnesnė, šias mergaites mažiau ir atmeta ($r = -0,255, p = 0,012$). Nustatytas ryšys tarp berniukų populiarumo ir savivertės: kuo daugiau save vertina pagal parametą „gabus“, tuo mokinys yra populiarnesnis ($r = 0,252, p = 0,008$). Berniukų grupėje statistiškai reikšminga neigiama koreliacija tarp savivertės parametro „stiprus“ ir atmetimų skaičiaus ($r = -0,216, p = 0,023$), vadinasi kuo berniukas daugiau save laiko stipriu, tuo jis gauna mažiau atstūmimų.

REKOMENDACIJOS

1. Kadangi tyrimas rodo, kad didėjant savivertei, mokinių populiarumas tarp bendraamžių didėja, rekomenduojama ugdytojui mokiniams suteikti vienodas galimybes socialinei padėčiai įgyti, padėti išnaudoti savo galimybes socializuotis ir adaptuotis. Padėti mokiniams ugdyti savo vertės jausmą, bendraujant su žmonėmis pasitikėti savimi. Svarbu nuolat palaikyti ir stiprinti teigiamą vaiko savęs ir savo gebėjimų vertinimą, kad klystantis, sunkumų patiriantis, su kitais save lyginantis, o kartais tėvų ar pedagogų kritikuojamas ir spaudžiamas vaikas neprarastų šios puikios savybės. Pedagogams reikia analizuoti tarpasmeninius santykius – tai padėtų geriau atskleisti tarpusavio santykių su bendraamžiais ypatybes.

D.Beresnevičienė (2000) teigia, kad teigiamas savęs vertinimas kyla tada, kai vaikai iš tėvų gauna pakankamai meilės ir vilčių. Ir visa tai turi skatinti mokytojai, suteikdami vaikams priėmimą ir viltį, susijusius su jų elgesiu ir pastangomis.

I.Gailienė (2001) rekomenduoja mokytojams gilintis į mokinių tarpasmeninius santykius, o socialiniams pedagogams spręsti mokinių psichosocialines problemas, nes vienas iš esminių žmogaus poreikių – būti grupės nariu, turėti pripažinimą ir grupėje jaustis saugiai.

R.Žukauskienė ((1997) siūlo mokytojams išsiginčyti, kodėl vienas ar kitas mokinytis elgiasi blogai – juk visi mokiniai klasėje nori turėti aukštą socialinį prioritetą. Tiek tėvai, tiek mokytojai turi pagarbiai elgtis su vaiku, tada bus formuojamas teigiamas savęs vertinimas.

2. Kadangi tyrimas rodo, kad psichologinė savijauta mokantis ir savivertė yra glaudžiai susiję, rekomenduojama mokytojui, socialiniam pedagogui padėti moksleiviams adaptuotis socialinėje klasės sistemoje. Mokinytis turi jausti mokytojo pagarbą, paramą, dėmesį ir saugumo jausmą. Ugdytojas turi skirti dėmesį mokiniui kaip asmenybei – skatinti pasitikėjimą savimi, savo jėgomis, keliant bendravimo kultūrą, ugdant savarankiškumą, pasitikėjimą. Ypač daug dėmesio reikia skirti žemo statuso keitimui. Pirmiausia išsiaiškinami veiksniai, lemiantys žemą statusą. Nepopuliarius vaikus reikia mokinti tokių įgūdžių, kurių reikia sėkmingai tarpusavio sąveikai. Vaikus reikia pratinti inicijuoti sąveiką su kitu vaiku, susidraugauti, lavinti jų gebėjimą bendrauti. Rekomenduojama pedagogams padėti atskleisti ir realizuoti mokinio galimybes, atrasti ir pažinti save. Kuriant socialines kultūrinės programas galima išvengti konfliktiškų situacijų tarp bendraamžių ir pedagogų.

Tam, kad moksleiviai save vertintų palankiau ir kad pagerėtų jų psichologinė savijauta mokantis D.Hamachek (D.Beresnevičienė, 1999) siūlo mokytojams:

- Dažniau pabrėžti vaikų sugebėjimus, privalumus;
- Susidaryti teigiamą nuomonę apie juos;

Padėti mokiniams lavinti jų specifinius įgūdžius.

Paauglėms mergaitėms labai svarbus teigiamas savęs vertinimas, nes tai įtakoja ne tik psichologinę savijautą, bet ir sėkmę mokykloje (Powell, 2004).

3. Tyrimas rodo, kad aukšto socialinio prioriteto mokiniai save labiau vertina, nei vidutinio ir žemo socialinio prioriteto mokiniai, todėl rekomenduojama socialinė parama. Pravartu pasiūlyti žemo socialinio prioriteto vaikui pamąstyti, kodėl draugai taip su juo elgiasi, net atvirai šito paklausiant, ir nuspręsti, ką vaikas pats savo jėgomis galėtų pakeisti. Svarbu analizuoti socialinį klimata, kuriame gyvena klasės mokiniai. Švietimo srityje svarbu sutelkti dėmesį į tarpusavio bendravimo sunkumų turinčius paauglius. Tarpusavio santykių formavimo problemą galima spręsti, auklėjamąjį darbą siejant su realiu klasės gyvenimu.

Pasak Barkauskaitės (1979), reikia ugdyti ne tik atskirų mokinių bendravimo įgūdžius, bet ir viso klasės kolektyvo bendravimo sistemą, o tai leidžia pagerinti žemo statuso paauglių emocinius santykius su klasės draugais. R.Lekavičienės (2000) sako, jog - atstūmimas vaikystėje tarp bendraamžių vėliau turi neigiamos įtakos socialinei adaptacijai, jie jaučiasi atstumti, o tai turi įtakos savęs vertinimui.

4. Tyrimai parodė, kad berniukų savivertė yra didesnė nei mergaičių. Tačiau labai dažnai berniukai, kurie labai gerai save vertina būna nedraugiški ir dažnai nepopuliarūs. Rekomenduojama pedagogams daugiau dėmesio skirti berniukams, kurie yra nepopuliarūs tarp bendraamžių, ugdyti jų savarankiškumą ir individualumą, gebėjimą bendrauti, mokyti drąsiai reikšti savo nuomonę, sudaryti klasėje tokį mikroklimatą, kad kiekvienas vaikas jaustųsi saugus, mylimas ir gerbiamas, nes tik tokiu būdu savivertė nebus sumenkinta.

Atlikus tyrimus daugelyje šalių, yra įrodyta, kad mergaičių savivertė yra aukštesnė nei berniukų, tačiau tuo pat metu Sahlstein ir Allen (2002) teigia, kad berniukų savivertė augant kyla, mergaičių mažėja (Rublely, 2004). Alma, Ian, (1995) mano, kad pedagogai turi padėti mokiniui suprasti ir pažinti save, suvokti, kad jis yra individualybė, vertybė. Vaikas ima labiau pasitikėti savimi ir labiau save vertina, aki ką nors įvaldo, išmoksta. Todėl pedagogai turi sudaryti sąlygas kiekvienam patirti sėkmę, atskleisti savo stipriąsias puses.

5. Kadangi tyrimo metu nustatytas ryšys tarp savivertės ir populiarumo, rekomenduojama žemos savivertės mokiniams padėti tapti grupės nariu, mokyti palaikyti tarpasmeninius santykius, tada mokinys išmoks bendrauti, teigiamai vertinti kitus ir jausis grupėje saugiai, nes teigiamas savęs vertinimas susijęs su pasisekimu gyvenime ir mokykloje.. Didelę įtaką turi

ugdytojo pagyrimas, paskatinimas, todėl rekomenduojama prirėikus pasisiūlyti padėti, patarti, padrašinti.

Wilburn, Smith (2005), Faison-Hodge, Christiansen, Matthews-Saunders, Kay (2003) mano, jog savęs nevertinantis žmogus, bendraudamas su kitais, yra drovus, įsitempęs, jaučiasi nejaukiai. Toks žmogus dažnai pats neigiamai vertina kitus. Tokie žmonės rečiau susilaukia aplinkinių simpatijų. Teigiamai save vertinantys mokiniai pasitiki savimi, yra aktyvūs. Sėkmė suteikia pasitenkinimo savo veikla, be to sulaukiama teigiamų kitų žmonių atsiliepimų. Teigiamas kitų žmonių vertinimas ypač stiprina teigiamą savęs vertinimą.

6. Pasak W.S.Forney, Ch.Crutsinger, J.C.Forney (2006) tėvai įtakoja vaikų moralinį vystymąsi. Tose šeimose, kur tėvams rūpi vaiko būseną, vaiko savivertė didėja. Ankstesni tyrimai (Coopersmith (1967), Rosenberg (1965)) parodė, kad vaikų, kurių tėvai duoda vaikams autonomiją ir laisvę, savivertė yra daug aukštesnė. Teigiamai paauglio savivertę veikia ir tėvų pasitikėjimas, geri lūkesčiai (Schmidt, Padilla, 2003).

Rekomenduojama šeimoje ugdyti savikontrolę, individualybės įgūdžius, savarankiškumą, atsakingumą, dorovinį brandumą – tai būtų vienas iš svarbiausių asmenybės formavimo veiksmų. Šeimoje įgyjami pirmieji bendravimo, problemų sprendimo įgūdžiai, formuojasi savęs vaizdas, savivertė, sugebėjimas prisitaikyti nuolat kintančioje aplinkoje. Tėvai turėtų parinkti auklėjimo būdus pagal savo įsitikinimus, tikėdamiesi gerų rezultatų, todėl jų įtraukimas į pagalbos vaikui ar paaugliui procesą užtikrina greitesnį ir stabilesnį jos rezultatą.

NAUDOTA LITERATŪRA

1. Albisetti V. (2001). Būti draugais ar turėti draugų?: būdas pažinti save ir kitus. Vilnius. Katalikų pasaulis.
2. Adler A. (2003). Žmogaus pažinimas. Vilnius. Vaga.
3. Alma H., Ian J. (1995). How to be Effective. //Times Education Supplement. Issue 4141, School management... p 11.
4. Amžiaus tarsnių ir pedagoginė psichologija (1978). Vilnius. Mokslas.
5. Axelrod R. (1984). The Evolution of Cooperation. N.Y.
6. Azmitia M., Ittel A., Radmacher K. (2005). Narratives of Friendship and Self in Adolescence. // New Directions for Child & adolescent Development. Vol2005 Issue 107, p23-39.
7. Bajoriūnas Z. (1994). Familistikos pagrindai. Vilnius. Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
8. Barkauskaitė M. (2001). Paaugliai: sociopedagoginė dinamika. Monografija. Vilnius. Vilniaus pedagoginis universitetas.
9. Barkauskaitė M. (1979). Mokinių tarpusavio santykiai. Kaunas. Šviesa.
10. Beresnevičienė D. (1995). Nuolatinis mokymasis Lietuvoje (psichologiniai pagrindai). Monografija. Vilnius. Pedagogikos institutas.
11. Beresnevičienė D, Markovienė M., Eidukevičius R. (1999). Jaunesniųjų moksleivių savęs vertinimas, psichologinė savijauta mokykloje bei mokyklinis nerimastingumas. // Ugdymo psichologija, t.2, Nr.2, p. 13-19.
12. Beresnevičienė D., Kanienė L. (2000). Tėvų ir vaikų sąveikos įtaka vaikų savivertei. // Ugdymo psichologija, 3 (1), p. 11-20.
13. Beresnevičienė D., Andziulytė I. (2004). Paauglių savęs vertinimo ypatumai. // Ugdymo psichologija, Nr. 11-12, p. 125-133.
14. Beck L (2001). Cliques: 8 Steps to Help Your Child Survive the Social Jungle. // Library Journal. Vol.126, 16Iss.; pg.71..
15. Bernotas V. (1995). Bendravimas – aktuali pedagoginė problema. // Pedagogika, 31.
16. Bikuličius J. (1996). Šeimyninio gyvenimo darma ir jos išsaugojimo paslaptys. Vilnius. Technologija.

17. Bitinas B. (1998). Ugdymo tyrimų metodologija. Vilnius. Jošara.
18. Bitinas B. (2002). Pedagoginės diagnostikos pagrindai. Vilnius. Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
19. Blatchford P. (1997). Students Self Assessment of Academic Attainment: Accuracy and Stability From 7 to 16 Years and Influence of Domain and Social Comparison Group. // Educational Psychology. Tom17, Iss. 3; pg. 345.
20. Bobrova L., Stašinskienė I., Pacevičienė R. (2004). Kursinių, bakalauro, magistro darbų, baigiamųjų projektų rengimo ir gynimo metodinės nuorodos. Šiauliai. VŠI Šiaulių universiteto leidykla.
21. Boivin M., Begin G. (1989). Peer Status and Self – Perception Among Early Elementary School Children The Case of the Rejected Children. // Child Development. Vol. 60, p. 5910596.
22. Booker R. (2004). Learning Together. // Community Care. Iss. 1511; pg. 36.
23. Brayfield A. (1999). Peer Power: Preadolescent Culture and Identity. // Contemporary Sociology. Vol. 28, Iss. 4; pg. 421, 2 pgs.
24. Butkienė, G., Kepalaitė, A. (1996). Mokymasis ir asmenybės brendimas. Vilnius. Margi raštai.
25. Butler S.K, Constantine M.G (2005). Collective Self-Esteem and Burnout in Professional School Counselors. // Professional School Counselling. Alexandria. Tom9, Iss. 1. pg. 55.
26. Chu J.Y. (2005). Adolescent Boys Friendship and Peer Group Culture. // New Directions for Child & Adolescent Development. Issue 107, p7-22.
27. Cottle Th.J (2004). Getting Beyond Self-Esteem. // Childhood Education. Tom.80, Iss. 5; pg. 269.
28. Dapkienė S. (2002). Klasės bendruomenės ugdymas. //Edukologijos mokslo keliu. Šiauliai. Šiaulių universiteto leidykla.
29. Dereškevičius P. (1987). Auklėjimo sunkumų šalinimas mokykloje. Vilnius. PTMI.
30. Erdley C.A., Nangle D.W.,Newman J.E., Carpenter E.M. (2001). Childrens Friendship Experience and Psychological Adjustment: Theory and Research. // New Directions for Child & Adolescent Development. Vol.2001 Issue 91.
31. Faison-Hodge J., Christiansen J., Matthews-Saunders J., Kay A, et al (2003). Should the Main Objective of Adaptec Physical Education be the Development of Motor Skills or the Development of Self-esteem? // Journal of Physical Education, Recreation & Dance. Tom74, Iss. 9; pg.10.

32. LaFontana K.M., Cillessen A.H.N. (1999). Children's Interpersonal Perceptions as a Function of Sociometric and Peer-perceived Popularity. // *The Journal of Genetic Psychology*. Vol.160, 2Iss.; pg. 225, 18pgs.
33. Forney W.S., Crutsinger Ch., Forney J.C. (2006). Influence of Parent-Child on the Global Self-Worth and Morality of Juvenile Delinquents. // *Journal of Family and Consumer Science*. Alexandria. Tom98, Iss. 1; pg. 40.
34. Gailienė I. (2001). Atstumtieji klasėje: situacijos bendrojo lavinimo mokykloje analizė. // *Pedagogika*, 54.
35. Gaskins P. (1994). Popularity: Who's in Who's Out, Who Nares? (cover story). // *Scholastic Choice*. Vol. 10 Issue 1, p6, 9p, 10c.
36. Goleman, D. (2001). *Emocinis intelektas*. Vilnius. Presvika.
37. Gučas A. (1981). *Vaiko psichologija*. Kaunas. Šviesa.
38. Gučas A. (1990). *Vaiko ir paauglio psichologija*. Kaunas. Šviesa.
39. Gumuliauskienė A. (2001). Jaunesniųjų moksleivių savęs vertinimo ypatumai kaip socialinės brandos apraiškos. // *Pedagogika*, 54.
40. Gumuliauskienė A. (2002). Mokykla ir nūdienos moksleivių edukaciniai poreikiai. // *Edukologijos mokslo keliu*. Šiauliai. Šiaulių universiteto leidykla.
41. Hartup W. (2003). Toward Understanding Mutual Antipathies in Childhood and Adolescence. // *New Directions for Child & Adolescent Development*. Vol.2003 Issue 102, p111-123.
42. Hishina M., Okada R., Suzuki K. (2005). Group Formation for Web-Based Collaborative Learning with Personality Information. // *International Journal on eLearning*. Vol.4. Iss.3; pg. 351.
43. Hongling Xie, R.B Cairns, Beverley D Cairns (1999). Social Networks and Configurations in Inter-city Schools: Agresion, Popularity, and Implications for Students with EBD. // *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*. Vol7, 31Iss.; pg 147.
44. Hoerney K. (1937). *The Neurotic Personality of Our Time*. New York, London: W. W. Norton & Company.
45. Hurlock E. B. (1973). *Adolescent Development*. 4 ed. New York: McGraw – Hill.
46. Ivanauskienė V. (2000). Paauglių vertybinės orientacijos: lyties, amžiaus ir šeimos sudėties aspektas. // *Ugdymo psichologija*, 3(2), p. 17-20.
47. Ivanauskienė F., Martišauskienė D. (2002). Pradinių klasių mokinių savęs vertinimas mokymosi procese. // *Pedagogika*, 61.

48. Ignatavičienė S., Žukauskienė R. (1999). Rizikos grupės vaikai. Vilnius. LR švietimo ir mokslo m-jos leidybos centras.
49. Jacikevičius A. (1995). Žmonių grupių (socialinė) psichologija. Vilnius.
50. Juodaitytė A. (2003). Vaikystės fenomenas: socialinis-edukacinis aspektas. VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
51. Juodaitytė A. (2000). Klasė – sluoksniuotas pyragas? // Mokykla, 11-12, p. 29-31.
52. Juodaitytė, A. (2003). Socializacija ir ugdymas vaikystėje. Vilnius. Petro ofsetas.
53. Kaffemanas R. (1999). Agresyvumas kaip vaikystėje patirtos prievartos pasekmė. Prievarta prieš vaikus: tarptautinė konferencija. Vilnius: UNESCO. P. 38-43.
54. Korman A.K. (1970). Towards a Hypotesis of Work Behavior. // Journal of Applied Psychology, 54 (1), 31-41.
55. Lapė, J., Navikas, G. (2003). Psichologijos įvadas. Vilnius. Lietuvos teisės universiteto leidybinis centras.
56. Lekavičienė R. (2000). Skirtingos socialinės kompetencijos studentų savivertė ir psichologinė savijauta mokantis. // Ugdymo psichologija, 3 (2), p. 35-42.
57. Leliūgienė I. (1997). Žmogus ir socialinė aplinka. Kaunas. Technologija.
58. Lepeškieienė V. (1996). Humanistinis ugdymas mokykloje. Vilnius. Valstybinis leidybos centras.
59. Martišauskienė E. (1995). Dorovinių vertinimų esmė. // Pedagogika, 31.
60. Miguel A Diego, Tiffany M Field, Christopfer E Sanders (2003). Academic Performance, Popularity, and Depression Predict Adolescent Substance Use. // Adolescence. Roslyn Heights: Spring. Tom38, Iss 149; pg. 35.
61. Miškinius K. (1985). Šimtas atsakymų tėvams. Kaunas. Šviesa.
62. Myers, G.D. (2000). Psichologija. Vilnius. Poligrafija ir informatika.
63. Moreno J.J. (1965). Psychoterapie de Grupe et Psychodrame. Paris, P.U.F.
64. Ossolotch E.t (2006). Ask Professor Ossolotch. // Stamford. Tom91, Iss. 12; pg. 15.
65. Parker J.S, Benson M.J (2004). Parent-adolescent Relations and Adolescent Functioning: Self-esteem, Substance Abuse, and Delinquency. // Adolescence. Tom39, Iss. 155; pg.519.
66. Petruolytė, A. (2003). Jaunesniojo paauglio socialinė raida. Presvika.
67. Pileckaitė-Markovienė M., Nasvytienė D., Bumblytė D. (2004). Vystymosi psichologija: Vaikystė. Monografija. Vilnius. Enciklopedija.
68. Pikūnas, J., Palujanskienė, A. (2001). Asmenybės vystymasis. Kaunas. Vytauto Didžiojo universitetas.

69. Pope A.W. (2003). Developmental Risk Associated With Mutual Dislike in Elementary School Children. // *New Directions for Child & Adolescent Development*. Vol.2003 Issue 102, p89-110.
70. Powell K.C (2004). Developmental Psychology of Adolescent Girls: Conflicts and Identity Issues. // *Education*. Chula Vista. Tom125, Iss. 1; pg. 77.
71. Rodkin P.C., Pearl R., Farmer T.W., Van Acker R. (2003). Enemies in the Gendered Societies of Middle Childhood: Prevalence, Stability, Associations With Social Status, and Aggression. // *New Directions for Child & Adolescent Development*. Vol.2003 Issue 102, p73-88.
72. Rogers C.R. (2005). Apie tapimą asmeniu psichoterapeuto požiūris į psichoterapiją. Vilnius. VIA RECTA.
73. Rosenberg M.B. (2000). Bendraukime be pykčio: nuoširdus kalbėjimas. Kaunas. Šviesa.
74. Rubley J.N. (2004). Building Teenagers Self-Esteem. // *The Chronicle of Higher Education*. Tom50, Iss. 25; pg. B. 12.
75. Sandor D. A, Messervey D., Kusumarak V. (2000). Measuring Peer Pressure, Popularity, and Conformity in Adolescent Boys and Girls: Predicting School Performance, Sexual Attitudes, and Substance Abuse. // *Journal of Youth and Adolescence*. Vol.29, 2Iss.; pg. 163, 20pgs.
76. Schmidt J.A, Padilla B. (2003). Self-Esteem and Family Challenge: An Investigation of Their Effects on Achievement. // *Journal of Youth and Adolescence*. Tom32, Iss. 1; pg.37.
77. Science News (1993). Gender Paths Wind Toward Self-esteem. // *Washington*. Tom143, Iss. 20; pg. 308.
78. Spurga V. (1999). Saviugdos pagrindai. Vilnius. Lietuvos etinės kultūros draugija „Ethos“.
79. Statistinis psichologinių tyrimų duomenų apdorojimas SPSS paketu (2005). Mokomoji medžiaga. Kaunas.
80. Sutton C. (1999). Socialinis darbas, bendruomenės veikla ir psichologija. Vilnius. VU specialiosios psichologijos laboratorija.
81. Šarnhorst E. (1986). Tarp vaikystės ir brandos. Kaunas. Šviesa.
82. Šlapkauskas V. (1998). Jaunosios kartos socializacijos problemos Lietuvoje (Lietuvos socialinės panoramos kontūrai). Vilnius.

83. Trafimov D., Armendariz M.L, Madson L. (2004). A Test Whether Attributions Provide for Self-Enhancement or Self-Defense. // the Journal of Social Psychology. Tom144, Iss. 5; pg. 453.
84. Tryon A., Keane SP (1991). Popular and Aggressive Boys Initial Social Interaction Petterns in Cooperative and Competitive Settings. // Journal of Abnormal Child Psychology. [J Abnorm Child Psychol] Vol. 19 (4), pp. 395-406.
85. Turiel E. (2004). Commentary: Beyond Individualizm and Collectivizm – A problem, or Progress? // New Directions for Child & Adolescent Development. Vol.2004 Issue 104, p91-100.
86. Uzdila J. (1993). Dorinis asmenybės ugdymas šeimoje. Vilnius.
87. Vaičiulienė A. (2004). Paauglio psichologija. Vilnius.
88. Valickas G. (1991). Asmenybės savęs vertinimas. Monografija. Vilnius.
89. Valickas G. (1997). Psichologinės asocialaus elgesio ištakos. Vilnius.
90. Valstybinis psichikos sveikatos centras (1999). Vaikų psichologinis konsultavimas. Vilnius.
91. Weisner T.S. (2001). Children Investing in Their Families: The Importance of Child Obligation in Successful Development. // New Directions for Child & Adolescent Development. Vol.2001 Issue 94, p77-83.
92. Wilburn V.R, Smith D.E (2005). Stress, Self-esteem, and Suicidal Ideation in Late Adolescents. // Adolescence. Tom40, Iss. 157; pg. 33.
93. Žukauskienė R. (1997). Jaunesniojo ir vyresniojo mokyklinio amžiaus vaikų tarpusavio santykiai. // Psichologija, 1/16.
94. Абрамова Г.С. (1997). Возрастная психология. Москва.
95. Алпорт Г. (2002). Становление личности. Москва.
96. Бороздина И. (1992). Что такое самооценка? Психологический журнал, 4, с.99-100.
97. Кон И.С. (1964). Социология личности. Москва.
98. Никольская И.М., Грановская Р.М. (2000). Психологическая защита у детей. Санкт-Петербург.
99. Мухина В.С. (2000). Возрастная психология. Москва.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

42 lentelė

Berniukų ir mergaičių populiarumo palyginimas

	Berniukai (N-111)		Mergaitės (N-96)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
Gautų pasirinkimų skaičius	3,31	2,652	3,22	2,629	,238	205	,812
Gautų atmetimų skaičius	3,97	4,322	2,48	2,632	3,046	185,130	,003

43 lentelė

Berniukų ir mergaičių populiarumo palyginimas I grupėje

	Berniukai (N-54)		Mergaitės (N-50)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
Gautų pasirinkimų skaičius	3,43	3,007	3,30	2,435	,234	102	,816
Gautų atmetimų skaičius	3,70	4,165	2,20	2,969	2,132	95,902	,036

Berniukų ir mergaičių populiarumo palyginimas II grupėje

	Berniukai (N-57)		Mergaitės (N-46)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
Gautų pasirinkimų skaičius	3,19	2,287	3,13	2,849	,124	101	,902
Gautų atmetimų skaičius	4,23	4,488	2,78	2,200	2,134	84,943	,036

Moksleivių iš pilnų ir nepilnų šeimų populiarumo palyginimas

	Pilna šeima (N-128)		Nepilna šeima (N-79)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
Gautų pasirinkimų skaičius	3,47	2,700	2,94	2,508	1,415	205	,159
Gautų atmetimų skaičius	3,13	3,884	3,53	3,404	-,766	205	,444

Populiarumas (iš pilnų ir nepilnų šeimų) I grupėje

	Pilna šeima (N-64)		Nepilna šeima (N-40)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
Gautų pasirinkimų skaičius	3,48	2,743	3,18	2,745	,559	102	,577
Gautų atmetimų skaičius	2,91	3,866	3,10	3,463	-,259	102	,796

Populiarumo tyrimas (iš pilnų ir nepilnų šeimų) II grupėje

	Pilna šeima (N-64)		Nepilna šeima (N-39)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
Gautų pasirinkimų skaičius	3,45	2,678	2,69	2,250	1,483	101	,141
Gautų atmetimų skaičius	3,34	3,921	3,97	3,328	-,837	101	,405

Pirmagimių ir likusių šeimos vaikų populiarumo palyginimas

	Pirmagimiai (N-108)		Likusieji vaikai (N-99)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	P
Gautų atmetimų skaičius	3,48	,361	3,06	,367	,816	205	,416
Gautų pasirinkimų skaičius	3,31	,241	3,22	,279	,227	205	,821

Pirmagimių populiarumo palyginimas su likusiais moksleiviais

I-oje amžiaus grupėje

	Pirmagimiai (N-53)		Ne pirmagimiai (N-51)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
Gautų pasirinkimų skaičius	3,28	2,817	3,45	2,671	-,312	102	,756
Gautų atmetimų skaičius	3,75	4,113	2,18	3,051	2,216	102	,029

Pirmagimių populiarumo palyginimas su likusiais moksleiviais
II-oje grupėje

	Pirmagimiai (N-55)		Ne pirmagimiai (N-48)		T-testo rezultatai		
	$\bar{x}$	σ	$\bar{x}$	σ	t	df	p
Gautų pasirinkimų skaičius	3,33	2,195	2,98	2,899	,692	101	,491
Gautų pasirinkimų skaičius	3,22	3,392	3,22	3,392	-1,069	101	,287

Populiarumo ir psichologinės savijautos mokantis koreliacija

PSM	Gautų pasirinkimų skaičius	Gautų atmetimų skaičius
Patinka mokytis	,076 ,277 207	-,187(**) ,007 207
Lengva	,195(**) ,005 207	-,181(**) ,009 207
Įdomu	,026 ,709 207	-,142(*) ,041 207
Malonu	,118 ,090 207	-,189(**) ,006 207
Naudinga	,090 ,199 207	-,175(*) ,011 207
sekasi	,228(**) ,001 207	-,233(**) ,001 207

**Populiarumo ir psichologinės savijautos mokantis koreliacija
I grupėje**

Amžiaus grupė	PSM	Gautų pasirinkimų skaičius	Gautų atmetimų skaičius
Vaikai (11 m.)	Patinka mokytis	,215(*) ,029 104	-,239(*) ,015 104
	Lengva	,271(**) ,005 104	-,236(*) ,016 104
	Įdomu	,112 ,257 104	-,097 ,330 104
	Malonu	,203(*) ,038 104	-,167 ,091 104
	Naudinga	,143 ,147 104	-,221(*) ,024 104
	Sekasi	,273(**) ,005 104	-,176 ,075 104

**Populiarumo ir psichologinės savijautos mokantis koreliacija
II-oje grupėje**

Amžiaus grupė	PSM	Gautų pasirinkimų skaičius	Gautų atmetimų skaičius
Paaugliai (14m.)	Patinka mokytis	-,044 ,659 103	-,129 ,194 103
	Lengva	,134 ,178 103	-,096 ,334 103
	Įdomu	-,091 ,359 103	-,134 ,176 103
	Malonu	,034 ,732 103	-,178 ,072 103
	Naudinga	,042 ,676 103	-,123 ,217 103
	Sekasi	,190 ,055 103	-,259(**) ,008 103

Berنيukų PSM ir gautų pasirinkimų ir atmetimų skaičių koreliacija

Lytis	PSM	Gautų pasirinkimų skaičius	Gautų atmetimų skaičius
Berniukai	Patinka mokytis	,121	-,165
		,205	,083
		111	111
	Lengva	,161	-,109
		,091	,255
		111	111
Įdomu	,076	-,115	
	,429	,229	
	111	111	
Malonu	,097	-,115	
	,311	,228	
	111	111	
Naudinga	,002	-,147	
	,981	,123	
	111	111	
Sekasi	,190(*)	-,250(**)	
	,046	,008	
	111	111	

Mergaičių PSM ir gautų atmetimų ir pasirinkimų skaičių koreliacija

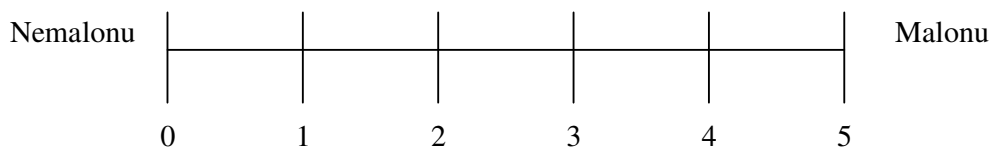
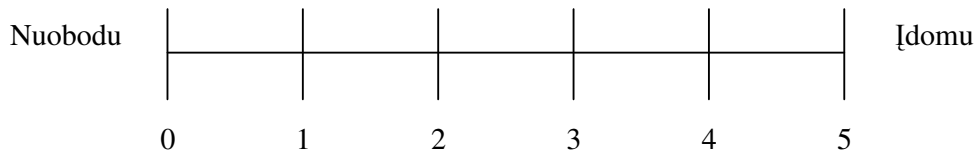
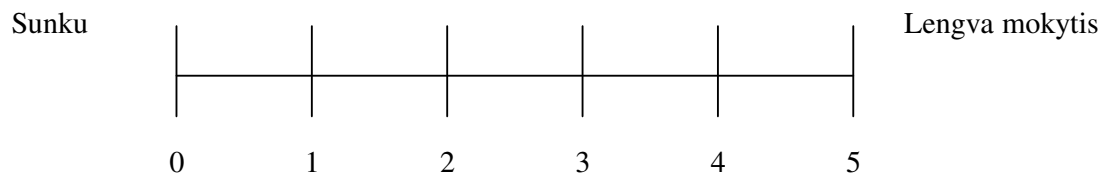
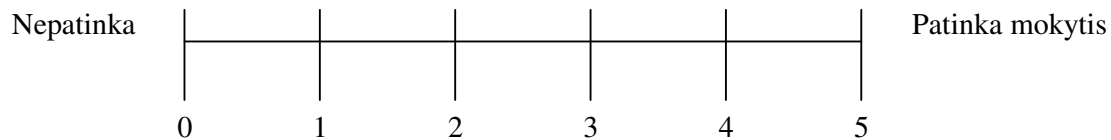
Lytis	PSM	Priėmimų skaičius	Atmetimų skaičius
Mergaitės	Patinka mokytis	,022 ,832 96	-,166 ,107 96
	Lengva	,257(*) ,011 96	-,327(**) ,001 96
	Įdomu	-,049 ,636 96	-,144 ,162 96
	Malonu	,164 ,110 96	-,244(*) ,016 96
	Naudinga	,189 ,065 96	-,214(*) ,036 96
	Sekasi	,292(**) ,004 96	-,161 ,117 96

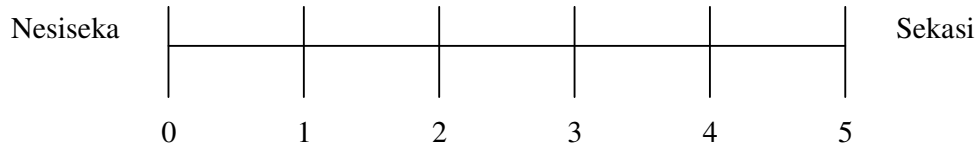
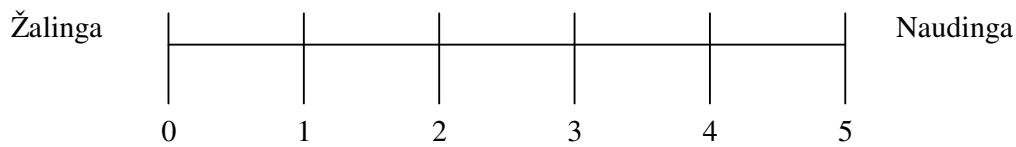
2 PRIEDAS

Gerbiami, Respondentai,

Prašome atsakyti į klausimus, kurių pagalba bus nustatomas mokinių populiarumas tarp bendraamžių 4-ose ir 8-ose klasėse.

1. Tavo vardas ir amžius, klasė.
2. Ar tu vienintelis vaikas šeimoje?
3. Tavo tėvų išsilavinimas, profesija, dabartinės pareigos.
4. Ar tau patinka mokytis mokykloje?
 Labai stipri savybė – 5 balai,
 Stipri – 4,
 Truputi stipri – 3,
 Truputi silpna – 2,
 Silpna – 1,
 Labai silpna – 0.

5. Su kuo iš klasės graudų norėtumei kartu dirbti? Nurodyk 3-4 vardus.

6. Su kuo iš klasės draugų nenorėtum kartu dirbti? Nurodyk 3-4 vardus.

7. Pamėgink 5 balų sistema įvertinti nurodytas savo savybes.

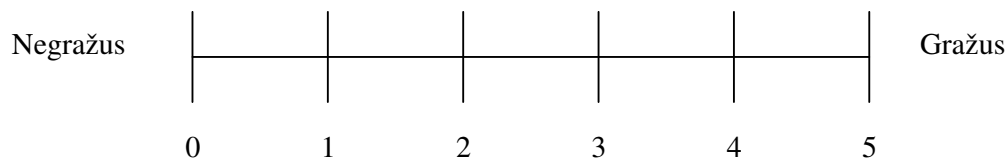
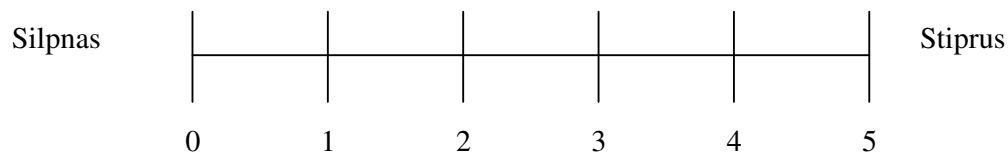
Jeigu tavo tokia savybė labai stipri – 5 balai,

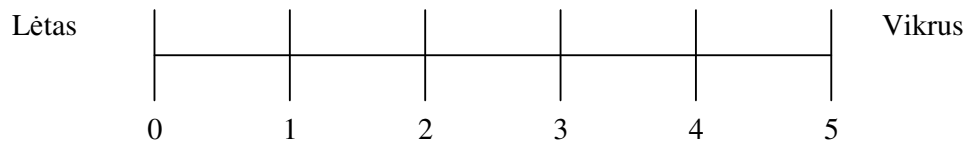
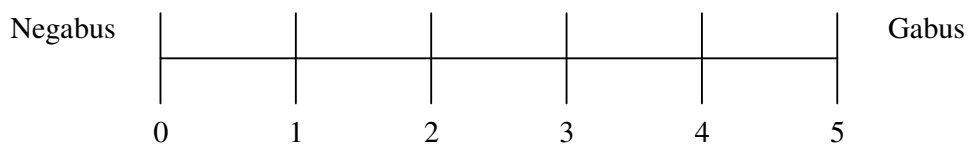
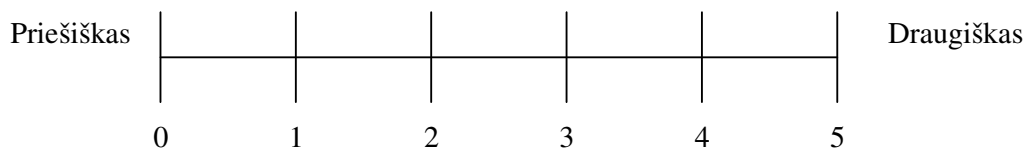
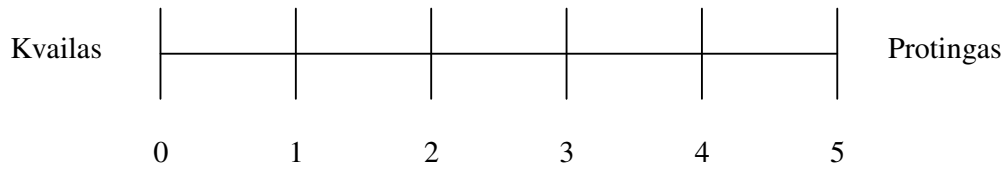
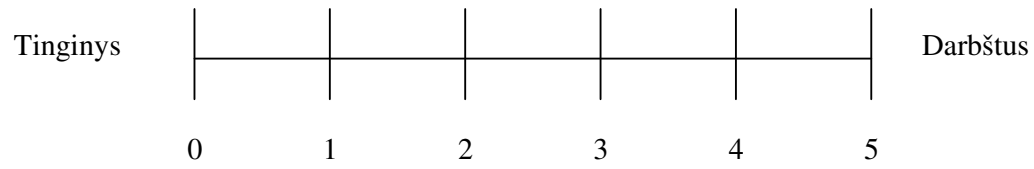
Jei stipri – 4 balai,

Jei vidutiniška – virš 2,5,

Silpnesnė už vidutinį – 2,

Jei labai silpna – 1 balas, jei tos savybės neturi – 0 balų.

Ačiū už atsakymus.